

תהלת הכסילים

או

צנאת בעור בן-חמור

הלצה

(תשים תהלה בתהלה)

בחמשה עשר פרקים

מאת

שלמה ראבין

Dr. phil.

וויען תר"מ.

כדפוס של בעארג בראג

(המנהל פ. סמאלעניסקין)

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 890.

תְּהִלַּת הַכְּסִילִים

או

צִוּוֹת בְּעוֹר בְּיַחַד מוֹר

הַלְצָה

(תּוֹשִׁים תְּהַלֵּה בַּתְּהִלָּה)

„אלו היו כל בני אדם טפשים,
לא היו נכרין שהן טפשים, ואלו
היו כל בני אדם חכמים, לא היו
נכרין שהן חכמים, אלא גם זה
לעומת זה עשה אלהים.”
(מדרש תמורה פרק ב' בשם ר"ע)

בחמשה עשר פרקים

מאת

שלמה ראבין

Dr. phil.

וויען תר"מ.

בדפוס של געאָרג בראָג

(המנהל פ סמאָלענסקין)

תכנן הענינים

- א' בשבח הסכלות.
ב' מוסר אויל.
ג' שמחת השומים.
ד' חכמת השומים.
ה' אחרות השומים.
ו' שומים פקחים.
ז' יחוס החמור.
ח' כבוד החמורים.
ט' בנגות חכמת חכמים.
י' בהפסד השקידה בחכמה.
יא' בנגות כל החכמות שבעולם.
יב' בנגות ספרים וסופרים.
יג' משגב הסכלות.
יד' ספר האושר.
טו' קץ לדברי רוח.

LOB DER THOREN

oder

Das neueste Testament

eines gläubigen Langohr's

in 15 Abschnitten

von

Dr. S. Rubin.

WIEN 1880.

Buchdruckerei von Georg Brög in Wien, IX., Maria Theresienstrasse 19.

אל הקורא

„Le monde est plein de fous,
Et qui n'en veut pas voir,
Doit s'enfermer chez lui,
Et casser son miroir“.

(Boileau).

א.

כתם כי יהיה בפני אדם, בהרת או בהק כי יורח במצחו, והביט אל המראה, וראה את נגע עור פניו על פני צלם דמות תכניתו, ומחה אותו מעל פניו ומחר; ספחת מדה גרועה כי תדבק בלב אדם, רשע כסל ושנאת חכמה ודעת כי יסכו את לב האדם אהורנית להיות במורדי אור, ונישקף בעד עיששית קסם (laterna magica) אל תוך החדר החשוך (camera obscura) אשר בו חסרי לב כשבלול תמס בחשכה יתהלכו, ראשם למטה ורגליהם למעלה, והשיב אל לבו ושב ורפא לו, כי כל אדם כעס ככהן רואה נגעי אחרים, ואינו רואה נגעי עצמו, שכן מרגלא בפי הממשל הקדמוני אסף לאמר: לאדם שתי קופות, האחת תלויה לו מאחוריו ובה מגרעותיו, האחרת מלפניו על כמנו ובה חסרונות שאר בני אדם, על כן יראה את אשר מלפניו, ולא יביט מלאחוריו.

ב.

הנה מני אז משפט מוחלט ומקיים מדור דור, כי העולם מלא כסילים ושוטים כמים לים מכסים, עד שגם חכם בעיניו כסיל. כמו שהודה החכם הרומי סענעק ארבו של נירון קיסר ואמר: „Si quando fatus delectari volo, non est longe quaerendum; me video“ — שר"ל: אם אחפץ פעם לשחק בכסיל, לא איעף לבקשהו — כי אשים את עיני בי. מורה הרופאים Johan Rhodus בעיר מארפורג צוה לצייר

בביתו המון פילוסופים ויודעי דין ורופאים בלבוש שוטמים,
ובתוכם גם תמונתו עם צנצנת מי רגלים בידו.

על סכלות בני האדם בכה העראקליט ורגז דיוגניס
ושחק דעמוקריט ואין נחת. ואם אמר הרומי ציצערוון:
„Stultorum plena sunt omnia,” מצא הדרשן האשכנזי שופפיוס,
כי גדול מספר השוטמים ממספר בני האדם על הארץ. והסופר
הצרפתי Michel D'Amboise כתב בשנת 1547 ספרו בשם:
Les ris de Démocrite et le pleur d'Heraclite sur les folies
de ce monde. והאשכנזי Adelung כתב בשנת 1785 ספרו בשם:
Geschichte der menschlichen Narrheit בהרבה חלקים ושם הוא
חושב וסופר ומונה תולדות חכמים אוילים ונבונים סכלים למכביר
ישוגים ומשגים תועים ומתעתעים, ואחד מהם Joachim Becher
כמאה הי"ז אשר כתב כחמישים ספרים על כל החכמות שבעולם
מדיניות טבעיות מכוניות וכו' חבר ספר אחד בשם: Nörrische
Weisheit und weise Narrheit נדפס בשנת 1682. וסופר אחר
בשם Apelles כתב בשנת 1578 ספרו בשם: Narrenschul

ג.

על כן מצינו ראינו מני אז, סופרים מעוררים שבטם בדרך
התול ולעג והלצה על כל דבר פשע רשע וכסל בבני האדם:
פלוטארך חבר ספר ויכוח בין היוני גרילל אס שנהפך
ע"י המכשפה צירצע לחמור ובין אוליסעס, להוכיח בדרך
הלצה כי מאושרת הבחמה מהאדם. הסופר Bustridem כתב ספר
הלציי "תהלת העריץ" וסופר אחר Policrates ספר "תהלת העול"
לתכלית כזאת. וי"א שזאת היתה גם כוונת האיטאלקי Machiavelli
בספרו Principe הידוע. והשתמשו באופן התולי כזה גם נגד
מגרעות אחרות, שכן כתב החכם סאללענגרעס ספר בשם
"תהלת השכרות".

ד.

אכן ביחוד השתמשו בשבט מוסר כזה נגד השמות והסכלות
והפתיות השוררת בקרב בני האדם, ומצאנו מימי קדם מושלי

מוסר ומטיפי לקה, כי ישימו את ההתול לשכט לנו כסילים,
ואת הלעג לחתות גחלי רתמים על ראש פתאים.

המלך החכם, אבי ממשלי מוסר ותוכחת, היה הראשון
אשר בהכותו כסילים בשכט פיו וביסרו פתאים במהלומות
שפתיו, שפך עליהם זו לעגו גם בדרך התול והלצה בספרו
משלי ט' בשומו כפי:

אשת כסילות

המושכת פתאים ברשתה ובחלק שפתיה, את סגנון לשון החכמה
בשפת מישרים בקראה אל הפתי, והכסילות בגובה אפה תתיצב
גם היא במקום החכמה על מרומי קרת, וכמוה תקרא גם היא:
"מי פתי יסור הנה חסר לב ואמרה לו" ותערוך לו מים מתוקים
ולחם נעים.

ה.

ובימי הבינים בסוף המאה החמש עשרה הלך משורר
אשכנזי גדול Sebastian Brant לארץ הכסילות (Narragonia)
והביא משם:

ספינת כסילים

אשר טען ויצר לשחק בהם בספרו השירי Narrenschiff בדברי
חידודין קשים כגידין וכמחט בבשר החי ידקור כחריצות התוליו
כל מיני פתאים ושוטי בני דורו, לועג לספרים שאין בהם תועלת
בלהג הרבה יגיעת בשר ורוח וכל רוח אין בהם, מהתל בכילי
נדיב יקרא והוא עכברא דשכיב אדיגרי וכשר זרועו יאכל, מצחק
על עשיר מכחש דל גאה וזקן כסיל ומנאף, שוחק בשוטים
ילדים שהם חכמים בעיניהם, גוער בזוללים וסוכאים והם נכונים
נגד פניהם, מתקלס בחכמה מרבה הבלים ובשקידה בלמודים
שאין בהם תועלת, מתלוצץ על כסילים בעל כרחם, על שוטים
מפשים ועל שוטים פקחים, ומנופף שוט הלצתו על שוטים
משוטים שונים המאירים לארץ ולדרים עליה.

השיר הזה, אשר בהדפסת שטראסבורג 1549 מכונה:

מראה הכסילים

Narrenspiegel (שכן אמר המחבר בהקדמתו כי דבריו לכסילים
כראי מוצק) ובהדפסת באזעל 1574 מכונה :
מראה העולם

Weltspiegel, עשה רושם גדול בדורותיו, והועתק לחרבה לשונות
ע"י מעתיקים שונים, והחכם Geyler דרש על הספר הזה ברבים
ק"י דרשות, והרכה חכמים וסופרים בקשו להתחקות על שרשיו
ועשו כמתכונתו בשירים רומיים וצרפתים, כמו Johann Boucher
ואחרים בספריהם על הכסילים, ומחקה אישכנזי Murner קרא
לספרו החקוי בשם :

השבעת הכסילים

Narrenbeschwörung, ואחר בספרו "מראה הכסילים" הולך ומונה
שם קי"ד מיני * כסילים, ובתוכם הרבה חכמים בעיניהם וקדושים
בעיני דורותיהם, כי יש כסיל חכם או קדוש בדורותיו, ויש חכם
כסיל או רשע בדורותיו.

1.

וכראשית המאה השש עשרה כתב החכם הנודע Erasmus
de Rotterdam ספר הלציי יפה ונעים בשם :

* וכפי הנראה הכיר גם העברי הרבה מיני שוטים, כאשר בלשוננו
הרכה שמות נרדפים לציון אותם, הלא המה : אויל, סכל, פתי, כסיל, בער,
בוער, נבער, נטמה, נדהם, חם, הסר לב, פותח, שוגה, הולל, שולל, משתולל,
ערל לב, לב טפוש, והאחרונים הוסיפו עוד : עם הארץ, בור, הדיוט, אשמאי,
עבריון, גולם, ושומת, וטפש. והנה המליץ רנה"ו כתב ספרו הגדול "גן
נעול" לבאר הבדלת השמות הנרדפים בחכמה. מי יתן וקם סופר אחד לבאר
הבדלת שמות הסכלות כי רבה היא יתר מאד מחכמה. כאשר הואיל ר"א
בדרשי בספרו חותם תכנית לבאר שמות הנרדפים אויל משוגע מהולל כסיל
בער סכל פתי, והחכם רי"ב לעוונוזאהן לבאר בספרו זרכבל ח"ב הוראת
כסיל בער נכל עם הארץ בור הדיוט וכו'. והחכם רי"מ ביומגארטען במ"ע
בית המדרש בשמות כסיל בער פתי אויל. ועל דבר השם פתי המורה אולי
כמו בערבית נער בכוננת unerfahren שזה רצון "שומר פתאים ה" עיין
דרוש יפה מידודי הרב החכם השגן מו"ה שניאור זקש נר"ו במ"ע "המגיד"
1874 ג'יון 35, וכבר הואיל הרמב"ם בפירושו משנת שבעת דברים בגולם
לבאר ההבדל שבין בור לע"ה וגולם ע"ש.

תהלת הסכלות *

Encomion Moriae, ששם כמו בספר משלי שלמה הנ"ל, הסכלות מדברת בכל הספר לכל שונה ופתי, לכל שומה ומפשי, ולכל כסיל חכם בעיניו. והיא מכנה א"ע האלוהה מוריה (כשם הספר שהיא שמות בלשון יונית ועיין להלאה) והשומים והכסילים הם כהניה וחסידיה, וכה תדבר :

אנכי האלהית בת פלוטה אלהי העושר, ואמי היא אלהית הילדות, כי לי העושר בירושה והילדות למנה. מולדתי היתה ארץ זבת חלב ודבש, מיניקתי היתה שכרות בת יין (בל"י Methe בת בכוס) הנמצאת פה כהיכלי בתוך עלמות החצר שהן: פתיות חנופה איבה נקמה קנאה תאוה רעבתנות עצלות שכחה ויתר ריעותיהן וחברותיהן.

"אנכי חוה אם כל חי מדבר בצלם האלהים, כי בלעדי אין זיווג ואין לידה, אין בונה ואין נוטע. ממני התאוה להנאת החיים, כי זולתי הכל תפל בלי מלח. בי יאָאָהבו הילדים והזקנים, כי בחסדי תשוב הזקנה להיות ילדות שניה, והשותה מבארי לא יזקן לעולם".

והסכלות תשית בשמים פיה להתפאר בעדת האלהים, כי גם במרומי שחקים אהובה ילדות ושחרות הוללות ושכלות, ושנואות האחיות הצרורות חכמה בינה ודעת, והיו לספירות הוזים פורחים כאויר; ובני האלהים משתמים גם הם לשמח בסכלותם את האלהים האדירים ההם. — ולשון הסכלות תהלך בארץ להתימר, כי רק גפנה פוריה דשנה ורעננה, על כן ירדו האלהים

(* על הספר הזה נכתבו בזמנו באספת: Götting'sche gelehrte Anzeigen 1780 S. 590 Diese Schrift des Erasmus erweckte seiner Zeit gewaltiges Aufsehen. Man rechnet sie unter die dinge, welche der Glaubensverbesserung den Weg vorbereitet haben. Diese auf immer merkwürdigen Zeitumstände haben der Schrift auch nachher immer einen gewissen Reiz und Werth erhalten,

ובניהם כפעם בפעם משמים ארצה אל בנות האדם אשר חמדו
להם להתהולל ולהסתולל ולהתעולל בהנה —

והסכלות הולכת ומספרת כי בחסד הנורא איננה נעדרת
בכל מקום ובכל זמן, ולא תחסר בכל עת ובכל שעה לאושר
בני האדם לשוב להם כל הימים. על כן הושיב האלהים את
החכמה בקרן זוית בראש האדם בעליה קטנה תחת הגג, למען
תשתרע הסכלות בכל גופו ותעיש קן לה בכיתו תחתיים שניים
ושלישים, ותשתרר עליו גם תשתרר על כל אשר לו. וכראות
הסכלות כי עוד לא יענה הגבר מפניה להיות משועבד לה בכל
נפשו ומאודו, אמרה אעשה לו עזר כנגדו וכנגדי, ותתן לו אשה
כדמותה כצלמה, למען ישרצו יפרו וירבו ילדי הסכלות, וידגו
לרוב בקרב הארץ, כי בלעדי הסכלות אין חתונה ואין ברית, אין
אהבה ואין ריעות, ועל כולנה אהבת האדם לעצמו וכבודו שחביב
בעיניו מכל.

הסכלות היא מקור כל דרך ארץ בשלום ובמלחמה, והחכם
סוקראטס בעצמו הודה ואמר, הרוצה לעסוק בדרך ארץ יתרחק
מכל חכמה, ובאשר הוא חשק בחכמה ע"כ התרחק מן העולם
ושתה סם המות — "בי, נאום הסכלות, מלכים ימלוכו ושרים
ישורו וימשלו כל מגיני ארץ, כי החכמים לא יכוננו על כסאם
בל ימוט, וכתר נבונים נוד יתנודד בראשם כהנוע מוחם בקדקדם,
שכן מצינו בכל חכמי יון ורומי בהגיעם למלכות הסבו הפסד
ונזק גדול למדינה, מן האחים גראקכוס עד קאטון ועד
ציצערון — ומאשר יקרו בני בעיני האלהים, על כן נוהג האל
בחסדו כל דור, כי לחכמים יולדו בנים סכלים, כמו הקיסר הרומי
הפילוסופי אנטוניוס וציצערון וסוקראטס ורבים
כמוהם שהיו להם בנים כסילים, לכל יחרב העולם ח"ו אשר
לא לתוהו נכרא, כי החכם הוא פרוש מדרך ארץ המלאה
סכלות ושטות שאין לו חלק בה, וכרחוק חכמה מסכלות כן גם
ועב המסך המבדיל בין החכם ובין העולם, הדאשון אינו עושה
ואינו אוכל, והשני עושה ואוכל או אוכל ואינו עושה, וחברת

החכם למשא כבוד לעם הארץ, בלי דעת מה יעשה עם פניו הנזעמים ועם בטוי שפתיו, כאשר יפתח פיהו בחכמה בקרב המסובים על שלחן העולם."

"צא וראה, תאמר הסכלות, כאשר אזלת יד הרומאים מהושיע לארץ מולדתם, מאין לקח אגרי פפא משלי חכמתו להחזיר בני עמו בתשובה? האם מגורן פילוסופים ומיקב הדורשים או ממעיני המוסר שאב לקח טוב להזהיר את עם הארץ? לא, כי אם משל הבטן והקיבה ואיברי הגוף היה בעוזריו. וככה יגדל כח שאר משלי עפר ואפר, שכבהם יפתו מנהיגי המדינה את המון העם ויונו את יושבי העיר, לספר באזניהם שיחות אלהים ופמפוטרי מלאכים, כידוע בקורות היונים והרומאים, וכנהוג עד היום הזה. הנה כי כן יד הסכלות בכל, ויד כל בה, במדינה ובעיר בבית ובשדה. היא נותנת שמות כבוד יקר ותהלה לשרי הארץ, היא עושה אותות ומופתים בשמים נסים ונפלאות בארץ, היא תלביש אדר היקר את הגבור מתרוגן מייך, והיא תשים עטרת תפארת בראשי מלכים, אשר יחסרו מעט מאלהים."

"אנכי הסכלות אם כל אומנות מלאכת מחשבת בחכמה ובדעת, כי אנכי אצית בלב האדם איש יקוד הכבוד המדומה אשר ילחיבהו ויחזקהו ויאמצהו לעבודת פרך, לאמן את ידיו במעשה ידי אמן ולחנך את רוחו במעשה חושב, ולעמול וליעף וליגע בזיעת אפיו יומם ולילה, ברדפו אחר הכבוד כאשר ירדוף הקורא בהרזם אחרי צל עוף פורח."

"אמנם כל המדעים והחכמות מזיקים יותר מאשר מועילים, והפסדם גדול משכרם, כי מעשה שטן הם (ע"כ מורה השם Dämon בל"י גם היודע גם המזיק) כי מה יתרון בחכמת הדקדוק, אם די לו לאדם להכין שפת רעהו ודברי פי המדבר אליו? למה זה חכמת הויכוח, לולא דיעות לוחמות ומתקושמות בראשי בני האדם? מה לחכמת הדבור, לולא היה רצון האדם להכניס דבריו בלב חברו להטותו לחפצו ולהנאתו? מה תועלת בחוקים ובמשפטים, בלי יצר לב האדם לחמוד ולהתאוות מה שאינו

שלו? בני האדם היה יהו יראי אלהים, אם לא יחתרו לתור
בסתרי הטבע ולחפש במהלך השמים וכוכביהם, מחקרים אשר לא
שערום אבותינו הראשונים, בהתהלכם את האלהים בתם לבכם
ובאמונת נפשם, עד אשר השחיתו בני האדם את דרכם על
הארץ, ומלאכים רעים ושדים מחבלים המציאו ידיעות המומאה
למיניהן, אשר התרחבו והתמודרו ע"י הכשדים והיונים החטאים
בנפשותם" —

"ומה גורל חכמים אומללים כאלה? הדורשים האלהיים
ירעבו, הטבעיים יצמאו, הוברי השמים יהיו לשחוק, ההגיוניים
יצודו מלין בלי דעת, אך הרופא מאושר, כי כגודל סבלותו כן
גודל כבודו ואומנתו, וגם עורכי דין ומחוקקים יושבי שער המשפט
מאושרים, כי שמן חלקם ושפרה נחלתם, אכן יותר מאושר מכלם
הוא ההמוני הסכל שאינו יודע ואינו מבין דבר, ואדם כבהמה
מתהלך בתומו צדיק בכל דרכיו — והרכה כסילים ושומים עולים
לגדולה והם בהיכלי מלך, ולפני שרים ורוזנים יתיצבו להפיץ
שחוק ושמחה בכל מדרך כף רגלם, כי השמחה בחק כסילים
תנוה, ובפנים פתוחים לרוחה ידברו נגד מלכים מומם בשער ולא
יבושו, כשאר יועציהם בני היכלא דכסיפין, אשר מסוה החכמה
על פניהם והחרש יחרישו, ולא ימצאו חן וחסד בעיני אדוניהם
כמו הכסילים ההם, וגם בעיני נשים שאננות, ועלמות יפיות
ימצאו הכסיל חן יתר מהחכם, כי הכסילים אנשי דרך ארץ המה
ויודעים לבא על הנשים כדרך כל הארץ, ולב תלמידו של אפלטון
בחשק צנוע המס ימס, בחוץ יעמד ולא יבא לעולם פנימה".

"אנכי הסכלות מטיבה לבני בגודל כח המדמה אשר אתן
ברוחם, עד שהסכל מאושר בעיניו יותר מכל המאושרים שבעולם,
ואם היין ישמח חיים כאשר ישתו וישכחו עמלם, הסכלות תשמח
אותם הרבה יתר מאד, כי הכסילים שכורים ולא מיין, ומאושרים
בזה ובכא גם אם אין ענבים בגפן ובציר אין".

"אנכי אלהות, נאום הסכלות, המטיבה תמיד ואיננה מריעה
לעולם, כשאר האלהים המטיבים והמריעים גם יחד, שכן נו ג ה לא

ישפיע תמיד יופי, כי ירעיף לפעמים גם סחי ומאוס, אבי פלוטה המעשיר יתן לפרקים גם עניות, שבת אי זועם בכל יום, ופעבוס שולח כפעם בפעם חצי מות וקטב, אך אנכי מטיבה לרעים ולטובים, לא אבקש זבח מכהני, ומנחה לא אחפץ מעבדי, כי לי כל הארץ וכל העמים מקטירים ומגישים לשמי ולזכרי תאות נפשם, גם אין לי היכל ומקדש, כי כל העולם כולו בית מקדשי, ולא רק ההמון לבדו שלי הוא בכל מקום ובכל זמן — ששם שורצים ורומשים סכלים הדיוטים כמו זוללים וסובאים חנפים ומתקדשים עצלים חובקי ידים וחומסים משלחי כפים סוחרים וגנבים שוללים ולוקחי נשך מכזבים ומתנבאים נוכלים וכילים מתחררי מדנים ומוציאי דבה ויתר מיני זכובי מות כאלה אשר יבאישו יחפירו ממלכתי ולא יתנו כבוד לשמי — כי אם גם שרידים בחירים יחידי סגולה, אשר בשם חכמים יתפארו ובכבוד נבונים יתימרו, להם יחשבו המורים השוטים* (החושבים למלך בשרכיט זהב על תלמידי בית מדרשם אשר יורו אותם דברי תפל במליץ בלי מלח, והם חכמים גדולים בעיניהם ומושלים אדירים נגד פניהם, והפילולוגים המפשיים, אשר ישתעשעו כילדים במלות מקוטעות, ועל כל מלה חדשה ישישו כמוצא שלל רב — דורשי קדמוניות עטלפים וחרפרפות, אשר ישמחו לכל רגב עפר קדמוני, ובמצאם אכן חרותה בעבי גבי האדמה יריעו כאלו מצאו ארץ חדשה — המשוררים השמחים עלי גיל בפטפוטי פיוטי חרוזיהם אשר יקראו אותם באזני הכל, והמה בעצמם משבחים ומהללים איש את רעהו, וקרא זה לזה ואמר משורר מליץ מטיף נופת צופים ושמן משחת קודש — הסופרים אשר כ"א מהם ידמה שהוא לבדו מצא האמת בחקירותיו, ע"כ לא תסוף מקרבם קטמה ומריבה ומו"מ לעולם — הדרשנים החושבים להרעים

* «כי פירוש המורה בזה המקום שומה כי כן קורין בלשון יוני למורה שמיא כמו"ש רש"י ו"ל בפי" שמעו נא המורים» (החייט בהקדמת סי' מנחת יהודה על חסי מערכות אלהות) וכבר הזכרתי לעיל שזהו שם הספר שלפנינו.

מהבמה שלהם כאל בקול גאונם ובגאות תנועותיהם ורמיזותיהם
וכרכוריהם — המחברים המדמים להשיג עלמות נצח וחיי עולם
עקב הבוריהם, אשר ימנעו שינה מעיניהם ומנוחה מאיבריהם,
ייעפו וייגעו ולא יראו בטוב החיים והבריאות, ויחברו ויכתבו עד
אשר תכהינה עיניהם ויחלשו ויתמסכנו וימעטו וישוחו ויצערו
וימותו בלא עתם, וכל זאת במחיר השכח והתהלה אשר יתנו
להם כה וכה שנים שלשה רפי ידים במשכס בשבט סופר, שבין
לילה היה ובין לילה אבד — ויותר חכמים מהבוערים ההם
המתקשטים בנוצות אחרים ומתעטפים בכבוד זרים, ולא ידאגו
לעתיד לבא פן יתפשו כבשת גנב כי ימצא, אך שמחים על
ההוה לנחול כבוד מחבר, ולהתענג בשמעם את שמם יוצא מפי
איזה מוכר ספרים או קורא אוילי, ויחשבו כי כבודם מלא עולם,
ולא ידעו ולא יבינו כי אולי פרסה הלאה מעירם לא נודע שמם
בחוק, וכלם יתקשטו בשמות מפורסמים מאז ומקדם, זה יקרא
לרעהו אפלטון, ויקבל ממנו בחלופו השם ציצערון, והמה מבקשים
איזה קטיגור, למען ימצא לנגדו גם סניגור, וידע שמם בעולם
במחלוקת לשם שמים — עורכי דין ודורשי חוק ומשפט, אשר
בלי הרף יגוללו אבן זויפוס מעלה ומטה, וידושו כל חוק וילושו
כל משפט, עד אשר כל רואיהם לא יכירום — המתחכמים
בהיקשי הגיונם הנקובים פילוסופים, אשר ירהיבו למוד בשעלי
שיעורים שמים וארץ וכל צנאם עם בוראם גם יחד, ויורו מאין
יבא רוח וברק וחזיון קולות ואור וחישך, וכ"ז ברור בעיניהם בלי
שום ספק, כאלו היו נצבים לימין הבורא בעשותו שמים וארץ,
או הקשיבו מאחורי הפרגוד בסוד עדת האלהים, אבל הם בעצמם
יראו למדי כי לא ידעו מאומה, באשר כעדים זוממין האחד
מכחיש מה שהחליט השני, וכל פילוסוף קורא לרעהו סכל, וכלם
גם יחד יבראו מליץ חדשים ומבטאים נכרים ומשפטים זרים
למען ישתומם ההמון על חכמתם, והם בסכלותם יאמינו לקול
המון כקול שדי, ויחשבו באמת שהם חכמים מחוכמים, לנאותם
אין חקר ולגאון לבכס אין קץ, והיו בעיניהם כאלהים לרעת כל

אשר כשמים ובארץ, לכלם בשם יקראו: מבע עצם גשם רוח
חומר מקרה תואר סבה עילה וכדומה לאלפים ולרכבות, בעוצם
תבונתם כחול שעל שפת הים לרוב — החוקרים האלהיים
העושים א"ע כשותפים להקב"ה במעשה בראשית, ובלעדם לא
ירים האלהים את ידו ואת רגלו, כי המה בני ביתו, ויתר מן
האדם בחוץ יעמוד, ולהם הגיונים דקים מן הדקים כחוט השערה,
וקדשי קדשים כגשמת האלהים המדבר מתוך גרונם, וכל הגה
היוצא מפיהם טהור וקדוש שכעתים, כי לא ישנו ולא יכשלו
בהגיונם כשאר אדם — וכמוהם אלפי חכמים סכלים ורכבות
נכונים שוטים משוטים שונים. לא ראי זה כראי זה, הצד השוה
שבהם שכל דבריהם בסכלות וכל דרכיהם בפתיות, כי בני הם,
תאמר הסכלות, בנים יקירים ילדי שעשועים לי מני אז
ועד עולם" —

וככה מוסיף המחבר לנוסף שכמ התוליו במרי שיחו על
שרים ונסיכים ורוזני ארץ וגדיבי עמים ואציליהם, על כוברים
וכהנים גדולים והדיוטים, על האפיפיור ועבדיו ומשרתיו, נערים
בוערים ויעלות חן וחונפים משקרי עינים, הסוככים את סנדלו
ואת שוליו המלאים היכל האלהים, וכרוח שפתי שחוק וצחוק
יגלה המחבר שוליהם על פניהם ויחשף את מעוריהם, והיה
הספר הזה חביב מאד ויקר כדורותיו, והציף הנפלא Holbein
הציב לו ציונים ועשה לו כוּנים בשרד מעשה ידי אמן.

ז.

כמאה ה"ז תרגם Sebastian Wördt את ספרו של עראסמוס
הנ"ל אשכנזית, וחיבר בעצמו מאמרים שונים ברוח הלצתי
כזה שהם:

א. שקר החכמה והבל הדעת

בנוי על משפט החכם קורנליוס אגריפפא שזוכר להלאה על
חכמות וידיעות בני האדם, ושם נאמר כי אושר האדם איננו
בהגיון ובדעת כי אם באמונה תמימה, שכן נגרש אדם הראשון
מגן העדן באהבתו את פרי עץ הדעת, ואחד סבל מאמין אהוב

יותר לשמים מאלף חוקרים ודורשים בנינת אדם להבל דמה.
והנבער מדעת הוא הקדוש אשר יבחר בו האלהים.

ב. תהלת הסכלות הקדושה והפתיות האלהית

ושם נאמר: קדושי הכנסיה חושבים את הגיון הפילוסופים
וחקירותיהם למכות צפרדעים וכנים במצרים. גם הירונימוס
בפירושו על תהלים ק' חושב חכמת הגיון ופילוסופיא למכות
מצרים. והקדוש אמברוזיוס היה רגיל להתפלל ולומר: יהי
רצון מלפניך שתצילנו היום ובכל יום מחקירה ודרישה בתורתך*.)
והקדוש Cyrillus מכנה חכמת בני אדם ודעתם מקל חובלים.
אויגוסטוס החכם והקדוש אמר כי השגת האלהים תבא ע"י
סכלות תמימה ולא בכח מועצות ודעת. על כן מכנה דיוניזיוס
בספרו ad Cajum את הסכלות: האומנות העליונה, ומזכיר הרבה
פעמים כי האומנות היותר גדולה היא שלא נשתדל לדעת
מאומה. ורבים המה הקדושים בארץ אשר הללו ושבחו את
הסכלות, כמו שהעודוס בספרו המכונה: מפתח הפילוסופיא,
וכהן תלמיד חכם אחר ניקאלאוס דיקוזא כתב ספר שלם
על הסכלות המחוכמת ועל הפתיות המלומדת.

ח.

ובזמננו כתב המליץ האישכנזי Ludwig Kalisch
ספר הסכלות

Buch der Narrheit ובראש הספר ציור משכית ועליו חרות חרוז

* הקורא העברי אשר הציץ כמעט בחרכי ספרותנו החשכה, שהיא
כלה כעין פירוש עה"כ חי אמר לשכון בערפל, ישת השך סתרו, ימצא דבורים
כאלה ממש אות באות גם בפי קדושי רבנינו והסירי אומתנו חדשים גם
ישנים, ואנכו לא הזכרתים פה. כי אין הפצי בזה להדור בפצעי עמנו ולחתות
גחלי אש על יקחת אמנו, ונחפוך היא כי ברצוני לגלות מעט ערות אויבינו
פלילים בחצותם על התלמודיים שלנו, למען היות פתחון פה להעברי כי ידבר
את אויבו בשער, כאשר החלותי להעיר ע"ז בספרי אבן החכמים בפרק אבן
ישראל, ודרך זו לא דבר ריק היא לפי דעתי להשיב חורפינו על עקב בשתם
אם יקראו לנו מול קיסם וכו' —

משל המוני אשכנזי :

Jedem gefällt seine Weise wohl,

Darum ist das Land der Narren voll.

והמחבר הוואיל באר את הציור ההוא לאמר : הסכלות היא מלכת העולם ומושלת במלכי ארץ ובעבדיהם, כל פה לה יודה בלשון אחרת וכל ברך לה תכרע באופן אחר : החושב שהוא רחוק ממנה הוא קרוב אליה ביותר. הכסיל האמתי אינו אלא פילוסוף שמח וטוב לב, ופילוסוף סר וזעף אינו אלא כסיל מפיל פניו. החכמה אינה אלא הצל אשר ינטה מהסכלות. בתוך הציור נמצא חכם מוקף מגלות, אשר מרוב ספריו לא באה חכמה בלבו, והוא יושב ודורש קדמוניות, אם הביצה הראשונה נולדה מתרנגלת, או התרנגלת הראשונה היתה אפרוח אשר המליטה ביצת העולם ; ואולי הוא חוקר אלהי וחופש הטעם מדוע הכה שמשון את הפלשתים רק בלחי החמור ולא בדבר אחר. וככה מוסיף והולך המהתל הזה בשאָר רוח להתלוצץ בכל מיני סכלי דורנו, כעם ככהן כפילוסוף כמשורר כמורה שקר כחנפי כזב וכו'. ועל המבקר ספרי אחרים הוא אומר שדומה לסרים בחצר הנשים, השומר הדר כבוד אחרים מפני שאינו מוליד בעצמו.

ט.

ובאשר כסיל וחמור נשתוו בדעת הקהל, והנערים המשחקים הם "עם הדומה לחמור" לדחז"ל, עד שכמעט היו לשמות נרדפים בלשון כל עם ועם (השוה משלי כ"ו ג'), על כן העמיסו המתלוצצים התוליהם בשומים על גב החמור, והיה החמור מלבד "נושא בני אדם" (כתקון השבעים) גם "נושא דברי תורה" (עבודה זרה ה') ולא בלבד "נושא ספרים" בגופו (כמשל המוני) כי גם ברוחו, באשר היה נושא וענין לספרים מלאים חן ושכל טוב, וחכמים רבים וכן שלמים חברו על החמור ספרים מדיניים פילופים והגיוניים בדרך הלצה מלאים מוסר ולקח טוב, כמו כמזכיר Shakaspeare, Rabener, Martial, Juvenal, Cervantes ואחרים כמו Wieland במליצתו על יושבי אבדערא.

המתלוצץ היוני לו צי אן כתב מאמר גדול בשם "החמור"
ופילוסוף אפלטוני מעיר מאנדוריא בצפון אפריקא במאה השניה
לספירתס, הוא Apuleus, אשר כתב הרבה ספרים בלשונות יונית
ורומית על הפילוסופיא של אפלטון ואריסטו, חיבר גם ספר
פילוסופי בלשון סתרים וקרא לו "החמור של זהב" והיה תכלית
הסיפור הזה, אשר הרבה מבארים חשבוהו למעשה אמת, לצחק
ולהתל במגיים ובכהנים ובכל מיני רמאים בני דורו.

ובמאה הט"ז כתב החכם המקובל קורנליוס אגריפא
הנ"ל ואחריו הסופר Wördt הנ"ל מאמר הלציי בשם:

תהלת החמור

ושם נאמר, כי לדעת המקובלים משפיע החמור בספירת החכמה,
וכל תלמיד חכם צריך להתלבש במדות החמור, בהסתפקותו במעט
וברע ובנמטות שכמו לכל סבל ועבודה המביאה ברכה לעולם.
ונודע כי החמור הוא נביא מגיד עתידות, והוא שהציל בעצתו
ובחכמתו את נפש המושל הרומי קאיוס מאריוס ברדוף אותו
Sylla כפי שמספר לנו Valerus. ע"כ כבדה גם התורה את החמור,
כי מדי הקדישה פטר כל רחם כבהמה לזבוח לאלהים, צותה
לפדות את האדם ואת החמור, ומרוב קדושת החמור רוכב עליו
המשיח כמ"ש בספר זכריהו הנביא, ע"כ היה למשל המוני:
החמור נושא קודש, וחמורו של אפוליוס היה כהן איזיס
במצרים, בהיותו פילוסוף נהפך לחמור, ומסופר כי להפילוסוף
הגדול אנטוניוס אלכסנדרינוס, רבו של חכמי הכנסייה הנוצרית
אוריגינס ופורפיריוס, היה חמור תלמיד מובהק, אשר למד מרבו
את הפילוסופיא ביחד עם חכריו הנ"ל, ומי ימלל גבורת החמור,
כי שמשון הגבור הכה בלחי החמור אלפי פלשתים, ובמכתש
לחי החמור ישבר צמאוננו במים חיים, והיה לאות על העתיד, שכן
הכה האפיפיור בלחי חמוריו שהם שליחיו ותלמידיו, את כל
הפילוסופים, והשקה את העולם מלחי חמוריו מים חיים כמעין
נובע בחכמה העליונה. והחמור היה הראשון שזכה לתחית המתים,
כמעשה שהיה בחמורו של גערמאנוס הקדוש, כי לא יראה

קודש אדם וחי בלתי החמור לברו שהוא תמים ירא שמים, לא למד חכמה ודעת קדושים ידע, ולא בחר האפיפיור בשליחיו אלא משנעשו כלם כחמורים, ע"כ כינו הרומאים אותם בשם Asinari, כפי שמספר לנו טערטוליאן, ואת האפיפיור ציירו ארוך אזנים כחמור. אשרי האיש שנוטה את שכמו כחמור גרם לקבל עליו עול המצות בלי חקירה ודרישה! —

וכן הפילוסוף הצרפתי Le Voyer במאה הי"ז כתב מאמר תהלה בדרך הלצה פילוסופית על החמור. והאיטלקי Passerati כתב גם הוא ספר בשם "תהלת החמור" (Encomium Asini) וכן האשכנזים, Gessner בספרו "כבוד החמורים אצל הקדמונים" (De antiqua honestate asinorum), Heinsius בספרו "תהלת החמור" (De laude Asini) וכן המשורר Blumauer חיבר שיר בשם Lob des Esels. וכן Tischebein כתב ספר על החמור מולדתו וקורותיו ומותו, ובשם Attabalippa נדפס במאה הי"ז הספר: La noblesse excellence et antiquité de l'Asne ובשם Heuquevill נדפס בשנת 1727 הספר בשם l'Asne, ובשנת 1802 נדפס בשם Ragueneau הספר Asiniana לתכלית זו.

וחכם אומלל בראשית המאה הי"ז, ננוע ומעונה מחמת כהנים בקנאתם לסכלותם, הוא הפילוסוף האיטלקי Campanella* אחרי אשר דשו הכהנים את בשרו במסמרות ברזל, ומחנו שומרי הדת את עצמותיו כתות לא יחמול, בהניח לו כמעט רגע כתב במרי שיחו:

* על האיש הנפלא הזה ועל התלאות אשר מצאוהו דברתי בספרי "אבן החכמים" צד 19, ומסופר עליו בדרך הגדה כי בימי נעוריו בלכתו למוסעיו בארץ מולדתו קאלאבריא פגע ביהודי חכם ומקובל, אשר למדהו אומנותו של ראימונד לולום והורהו יסודות כל החכמות במשך ארבעה עשר יום. — הפילוסוף הזה היה הראשון (ולא האנגלי באקון שהתקטט לרוב בנצות אחרים) אשר העיר כי לא הקדמונים המה הזקנים שמחויבים אנהנו לכבד, ובהפוך הוא שהמה הילדים בנעורו שחרות ובהרות, והאחרונים זקנים מהם לימים ואותם נכבד.

מזמור תהלה אל-החמרות

אשרך חמרות, בשמן משחת קדש מרפכת!
אשרך סבלות, בקתר פהונה מברכת!
מהנחנת, חסידות אילית בת-קדושך,
מבל-חקרי דעת תרגיעי נפש חמוריך!

אין יגיעה תבונית,
אין עבודה הגיונית,
אין רעיון פילוסופי,
אין שרעף חריפי,
אשר השמימה יפרצו לעלות,
מכון ישתרר בסא הסבלות.

אוי לכם חכמי חזיון!
שוד לכם גבולי הגיון!
מה-לכם בי תתורו במחקרי כזבים?
שוא לכם משפיימי קום מאחרי שבת,
בחפש מחפש אם-אש שלהבת
או עפר או מים גוש בכוכבים!

החמרות הקדושה תתן תפלה ודפי
בכל-מחשבת חכמה, בכל-עשותות יפי,
בי ברפיון ידים ובכרע ברפנים,
מאלחי ישעה תשא ברקה בפלים.

אין דבר מסבלותיה יחרידנה
מאומה מאולתה לא ירגינה.

בְּמִוְחָה בְּהַשְׂאָרָה נִצְחִית לְנַפֵּשׁ סְכָלָה ;
בְּעוֹלָם שֶׁכֵּלּוֹ שֶׁבֶת וּמְנוּחָה וְעִצְלָה — סְלָה.

ובן דורו נגש ונענה כמוהו עד אשר עלה על מוקדה. הוא החוקר החפשי Giordano Bruno שנזכיר להלאה. כתב גם הוא בלשונו האיטלקית על גלגולי החמור בספרו Cavallo Pegaso והיה לו שם אריסטוטלס אחד גלגולי החמור. ועוד לו ספר אחר הדומה לו בענינו ושמו Bestia trionfante.

יא.

בימינו אלה כתב האיטלקי המפואר Guerazzi ספר הלציי בשם "החמור" (L'asino) הדומה בתכניתו אל ספר "אגרת בעלי חיים" לר' קלונימוס, בהתאסף כל בהמה חיה ועוף להתישב לפני האלהים למשפט ביום האחרון, ובזאת מצא המחבר את החמור להיות לו קנה רובה מהתלות מהלומות כמדקרות הרב, לירות חצים שנונים עם גחלי רתמים על ראש חנפים מתקדשים, ולהמטיר אש פחים וגפרית על כל מיני סכלות בעולם הספרות ובעולם העשיה בחכמה ובדרך ארץ, כי כאשר בקשו כיניהם מליץ אחד מני אלף להגיד לפני השופטים יושר בעלי חיים ויתרוגם על האדם, מצאו אחרי הרכה ויכוחים שיח ושיג, את החמור לאמיץ כח וכביר לבב, ובחרו בו להיות להם עורך דין ואוחז ביד מדת המשפט, מפני מעלותיו הטובות על אחת כמה וכמה, ומרוב כשרונו להיות בכל עסק ראש המדברים, כי ילין בגרונו קול נוער בכח אם גם לא בהדר, והחמור קם ועומד לפני עדת השופטים ופותח פיו בחכמה לדרוש מאמר ארוך גדול ומחוכם, להלל משפחות בעלי החיים, ולהוכיח מותר הבחמה מן האדם עפ"י סופרים וספרים חדשים גם ישנים, למן קהלת בן דוד ועד דארווין בן דורנו, וככה מדבר החמור בכל הספר, והוא מתפאר באלהותו ובוזה שפך המחבר זו לענו על הכותרים והכהנים

למשפחותיהם בהתול מרבה להכיל) ובאמונת דתו (וחתה המחבר
נחלי רתמים על ראש גְּדָלִי אמונה וחונפים מְלֵאֵי אלהים ואנשים)
וביחוסו שהוא נצר נטעי נעמנים מאצילי הארץ ומגיניה (ושם
שופך המחבר מדרתו על אצילים ונדיבים ורוזנים אשר בגובה
אפס יפסעו כרגל נאוה על ראשי עם הארץ) והולך ומספר בשבח
אחיו החמורים הולכי על שתיים למיניהם הרבים והשונים
בארץ.

אני טרם אכלה לדבר אל הקורא, הנני להעיר את אזנו,
כי בכל הדברים אשר ישמתי בפי הכסיל בעור בן חמור לא
שאלתי אף רעיון שלם אחד מכל הספרים שהזכרתי פה, כי
לא מחשבותיהם מחשבותי בכלל הענין, ולא דרכיהם דרכי
בסגנון הספר הזה, כאשר ישפוט הקורא המבין הספרות הזאת
לאשורה.

המטרה אשר הצבתי לי בספרי זה היא משולשת:
באחת חפצי להתל בבוזי השכלה בעמנו, בין שיהיו קנאים
פוגעים שקורין פֶּאנאטיקער, המתמרמרים על הוגי דעות ומתנכלים
לקרעם כדג; בין שיהיו המוניים בעלי דרך ארץ שקורין
פראקטישע לייטע, המלגלגים על דורשי חכמה וסופריה שהם
רעבים וצמאים, והביטו אל המראה הזה וראו צורת פניהם
כפני ינשופים, ונוכחו לדעת שגם בהוללות וסכלות אין חדש
תחת השמש.

בשנית קבצתי כעמיר גורנה כל טענות וערעורים אשר
עוררו ופקפקו מוכיחים ומהתלים נגד חכמים וסופרים בכל עם
ועם בשנות דור ודור, ביחוד בימי האפלה בעולם התיכון
שהוא מעין נרפש אשר ישאבו ממנו מתנגדי החכמה בהסמכם
תמיד על הקדמונים, למען ידע המשכיל הנעלב לענות לכסיל
מתנגד כאולתו.

ובשלישית יתבונן הקורא שגם מגרון בעור בן חמור
מדברת האמת כפעם בפעם, לנלות מומי סופרים וספריהם,
וחסרונות בעלי דעת ומעבדיהם, כי אין שושנה בלי חוחים,
וכגודל האור בן גודל הצל, וישמע משכיל ויוסף לקח. —
וויען בחודש האביב לשנת התר"ט ליצירה.

שלמה ראבין

המבונה

Dr. S. Rubin.

צְנוּת בְּעוֹר בֶּן־חֲמוֹר

בארץ פְּסָלוֹן (יהושע מ"ו י') בעיר פְּסָל (שם שם ל') היה מלך זקן וכסיל, ושמו בעור בן חמור, ויקרבו ימיו למות, ויקרא אל בנו הצעיר ויאמר אליו: הגה נא זקנתי באתי בימים (אם אמנם שערותי לא הלבנינו כי שיבה לא תזרק*) באיש כמוני) לא ידעתי יום מותי, ואתה ידעת כי שנים ילדה לי אשתי, ויצא האחד ממני, הוא אחיך הגדול בני בכורי, כי סר מדרך אבותיו (זה דרכם כסל למו) למורת רוחי, והלך בשרירות לבו אחרי מועצות המשכילים, והנהו עתה בשבת תחכמוני יושב ודורש בתלי תלים פלפולי הכל ורעות רוח, אוי נא לי, ידעתי כי דע ומר יהיה אחריתו, ויקולל חבלו בארץ כגורל כל חכם לבב, ויהיה גבר לא יצלח בימיו.

על בן נתתי לו את כל רכושי למורשה אחרי מותי, למען לא ימות ברעב ובצמא, כי לא לחכמים לחם, ורחוקה חכמה מעושר כרחוק דרום מצפון לדחו"ל (**). וכאשר שאלו לאפלטון "למה לא יאספו החכמה והעושר בגוף אחד על הרוב?" אמר: "להפך שניהם" (ספר שעשועים מ' יוסף בן זברא) וחכמת המסכן בזויה, ומה לעני יודע שבע חכמות, והוא ידוע חלי עניות, כי אין אושר בלי עושר, ורק חכמים סכלים כמו שהיו הסמואיקים יכלו לגזור אומר: "אך החכם מאושר" — אם לא רצו לכזיב באשרם על חיי צער ומכאובים שבהם השתעשעו החכמים ההם, ובאמת אמרו (יבמות מ"ד ב"ב פ"ח וזוהר פ' עקב) אין בעולם

(*) משל המוני צרפתי אומר: Tête de fou ne blanchait jamais

ורגל המשל הזה גם בפי עמים אחרים כידוע.

(**) הרוצה שיחכים יריום ושיעשיר יצפין (בבא בתרא כ"ה).

קשה מן העניות, שהיא קשה מכל היסורים שנעולם. אבל זו חכמה וזה שכרה —

לא כן אתה בני בחירי, כך רצתה נפשי, כסיל אדם אתה מבטן מהריון ומלידה, רוח סכלות חופף עליך מעורך כנשר על קנו, כי "אין שומה נפגע" (שבת י"ג), על כן שפרה נחלתך בארץ, וידעתי נאמנה כי תצליח בכל דרכיך, ופקדת נוך ולא תחטא, כי העושר הוא טבע שני לכסיל, ע"כ נמצא בכתובים השם "כסיל" תחת "עשיר" (השוה משלי י"ט א' עם כ"ח ו').

לכן תחת זהב הירושה אקח עמך דברי חן, ותחת כסף הנחלה אאלפך מוסר ודרך ארץ, למען תהיה אויל משריש, ולא תמוט כסלתך לעולמי עדי, וחיית ורבית לטוב לך כל הימים.

פרק ראשון

בשבח הסכלות

אבין שטיא מתניו שטותיה לבניה*

(שבת קכ"א).

א.

שנה לי אבא בלשון המשנה: כל ימי גדלתי בין כסילים* ולא מצאתי לגוף ולנפש טוב מסכלות, ולא עוד אלא שעל הסכלות העולם עומד, כאשר יאמר משל הקדמוני: לולי כת הכסילים כבר היה העולם חרב, ועליהם אמרו "ישבו עולמם בחורבן שכלם" (מוזכר בשרשים לרד"ק ובפ"י גרבוני על המורה ועיין אוצר נחמד ח"ש צד 112). ואמר ראב"י אמסר עלמא בידא דטפשאיי (סנהדרין מ"ו), גם המלך החכם בעיניו אמר "יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט" (קהלת י') ואם המעט יקר, הלא הרבה ממנו נכבד, וקל וחומר של שטות הוא, הוי אומר שכל המרבה בסכלות הרי זה משוכח.

* "אך הכסילים לברם" אמר המשורר האנגלי Dryden, "ויכולו להכיר גדול העונג והתועלת להיות כסיל".

ב.

משוררי כל עם אף מליצי כל דור מהללים את הסכלות.
ומרכים לספר בשבחה מאד נעלה. הצרפתי אייגען סיע אמר :
שקר בימין החושב כי הסכלות רעה היא. האשכנזי ספיר מספר :
מעמתי פעם טעם כסיל ומצאתיהו נוח להתעכל יותר מחכם
משיב טעם. האנגלי שעקספער מחליט : משיוש לרוח וגיל לנפש
לספר מעשה הסכלות.

מליץ ספרדי גזר אומר : הכסיל הוא משורר במבועו והוא
עושה מלאכת השיר בפועל ולא במחזה. שירה כלה מהויבת
תוליהו שולל. הוא בוראה, הוא רואה ונוגע בה בחושיו. ואם
יצוה כסיל לפירות אל אבן אופל וצלמית : ברקי נגהך באלפי
קרני אור ! חיש תבריק לעיניו שבעתים כאור החמה. ואם יקרא
לכל מתי חלד לאמר : אתם משרתי היכלי וסריסי הצרי ! קל
מהרה יהיה בעיניו כאשר אמר ויעמוד כאשר פקד. אשרי הכסיל
הרואה את אשר איננו, ואי לו לחכם הרואה את אשר ישנו !
וספרדי יהודי שר :

"לעתים הכסיל יבין בסכלו אשר משכיל בשכלו לא יבינו,
הלא מלאך אלהים בא לכלעם ונעלם ממנו ונגלה לאתונו".

מליץ איטלקי מכטיח לנו לאמר : טובה הסכלות לבעליה,
כי אין חכמה ואין עצה נגד הכסיל, אשר ישור עם אלהים ועם
אנשים ויוכל. כדברי המליץ האשכנזי :
Mit der Dummheit kämpfen Götter selbst vergebens.

ומליץ הולל אנד היה אומר : כסיל מולך בחזיון דמיונו, לא
ימגר לנצח כסא מלכותו (כמשל הרומי : הרוצה לעשות כל
חפצו יהיה מלך או כסיל, וכנאום שיללער Dem Narrenkönig
gehört die Welt) הכסיל האומר בלבו כי הוא האלהים, איננו
רואה לעולם את מזבחו הרום. הכסיל הוא אחד בעולם אשר יומו
מלא, ואין בחייו מן הרגעים הרקים והשעות הרפות, אשר הנפש
תשי כמו, ויקרש הדם בעורקי הגו.

ג.

גם הממשלה תתנהל לאטה עם הכסילים, ותתחסד עם השוטים יותר מעם החכמים, כי כאשר ישכיל הכסיל להודיע ולהודע כי כסיל הוא, אז תכנה לו ולחבריו בית כסילים (Narrenhaus); וכמה חכמים יסבו עיר ידודן נעים וגדים באין קורה למחסה, ואין בונה להם בית חכמים!

"אבן החכמים" (Der Stein der Weisen ובל"ד Lapis philosophorum) עשתה כבר רבבות כסילים; אבן "אבן הכסילים" (Lapis stultorum) היא רפאות תעלה לחלאים רעים ונאמנים.

איך יחר גרון החכם בקראו כי חכם הוא, עד אשר יאמינו בו; לא כן אויל — אך "מחריש חכם יחשב" (משלי י"ז), ואמרו (יומא ז') "הוי פקח ושתוק" ומני אז התחילו החכמים להרבות דבר שפתים, לבל יחשבו אויל מחריש, ומי יתן והחריש יחרישו גם הם ותהי להם לחכמה! *

הכסיל מדבר האמת, ויחשב לו לחכמה, כי כסיל הוא; אבל החכם נזהר מהיות כסיל לדבר האמת. וידבר אך שקר, ואז הוא חכם בין כסילים, וכסיל בין חכמים.

כסיל אחד ישאל יותר מאשר ידעו לענות שבעה חכמים. כסיל אחד עושה עשרה כסילים (יאמר משל המוני) בלי הוראה ובלי בימה ובלי דרשות; וכמה חכמים מורים ודורשים עד כי נחר גרונם, ולא יעשו אף חכם אחד!

מה קשה לחכם למצוא אישה חכמה כנפשו. אבן כל כסיל ימצא לו אשת כסילות כלבבו, כאשר יאמר משל המוני: Glück und Weiber sind den Narren hold.

(* וע"ז מוסב הקל וחומר הידוע (ירושלמי פסחים פ"ו ובבלי שם צ"ט ואבות ד"ר נתן פ"י כ"ב) "יפה שתיקה לחכמים וק"ו למפשיש שנאמר גם אויל מחריש חכם יחשב וכ"ש אם חכם מחריש" — הסתירה תכ"ד נלאו לישב הר"ע מפאנו בספרו בינה לעמים, והרב ר"ע צאזמיר בהקדמתו לספרו של רבו "קצות החושן". אבן ק"ו של שמות אין לו פירכא.

החכם עקר ואינו מוליד, ואם יוליד יקש בלדתו וילד קש.
 "וכסיל מתעבר" (משלי י"ד) ופרה ורבה כדגים, עד שנודע
 הפתגם מחכם אחד: כל העולם כלו אינו אלא בית-כסילים גדול.
 על כן שולמת הסכלות בעולם, והכסילים מושלים בתכלו, ומלכים
 ממעיהם יצאו, כי אם אין רוב טפשים בני מלכים, רוב בני מלכים
 טפשים הם, והרבה שומים היו מלכים אדירים מושלים בכיפה
 כמ"ש אסנפר מלך טפש היה (סנהדרין צ"ד) סנהריב מלך טפש
 היה (שם) אחשורש מלך טפש היה, כסיל זה אחשורש (ביצה
 י"ב). ומי לנו מלך גדול מאלכסנדר הגדול שהודה בעצמו ובכבודו
 וקרא ואמר: אנא אלכסנדר מוקדון הויתי שמיא! (תמיד ל"ב).
 ומנהג רובם כמנהג המלך יהוא "כי בשגעון ינהג" (מ"ב ט').

פרק שני

מוסר אָויל

"תוסיף חכמה, תוסיף שנאה,
 תוסיף דעת, תוסיף קנאה,
 אך כסיל ובער ישבו שאנן
 בחשך הבערות כבצל רענן".
 (שיר אחד מושכיליגו).

א.

ועתה בני שמע מוסר בעור אביך, ואל תמוש תורת בן
 חמור הורך. "כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי ולא למדתי
 חכמה (אעפ"כ) ודעת קדושים אדע" (משלי ל'), כי עיר פרא
 הייתי לאבי חמור, ועגל רך ויחיד לאמי בת אתונות. ויורוני
 ויאמרו לי: השמר לך ושמור לנפשך מאד מנגוע בעץ הדעת,
 כי פריו רע ומר, כל אוכליו יאשמו. החזק בסכלות אל תרף,
 נצרך כי היא חייך ואורך ימך.

אל תשמע לדברי המשכילים המהבילים הקוראים השכלה
 השכלה השכלה; טוב סכל משכל והסכלה מהשכלה, כי הסכלה
 מְשַׁכֶּלֶת ומצלחת, והשכלה מְשַׁכֶּלֶת ומכשלת. מה תתן לך חכמה

רעבה ללחם צר? ומה תוסיף לך השכלה צמאה למים לחץ?
הן המשכילים חסרי לחם. עקב חכמה עניות, שכר תבונה מסכנות,
ואך חכמים עניים מגנים את העושר (כמשל השועל עם הענבים)
ומשבחים את העניות, כחכמי התלמוד שאמרו: יאי עניותא
לישראל, והמשורר היוני העזיזודוס שאמר: העניות היא מתנה
מאלהים לבני האדם, והמשורר הספרדי Juen de Mena שאמר
כי העניות היא מתנה קדושה לבני האדם כופי טובה אשר לא
יתנו די תודה בעבורה לאלהים — אולם אנכי אברך לאלהים
שלא עשני חכם עני.

ואתה בני הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות, אך
תיגע להעשיר מבינתך הדל, כי אם תצליח אז תשכיל, ואם
תאסוף הון עתק אז גם חכם ונבון תקרא. חכמי לב יודוך, משכילי
עם ישבחוך, ויאמרו לך החכמה אף לך הרעת, לך אף לך, כי
לך נאה כי לך יאה, וזכר לדבר המסורה "הכסף נתון לך" (אסתר
ג') "החכמה והמדע נתון לך" (מ"א וד"ה) "כי כוכב הכבוד בגלגל
העושר קבוע, והזהב הוא שמש התפארת אשר בכל מחשך זורח
והכסף הוא המאיר כל מאפל כמו ירח, והוא כל מום מכסה,
והיה למסתר ולמחסה, כל הישר בעיניו יעשה. וחכמת המסכן
בוזיה, ודברי העשיר כסולת נקיה" (דבר חכמה מר"ח סטנובר
מאמר ה'). ואם כסף וזהב מטהר ממזרים, אף כי בנים סכלים,
כי גדול כחו של זהב לכל אדם — "הזהב יפתנו, ולכל אשר
יחפוץ יטנו, הוא ינתק מוסרותיו, והוא יפר מחשבותיו, הוא מוריד
המלכים מכסאותם, ויוציאם מחצריהם וממירותם, הוא מחכים
הפתאים, והוא מכסה על חמאים, והוא משפיל בני ענקים, ומסלף
דברי צדיקים, והוא מישר המעקשים, והוא משען ליוקשים,
ועינים לעורים, ואזנים לחרשים, המשמח אלהים ואנשים, והוא
לכל אחיו, ציר נאמן לשולחיו" (יהודה הלוי בן שבת).

ראה נא בני גם ראה, מה בין סכל עשיר לעני משכיל:
"בעת יאמרו פלוני הסכל קנה דג נפלא, ושתי יין בכתם אופיר

לא יסולה, יאמרו משכיל פלוני חבר פירוש משלי על דרך היסוד הנעלה, וכל רו לא אנס ליה; ובעת יאמרו פלוני הכסיל קנה רביע פרה, וסחר סחורה, יאמרו על איזה מחבר שכתב פירוש על חמשה חומשי תורה, ולא השאיר רמז וסוד, מקירות הספן ועד היסוד; ובעת יאמרו לפלוני הנמהר, דגן תירוש ויצהר, ואורז ודוחן, יאמרו פלוני הסופר חבר בדקדוק הלשון ספר אבן בוהן; ובעת יאמרו לפלוני השומה בית מדות ועליות, עברו משכיות, ומגדל בנוי לתלפיות, ועופות וחיות, אבנים טובות ומרגליות, יאמרו פלוני החכם חבר ספר בניאור צורות האותיות, ונתן האחדים והעשרות והמאות, רמז אל האלהיות והשמימיות והמבעיות" (כלשון עמנואל).

הביטה נא בני ראה, אם לא שפרה נחלתנו מחבל כל המשכילים בענים: "לנו עטרות ודיבון, וצמר צחר ויין הלבון, ולהם יאמר שבקיאים בחכמת החשבון; לנו ארון וכפרת, כתנת בד ומעפרת, והמה מבינים בידעת התשברת; לנו יאמר פלוני רבו כספיו וזהביו, ולהם יאמר פלוני בקי בחכמת הגלגל ובכל כוכביו; על איש ואיש ממנו יאמר כי נשתכר בפורים, ועל אחד מהם יאמרו כי דרוש דרש ביום הכפורים; אנחנו בתוך עלמות תופפות, וצאנינו מאלפיות, ולנו מן הסולת איפות, ומכגדים חליפות, ושפחות חרופות, והשרות והנטיפות, והמה בקיאים במולדות ובתקופות, וכמסמרים נטועים בעלי אסופות" (כלשון הנ"ל).

עוד תשוב תראה בני, מה בין אנשים כמונו העוסקים בדרך ארץ ובמילי דעלמא, ובין המשכילים הבטלנים המפשפשים בעניות דעתם ללא הועיל: "אנחנו שמנו מנמת פנינו בראותנו קצין או שר, או מלך או נגיד או מפקד, לדעת מדותיו ותכססיו, וחיליו ואוכלוסיו, ותענוגיו ומשושיו, ואופניו וגריסיו, תוארו ומעשיו, וקניניו ונכסיו, וגבעותיו ורכסיו, ומאזניו ופולסיו, ופרדיו וסוסיו, וגביעיו וכוסיו, ותוריו וסוסיו, ומלבושיו וקרסיו, ויינו ועסיסיו, וברבורי אבוסיו, ואוצרותיו ומאבוסיו, ורצועותיו וכיסיו, ואכריו ואריסיו, ושהרוניו

ושבסיו, וחרבותיו ותרסיו, וקרוביו ויחשיו, ושרי מסיו ומכסיו, וצדקותיו וחמסיו, ותפארת עכסיו, וצאנו וכבשיו, ועושי רצונו ומכעיסיו, ופלגשיו וסרסיו, נשריו ופרסיו, ועזנותיו וכוסיו, ונציו ותחמסיו, וינשופיו וסוסיו, ותרניו ונסיו, ושריון קשקשיו, וחלוקו ומכנסיו, וסוליו ותורמוסיו, ועמו וקולמוסיו, וקירותיו וכפסיו, ומשקיותיו וכבוסיו, וגלוי וכמוסיו, ואבניו וחרשיו, ודיניו ונימוסיו, וחתוליו ורמשיו — ישימו המה מגמת פניהם לדעת מאנשים ונשים, טבע איברי הגוף וכחות הנפשים, ומספר החושים, הפנימיים והמורגשים, והטבעים החזקים והחלשים, ומה בין הנמוגים והמתמששים, ובין הנגשים והנפגשים, וסבת הרפים והקשים, ובתי הנפש והלחשים, ומן המדות הענפים והשרשים, ומן האיברים השרים והשמששים, וסבת העזי פנים והבושים, והנכונים והמפשים, והנוחים והעקשים, והפתאים וחכמי הרשים" (כלשון הנ"ל).

ואף גם זאת. אמור יאמר המשכיל בלבנו חכמתי תעמוד לי מכל סגולות מלכים, וכל רכוש הון ונכסים לא ישוו בה: "מי הוא מאנשי הסגולה, שלא יתן עמרת זהב גדולה, כבר זהב משקלה, וידע כמוני חכמת דקדוק הלשון והפעולה? ומי הוא זה מן השרים ומן הנזירים והמפסרים, שלא יתן מהונו ככרים, וידע כמוני ספרי הארבעה ועשרים? ומי הוא זה מאנשי העוצם והשררה, שלא יתן אתונות עשרים ועירים עשרה, וידע כמוני סודות פסוקי המקרא? ומי הוא זה מן היהודים הפרזים, שלא יתן בתים ספונים בארזים, וגלומי תכלת ארגמן וחרוזים, וידע כמוני חכמת המליצות והחרוזים? ומי הוא זה איש יועץ וחכם הרשים, ואף אם יהיה מן הכהנים הנגשים, שלא יתן רכב ופרשים, וידע כמוני לחבר ספרים ופרושים, ולכתוב בהם חידושים, מלאים חכמה ודעת קדושים? ומי הוא זה מאנשי אוצרות מהוללות, שלא יתן חמש מאות כסף וחמש חליפות שמלות, וידע כמוני בחכמת הכוכבים והמזלות? ומי הוא זה מבעלי אסופות, שלא יתן מן הסולת מאה איפות, ומכגדים חליפות, וידע כמוני בסוד חשבון מולדות ותקופות?" (כלשון הנ"ל).

אמנם נואלו ונכסלו המשכילים הבטלנים ההם! תא חזי
בר בטני אם טוב אמור: "אני חכם, אני נביא, כבן עמרם ואיש
תשבי", כאמור: "אני אורג אני תופר, אני שוקל אני סופר"?
אם התפאר: "אני תגר אני רוכל, אני נגיד ואמרכל, אני נוכל
אני סוחר, ולנדיבות אני שוחר", כהתימר: "אני חרוץ אני מליץ,
ועצמות בוערים אחליץ, אני מלמד אני משכיל, ואת הנבערים
אשכיל"? אם התהלל: "אני בקי בכל ענין, בטיב מטר ובטיב
קנין, ואשכילה בטיב בנין", מהתגדל: "לי תבונת עד בלי מנין,
אני רבני ותורני, אני מקובל ומבעיי ופילוסוף אלהי ולמודיי
ושכליי, אני אמן בשירים וחושב בשיעורים, אני בקי באפשרים
ובעצם ובמקרים ובקיום מחוברים ובעגולה ובאופק"? אם
השתבח: "אנני עשיר ואוצרות יוצר, אני מן ירשי עצה, אני על
רוזנים ארחב, ולי כסף ולי זהב, כלילות אני נודה, ולצבאים
ויעלות אני צודה, אני איום אני נורא, ולי ההוד והמשרה, אני
מעורב בין הבריות, וחביב על היפיפיות, אני אשקיט לכל ריבות,
ואשלימה לכל איבות", מהתנשא: "אני בקי במזלות, בכוכבים
וחיילות, בהכדלים וכסגולות, בחומר וצורה ועלילות; אני בקי
בסוד מקרא, במשנה ובגמרא, ספרי וספרא, ותוספת בעלי סברא;
אבינה בחידושים, בטיב גיטין וקידושין, ואשכיל בחמשת
החושים, ובכל מיני הנפשים; אדע במשפטי הטבע, אילנות
והולכי ארבע, בעגול ובמרוכע, ובחכמות שבע; אני בקי בהגיון,
במשא וחזיון, בטיב מינים וסוג עליון, בהיקש ובדמיון, ובמופת
וברעיון; אני בקי בהטעאה, באותות ובנבואה, בחלום ובמראה,
ובתנאים ובכחות, במלאכים ורוחות, ברעש ובעננים, בסוד חיות
ואופנים, וסוד אחור וסוד פנים, בחידות ובסודות, בהקדמות
ותולדות, בקיום ונקודות, במזגים ויסודות" וכיוצא בדברי הכל
ורעות רוח כאלה? —

ב.

שאל נא בני לקדושים אשר בארץ, וכונן לחקר רבנים וגאונים,
הלא הם יורוך יאמרו לך, ומתורתם בתוך מעיהם יוציאו מלים לאמר:

היה פתי ותחיה. כי "פתי יאמין לכל דבר" (משלי י"ד)
 "וצדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב').

היה פתי וישמרך אלהים לכל תתעה בדרכך, כי "שומר
 פתאים ה'" (תהלים קמ"ז) "ואוילים לא יתעו" (ישעיה ל"ה).
 היה כסיל ויהי אלהים עמך, "כי ה' יהיה בכסלך" (משלי
 ג', בילמדנו בריש שלח לך: וחד אמר טפשותן וכו') ויראתו
 על פניך "הלא יראתך כסלתך" (איוב ד') "וישימו באלהים כסלם"
 (תהלים ע"ח).

היה כסיל והיית בעיניך כאלהים, "כי הוא לקצות הארץ
 יביט" (איוב כ"ח) "ועיני כסיל בקצה ארץ" (משלי י"ז).
 היה סכל ותגביה שבת בין "כוכבי השמים וכסיליהם"
 (ישעיה י"ג) כי "נתן הסכל כמרומים" (קהלת י').

היה אויל ותחכם, כי "לאויל חכמות" (משלי כ"ד). היה
 כסיל לטוב לך, כי "טוב כעס משחוק" (קהלת ז') "וכעס בחיק
 כסילים ינוח, (שם). היה כסיל ותשמח שמוח, כי "לב כסילים
 בבית שמחה" (שם) "ואולת שמחה לחסר לב" (משלי ט"ו).

היה אויל שומה ותהיה נביא, כי מיום שחרב בית המקדש
 נטלה נבואה מן הנביאים ונתנה לשוטים וכבא בתרא פ"ק י"ב).
 וגם בזמן שבית המקדש היה קים נאמר "אויל הנביא" (הושע
 ט'). ולא בישראל בלבד ראוי הסכל שתשרה עליו שכינה, כי
 גם באומות העולם היו פתאים בעלי רוח הקודש, שכן מספר
 לנו פלוטארך כי היונים בחרו לכהנת פתיא (Pythia) שלהם
 נשים פתיות וסכלות, שהן מוכשרות יותר להיות כלי מוכן
 ומזומן להשפעת רוח ממרום או מתחת.

המלך החכם לא אמר: אל תכסל יותר, כי אם "אל
 תתחכם יותר למה תשוטם" (קהלת ז') ואתה בני היה חסיד
 ועשה לפניך משורת הדין, ואל תתחכם אף מעט, כי חמירא
 סכנתא מאיסורא, וסחור סחור אמרין לשמיא לא תקרב אל
 כרם החכמה, כי כל באיה לא ישובן.
 צא ולמד בדחז"ל שאמרו: תכלית חכמה תשובה וכו'

(ברכות י"ז) ואין חכמה כתקנת עירובין (שבת י"ד) ושקולה יראה ועונה כחכמה (דרך ארץ פ"ח) ואל תתאוה בני לא לחכמת ישראל, שכל חכמי ישראל דומין כקליפת השום (בכורות ג"ח) גם "מיום שנגנזו ספר יוחסין תשש כחן של חכמים (פסחים ס"ב) ומשמת ריב"ז במלה זיו החכמה (סוטה מ"ט) ומשמת ר"ע נסתמו מעינות החכמה (שם); ולא לחכמת האומות "כיון דאבדה עצה מבנים נסרחה חכמתן של אומות העולם" (חגיגה ח'). ואין לאומות העולם אלא חלק העשירי מעשרה קבין חכמה שירדו לעולם (קידושין מ"ט), ובאמת אין חכמה אלא בממון כמ"ש הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות (ברכות ס"ג) ואמרו כל המרבה בסחורה מחכים (אבות פ"ב). ואין לחם לחכמים שכן מצינו "טפשא' דאכלי לחמא ונהמא" (נדרים מ"ט, ביצה ט"ו) ופת שחרית מחכימת פתי (ב"מ ק"ו), ואמרו אדם שיש בו דיעה מתעשר (סנהדרין צ"ב) ומתוך שמתעשר מתחכם כמו שמתוך שמתחכם מתעשר (ב"ב כ"ח), ואוצר שמן בנוה עשירים "ומתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהן" (מנחות פ"ה). — ודע בני כי בלישנא דרבנן חכם ושוטה היינו הך, וצורבא מרבנן הוא עם הארץ מדאורייתא, כמ"ש כמה לית ביה דעתא להווא צורבא מרבנן (מ"ק כ"ו), כי מי שעשה חכם לזה עושה אותו טפש (תמורה מ"ז), ואעפ"י שאין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות, מ"מ רובן של ממזרים פקחין (סופרים פט"ו) ואם אמר מר אחשוורוש פקח היה (מגילה י"ב) אסנפר מלך פקח היה (סנהדרין צ"ד) ואמר מר אחשוורוש טפש וכסיל היה (מגילה י"ב) אסנפר מלך טיפש היה (סנהדרין צ"ד) מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שכן מצינו שאמרו מיום שחרב בית המקדש נתנה נבואה לשומים (ב"ב י"ב) ושם נאמר משחרב בית המקדש נטלה נבואה וניתנה לחכמים, הרי שאין בן שומים לחכמים אלא השם בלבד. — ואם השטות היא הבל עומד עליו העולם ותאני ר"י ת"ח דעל הבל מתקיים עלמא וכו' והאי הבל דמתקיים ביה עלמא מהבלים דלעילא קאתי (זוהר תזריע) ותאנא חיובא הוא על בר

נש דאוליף חכמתא למילף זעיר מן שמותא וכו' חכמתא דלעילא
וכך לתתא אלמלא לא הוה שמותא שכיח בעלמא לא הוי
חכמתא שכיח בעלמא (שם). ומי לנו גדול מרב המנונא סבא
שהיה לו מסכת שלמה עם פרקים על עניני שמות, והיינו דרב
המנונא סבא כד הווי ילפין מניה חברייה רזי דחכמתא הוה
מסדר קמיהו פרקא דמלי דשמותא (זוהר ויקרא דף
מ"ז) — אהני ליה שמותא לסבא! (כתובות י"ז). —

פרק שלישי

שְׁמַחַת הַשּׁוֹמֵים

„תבל מאד תאהב כסיליה,
וינחלו טובה אויליה,
תטיף לכל פתי כמו תיטיב
להולכים אחר פעליה.
תעו נכונים מנתיב ישרי,
כי רחקו מעל שביליה!
מה סוד תבונתם וחכמתם?
לו בערו היו אציליה!
אל ילחמו לחם חכמים אם
החכמה תחיה בעליה.“
(יהודה הלוי בן שבת)

דע בני כי כל ימי חכם רעים, ולב כסיל משתה תמיד.
הן לא שמעתי מימי על אודות שעשועי חכמים וחגי שחוק
נכונים, אכן משחקי כסילים ושמתת שעשועיהם רבו מארבה
בשנות מאות עברו.

שאל ימות עולם וחפש בספרי זכרונות דברי הימים ותראה
ונהרת, כי את חגי הכסילים חנו קדמונים ואחרונים, ונודעו אצל
הרומאים בשם שבתאים (*). ואצל הקאטוליקים בשם חג

(* Saturnalien שאז היו עבדים ושפחות למלכים, ואדוניתם משרתים
אותם כעבדים, וככה נואלו ונכסלו שבעת ימים בחמון חוגג.

הכסילים (Festum stultorum) * בראש שנתם או במועד אחר, ואצל היהודים (בקצת מקומות בפולין ביחוד בעדת החסידים בהקלוז'ו שלחם עד היום הזה) בשם "רב דפורים" — ובמאה הי"ב לספירתם השתמשו הצרפתים במחזה שחוק באופנים שונים הנודעים בשם: חגי השומים (Fêtes de fous). ובמאה הט"ז נהגו במין שחוק שעשועים אשר ראש חברת המשחקים היה נקרא בשם "שר השומים" (Prince des fous) ועניני השחוק היו מכונים "פתיות" (Sottises). ובאחד עניני השחוק ההוא, אשר משחקיו היו אנשי משפחות נכבדות, מצויר איך "ילדי כסל" אשר כלם למדו איזו אומנות, מתחבאים בצל אס זקנתם "הסכלות" אשר תתן להם משמרת עבודה אצל "העולם" אשר לא ישרה בעיניו פעולת הילדים הסכלים ההם על כן החליטו ביניהם כי "העולם" הוא חולה, ועל הרופא לבחון את מי רגליו. והרופא מצא כי מחלת "העולם" יושבת במוח ראשו, וגמר בדעתו לבחון ולכדוק אותו, עד אשר גילה "העולם" את אזנו, כי הוא חולה מחמת יראה, מפני שהוא מפחד תמיד, פן יאכזר באחרית הימים ע"י מכול אש — אז יקרא הרופא לאמר:

* ואז בחרו בישאף אוילי, וגם אפיפיור אוילי אשר הלבישוהו בתכשימי הכהן הגדול מאחיה, ובהגים המתחפשים בגדי שומים העלו באפו ריח רע, מקמורת חלבנה או גללי צואת אדם ובהמה, וכלם רקדו פזזו וכרכרו הוללים שוללים ערומי עריה בשת, ודברו ועשו נבלה מוראה ונגאלה בחוצות עיר וברחובות קריה, וגם אזרחים אשר לא מבני הכהנים התהוללו והשתקשקו עמהם כגברים עברם יין, וכאשר עמדו מערערים על חגי השומים, קמו הכהמים האלהיים בעיר פארזו לברר בראיותיהם היתר וצורך הגים כאלה באמרם: "נחזיק לנו מושק שמות כזה מימים ימימה לכלכל גם את רוח הסכלות הטבועה בלבבנו מוששת ימי בראשית וניעשה לנו כטבע שני, כי כאובות חדשים יבקע בטננו, אם במעיו אך תורה וחכמה נסגור, ולא נפתח כפעם מוגפתם להוציא ריח השמות העצורה בקרבם" (Epist. Faault. Paris 1444) עד, שבשנת 1552 אסרו בצרפת את חגי הכסילים בכנסיות הכהנים, ונשאו רק בין אנשי עם הארץ.

המזאת פחוד תפחד

ואתה עולם לא תדאג

בראותך סכלים במרומים

ולחם יקחת כל טובך . . . !

ויחר אף "העולם" בהחכם הרופא, ויגרשהו מעל פניו, והעולם
התמכר לחברת הכסלה, וגרפא מחליו.

אחד נוסחאות משחק כאלה, אשר נעשה בפקודת מלך
הצרפתים לודוויג ה"ב, היה מכונה בשם: "שחוק שר הכסילים
והאם הסכלה" (Le jeu du Prince des sots et Mère Sotte) והראשו
עבר קול קורא לכל הכסילים והכסילות אשר בארץ.

פרק רביעי

חֻקַּת הַשּׁוֹמֵיִם

א

דע בני כי יותר ממה שעשו כל החכמים בדברי מוסרם
והסופרים בררשת המדות, עשו הכסילים בתור שומי החצר
(Hofnarren) בלהג פתיותם ובהבל פיהם בחצרות מלכי ארץ
המזרח והמערב מימי קדם עד המאה האחרונה, מפני שהיה להם
הרשות והחרות לגלות מומי מלכים וערות רוזנים בגופם או
בנפשם, והכו בשוט שמות לשונם מלכים, ובשבת פי כסיל
עריצים, והשומים יסרו בשומים ובעקרבים את שמות מחזיקי
שוט ושבת מלכות, להוכיח דרכם על פניהם, על כן היה למשל
לאמר: השומים הם דרשני המלכים.

כסילי המלכות ההם, עם כובע הסכלות על אזני חמור
בראשם, השכילו והצליחו כהיכלי מלכים, ונחלו רב כבוד ויקר
בחצריהם ובמירותם, והיו בחצר קיסר הרוסיים פעמער הגדול
מאה שומים אשר חלק לארבעה ראשים במדרגותיהם, והקיסרית
ברוסיא Anna הכינה אות גדול (Narrenorden) בשם St. Benedetto
לכבוד ולתפארת שומי החצר וכסילי שער המלכות, וכמעט לא

היה בכל הארץ מלך בלי כסיל הסובב אותו, וגשיא באין שוטח
תָּקָה לרגליו וכל צעדיו יספור.

ומאשר מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא, על כן
חשבו כי גם לאלהים בשמים ישנם שומי חצר הקודש מאחורי
הפרגוד בפטליא של מעלה, והיו כסילים יראים ושלמים אשר
כינו את עצמם: "שומי האלהים" — ונסיך אחד במאה הי"ז
ושמו Homagius בעיר מארפורג כינה את עצמו בשם Morio Dei
שר"ל כסיל־האלהים או שוטח של הקב"ה.

ב.

ובכן היו השומים והכסילים ההם חביבים ויקרים בעיני
אדוניהם הרבה יתר מכל חכמי מורי בתי המדרש, מפני שלא
בלבד גברה שמות המורים על סכלות השומים (שנשתוו אלה
לאלה גם בחיצונם כי חכמי המורים שקורין דוקטורים ומאגיסטרים
נעשו אז *) כמו שומי החצרות כובע מיוחד המכונה Gugel) עד
שמסופר מהנסיך קארל לודוויג בארץ הפפאלץ שלא רצה
להחזיק בחצרו שומים כאמרו: אם אחפץ להשתעשע בשמותים
אצוה להביא אלי כמה חכמים מורים בכתי המדרש להתנוכח
ביניהם וישחקו לפני — אלא ישגם יד חכמת הכסילים בהוראה
ובחבור ספרים היתה על העליונה, כי נמצא בין שומי החצר אנשי
מדע מחברי ספרים, להם יחשבו בשמותם Korneman, Graf von
Stein Pöllnitz ושומים מלומדים אחרים, כמו השוטח בחצר מלך
פרוסיא במחוז בראנדענבורג ושמו Gundling שחיה מלומד וסופר
קורות דברי הימים, ורעהו השוטח Fassmann אשר חיבר ספר
בשם שיחות המתים עם ויכוחי הסכלים המחוכמים, והשלישי
היה השוטח Jacob Morgenstern בעל שם הכבוד Vicekanzler,

* ובאיטליא ובשאר ארצות עד היום הזה אחת בשנה בהפתח שערי
בית המדרש לתלמידים, ול"ד בארמון לומהער בפירוש עה"ב «סרוחי
טבולים בראשיות» (יחזקאל כ"ג) רומז על מין כובע כזה, ועליו כהתל
הנבוא ורמוהו (מ"ט ז') במליצתו «נסרחה חכמתם».

אשר הוכרה בשנת 1737 לעשות לעיני המלך ולעיני חכמי המורים "ויכוח על הסכלות" והוכיח כי רוב הכסילים ימצאו בקרב החכמים המורים דורשי דור ודור. ובעיר בערלין היה Doctor Bartholdi שוטה יושב בשער המלך, וכמוהו היה הפרופיסור Hackmann. וכימים ההם התפרסם בארץ זאכסען שוטה מלומד גדול Taubmann מורה בבית המדרש בעיר וויטטענבערג.

פרק המישי אחדות השוטים

א.

דע בני שכבר בימי הקדמונים התאחדו הכסילים לחברה, ואגודתם בארץ יסרוה. בארץ ין הקדמוניה היו חברי כסילים מפורסמים בשם Eranen. ובימי ראש המדברים דעמוסטהענעם היו בעיר אמהען חברי האגודה ההיא במספר ששים. והמלך פֵיליפ אבי אלכסנדר מוקרון (אשר לקח את אריסטוטלס למורה לבנו) שלח לחברת השוטים ההם ככר כסף, למען יכתבו לו בספר את כל שכל סכלותם ואולת חכמתם.

ב.

במאה הי"ד יסרו אצילי Cleve חברי-כסילים (Narrenverein) ונשאו מלבד שאר ציונים על שמלותם גם ספל מוזהב מלא פרי מגדים, לאות אהבתם איש את רעהו, והיה להם מלך עם ששה יועצים, ברוב משטר וסדרים במעמדם וכמצבם בחליכותיהם ובדבריהם, הכל מתוקן וערוך ומסודר בסדר נאה ויפה, על כן קראו להם הצרפתים: "שוטי טוב מעם" (Fous du bon ton).

ג.

ובמקומות אחרים בצרפת נוסדה במאה הט"ו חרוג כסילים הנודעת בשם: "אם השוטים" (Mater stultorum) וראש אגודתה בעיר Dijon, והיו מספר חבריה עד חמש מאות ויותר, ובהם מגדולי הארץ שרים ורוזנים וסוחרים וכהנים וחרשים וחושבים, והיו מצוינים במלבושיהם, ובידם מטה כסילים (Marotte) ועליו

ראש כסיל, ועל צבאותם דגל מצויר בהרבה ראשי כסילים, ועליהם הכתבת: "למספר הכסילים אין קץ" (Stultorum infinitus est numerus), ודברי הבחינות לכל חבר וחבר בהאספו להתאחד באגודתם, וכל השאלות והתשובות המו"מ ומו"מ היו רק בחרוזים (למורת דהו"ל: "אל תהי שוטה בחרוזין"). ולכל אחד מחבריה נתנה פקודת משמרת עבודה בעסקי החברה, ופתשגן הכתב הוא היה מלא בכח הרשאה ובנתינת רשות חפשית לכל מעשה נערות ופתיות והוללות וסכלות שבעולם, שכן נמצא בערכאות צרפת עד היום הזה נוסחאות מאגרות פקודה כאלה, ושם נאמר: הרשות נתונה לו והחויב נטל עליו לשטוח בחייו, אכול ושתה שחוק וצחוק, לחיות בכסל ולמות בכסלה, להסכיל עשות בשבתו בביתו ובלכתו בדרך ובשכבו ובקומו, ולהיות כסיל שונה באולתו לאלפי רבבות מיני שטות, והולך ומונה שם לאמר:

"שוטה בזדון, שוטה בשוגג, שוטה מהביל, אויל משרישי, שוטה טוב לב, שוטה מלא חן, שוטה מכחן פאר, שוטה רודף אהבים, שוטה מתעתע, כסיל חונף, שוטה בכנף רננים, סכל מעגב בעוגב, שוטה ריק, בער חסר מוח בקדקדו, שוטה הפכפך, פתי חרחר, שוטה גם מוח וקל ראש ולב, שוטה שמנה לחמו ומאכלו בריאה, שוטה אוהב כליות חלב חמה, שוטה רענג, טפש חכליל עינים, שוטה מטיב נגן, אויל נותן זמירות, שוטה מתלהלה בחכמים ולועג לנבונים, שוטה שוחק, שוטה עלז, שוטה מצחק, שוטה גומל חסד, תם טוב לכל, שוטה מבלבל, נער ממורף, שוטה קל, נער משולח נע ונד, שוטה מגלה סוד, כסיל מוציא דבה, שוטה מתמיד, כסיל שונה באולתו, שוטה בים, שוטה ביבשה, שוטה באויר, שוטה בכל העולם, שוטה בשכבו, שוטה בשבתו, שוטה בקומו, שוטה פה, שוטה שם, שוטה כה וכה —

(„Fou couché, Fou assis, Fou debout,

Fou ça, Fou là, Fou partout“).

ד.

ולא עוד אלא שלא בשבת "תחכמוני" (Académie des

sciences בלבד ישבו כסאות לכסילים כסאות לשוטים, כי גם היתה שבת "תכסלוני" או בית ועד לשוטים (Narren-Academie) ביחוד בעיר Dülken, ששם ישבו כסאות לכל שונה ופתי*).

פרק ששי שוטים פקחים

"אמר דוד לפני הקב"ה כל מנה
שעשית יפה עשית והחכמה יפה מן
הכל — אבל השמות שבראת
מה הנאה בה? א"ל הקב"ה חייך
שאחה צריך לה."
(מדרש תהלים ל"ד).

— "Tous sont fous à commencer par les sages"

הסכל שבשוטים הוא חכם אוילי, כאשר יאמר משל המוני:
Gelehrte Narren sind über alle Narren; ובכל זאת היו ויהיו
בכל זמן ובכל מקום חכמים סכלים ונכונים משתטים מדעת או
שלא מדעת כאונס או ברצון בשוגג ובמיד.

א.

מצינו כי הרבה חכמים קדמונים הוכרחו להתראות בפני
הבריות בשוטים, למען תנצל נפשם או יגיעו אל מטרת חפצם,
כמו שהשתטה המלך דוד באדן הפלישתים, והחכם היוני Solon
שעשה א"ע כמשורר שומה, למען יפיח רוח גבורה בלב בני ארצו,
לשוב ללכוד את האי סאלאמים כידוע, וכן עשו שני הרומאים
בשם Brutus שהשתטו למראית עין, למען תעלה ידם על בית
המלך ועל מזמת קיסר כנודע, וכמאה הי"ג השתטה Johannes
Prochyte רופא המלך מאנפֶרֶדֶי על האי סיציליא, ורץ כמשוגע
בחוצות העיר מעסינא, תוקע בשופר גדול וקורא לנרש את
הצרפתים הלאה מגבול ארצם, וכן עשו הרבה שם כשעת החרם

* עכ"ז ועל כיוצא בו עיין באריכות בספרי Flögel ואחריו Ebeling.

הנודע בשם : sicilische Vesper, והרבה כיוצא בהם. וכן אמר
מליץ זמננו :

Pour vieillir sur la terre, où tout est de passage,
Il faut se faire fou, c'est encor le plus sage.

(Victor Hugo).

ב.

והיו פקחים משתמים א"ע לפעמים כמתלהל ומשתעשע,
עד שנעשו ברנעים כאלה שומים גמורים לפי שעה, ע"ד שאמר
Kalisch הג"ל :

„Gar häufig sieht man in der Welt,
Dass sich ein Narr hochweise stellt;
Darum macht zuweilen unverdrossen
Ein Weiser wohl Narrenpossen.“

כמו שהעיד האָראָן על הרומי הגדול Scipio ועל הרומי
החכם Lælius וכעדות האנגלי פֵּיֶלְדֵיֶנג על בן ארצו
גאָרְרִיק, והרבה נמצא בפקחים שמשתמים מפני הקנאה או
התאוה להקָתֵר או להשיג מאויי לבנם, כאשר יאמר משל המוני:

„So's fordert Zeit, so bist ein Narr,
Das ist auch Kunst und Weisheit gar.“

ג.

אבל היו גם חכמים רעבי כבוד מדומה תאבי נחת שלחן
מלא דשן וצמאי יין עסים ואשישי חמר, שהשתמו א"ע למען
יתיצבו לפני מלכים, להאציל מכבודם על עצמם. וילקקו תחת
שלחנם, כאשר היו חכמים לוקקים ומלקטים תחת שלחן מלכים
(Parasiten) כבר אצל הרומאים הקיסר אויגוסטוס והאציל
Mæcen שהיה בביתו (לדעת סופרים רבים וכן שלמים) גם הרומי
המפואר האָראָן בתוך שאר משוררים ופילוסופים אשר סבבו
את שלחנם.

ובכלל היו ברומי בימי הקסרים פילוסופים יונים עם זקן
מגודל ומעוטפים באדרת הפילוסופים שקראו Graeculi והיו
כמין שומי הצרות מלכים ושרים לשעשע אותם.

ועוד היו מין פילוסופים כאלה הנקובים אצל היונים
והרומאים בשם הכללי Aretalogus, כמו שהיה הפילוסוף קריז-
פינוס שמזכיר האראץ, והנודע אולפיאנוס בשער הקיסר
סעווערוס, וכנהפילוסופים Thrasykles וטהעזומפולים שמזכיר
לוציאן, והפילוסוף הגדול אריסטופבחר דיוניזיאוס
הצעיר, ואשר קראו לו: "כלב המלך".

ד.

ובימים האחרונים שקורין הנאורים, כאשר נלאו המלכים
למצא הן ושכל טוב בשומי החצר, וחדלו השרים להחזיק
במירותם כסילים ערומים אשר פיהם ולבם שוים, הואילו לשום
סביבותם חכמים פילוסופים מבחיץ, שהיו בעיני אדוניהם כסילים
מבפנים, והקריבו אותם להשתעשע עמהם ולשחק בהם, כאשר
עשתה המלכה החכמה קריסטינע מארץ שוועדען, אשר
הקריבה אליה את הפילוסוף הגדול דעסקארטעס עם הרבה
חכמים צרפתים, אשר שמחו אתה והתעלסו במשחקים פילוסופיים
וברברי לב ולב ובאמרי רוח ורוח, ולהם גשתו החכמים
והפילוסופים אשר סבבו את המלך המתפלסף פרידריך בפרוסיא,
שהיה כ"א מהם בגדלו לזיתן אשר יצר המלך ההוא לשחק בו
כמו הפלשתיים בהענק העיר שמשון.

ה.

ועד היום הזה עינינו רואות בכל יום שועלים קטנים
וסופרים מלומדים ומחברים משכילים מקיפים וסובבים איזה ארי
סכל ועשיר להתחמם באורו, כזבובי מות המרחפים סביב נר דולק,
והשועלים המחכלים ההם יחפזו זנבם כמחתה קמרת, להעלות
ריח לבונה באף העשיר, למען יהנו מזיו כספו, וילקטו תחת
שלחנו, וילקקו סירותיו וקערותיו.

ואתה בני היה ארי ולא שועל, היה ראש ולא זנב, מוטב
שתהיה סכל עשיר מוקף מחכמים עניים, מהיותך חכם מסכן
מקיף איזה עשיר כסיל, טוב לך היות כוכב כסיל, מהיות
כוכב זנבי.

היה כסיל, ונגע לא יקרב באהלך, כי כסיל מצרה נחליץ
ויבא חכם תחתיו, והקסל יהי לך מגן וסתרה בעד כל רע, כי
לא נצלו דוד מלך ישראל וברושים הרומי מחרב נוקמת חכמת
חכמים, אלא בשנותם את מעמם והיו כסילים למראה עינים;
אך עתה בני יהי פיך ולכך שוים, תוכך ככרך ופנימך כחיצונך,
והיית סכל תמים באמת ובצדקה.

פרק שביעי

יחוס החמור

א.

ועתה בני עשה אונך כאפרכסת ושמע לדברי. היה ארוץ
אזנים כמלך מידאס*, והיית כמוהו לאבן החכמים, כי כל
אשר תגע בו יהפך לזהב.
צא לך בני בעקבי אבותיך ואבות אבותיך. אל תמ

* שוחה יונת קדמוניה מספרת כרכרים האלה: מלך אחד היה בארץ
פריגיא ושמו מידאס, אשר עשה טוב אל שולה הוא סולען רבו של
דיוניסוס מלאך ממונה על היין, ויברכהו כי כל אשר יגע מידאס בו יהפך
לזהב; אבל כמעט גוע ברעב, מפני שכל מאכל ומשקה אשר נגע בו לתתו
אל פיהו נהפך לזהב אשר לא שבר רעבונו וצמאונו. ויהי היום ויקראו בני
אלהים אל מידאס להגיד משפטו על הנבל של המשורר אפאללאן מלאך
השמש ועל העוגב של המנגן פאן מלאך ממונה על רועי בקר וצאן, מי
הטוב משניהם. ויחרין מידאס משפטו כי העוגב של פאן מנעים
זמירות מנבל אפאללאן. ויחר אף מלאך השמש והשיר במידאס על רוע
משפטו, ויתן לו אזני חמור בראשו. ויבוש מידאס מאד ויכס את אזניו מבעד
למצנפת אדומה, לבל ידע איש כי אזני חמור לו. אבל המגלה העושה
שפטו חקנו ראה את אזניו, ויעד בו המלך כי ביום גלותו את הסוד הזה
מות ימות. ויתאפק המגלה ויכס את סודו. אך בהקשותו בדבר ביקש לו
חור אחד בארץ להקל מעל לבבו משא הסוד בקראו אל תוך החור לאמר:
למלך מידאס אזני חמור. ומאשר אזנים לכותל ועוף השמים יוליד את
הקול, נשמע הקול ונדע הדבר כי המלך מידאס הוא בעל אזני חמור.

מדרכי הקדמונים ימין ושמאל. אל תלעג לאב יוצא ירך חמור,
ואל תבוז ליקחת אִם בת ענה בת צבעון.

ב.

ודע כי אמר לי אבא חמור ז"ל שהוא מיוחס גדול, יתר
מרעהו סוסי בן גמלי, ויותר מחמורים הדיוטים בין האחרונים (*).
ושלשלת היוחסין של אבא עולה ומגיעה עד אתונו של הנביא
בנו בעור, אשר פתחה פיה (שנברא מששת ימי בראשית
בערב שבת בין השמשות) בחכמה אל שתום העין, ותגלה לו
דברים שבצנעא ונסתרות בסוד היחוד והזיווג במין בשאינו מינו
(עפ"י אנדתם ברכות וסנהדרין ע"ד) אשר לא זכו לו גדולי
המקובלים.

ג.

ולחש לי אבא באזני שכמדומה לו שהוא יוצא ירך
בלעם הקוסם, שבא על אתונו וחוליד חמורים בצורת בני אדם,
כעין שמצא ענה בני אדם בצורת חמורים, ברעותו את החמורים,
אשר לצבעון אביו, ואם כן החמורים, אם אינם נביאים, בני
נביאים הם, ואחיותיהם הן האתונות אשר הלכו לפני בן קיש,
לבקש לו כתר מלוכה ולהקתל נביאים מתנבאים.

ד.

אחד אבותי היה חמורו של אברהם, אשר חי כאמונתו
והאריך ימים עד משה, ועמו התרועעו ישמעאל ואליעזר הדולה
ומשקה מתורת רבו לאחרים (**), ואם תזכה בני יצא ממעיך החמור

(*) «אמר ר' זירא אמר רבא בר זימונא אם ראשונים בני מלאכים אנו
בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים ולא כחמורו של ר' חנינא
בן דוסא ושל ר' פנחס בן יאיר אלא כשאר חמורים» (שבת ק"ב).

(**) רומן ערחה'ל ע"פ שבו לכם פה עם החמור, עם הדומה לחמור.
וא"ת איך יהיה דמשק אליעזר (כי על ויקח את נעריו עמו אמרו שהיו
ישמעאל ואליעזר) הדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים (לפי דרשתם על דמשק
אליעזר) נמשל לחמור? כבר תירץ ר' חיים ויטל (כמדומה לי בהקדמת ספרו
עץ חיים) שהוא כושם שלא למד אליעזר מרבו אברהם אלא נגלה ולא

אשר ירכב עליו המלך המשיח (*), והיה הגואל כמו המגלה כי
"חמרא גרמה לון לישראל למהך בגלותא" (זוהר בראשית רמ"ב).

פרק שמיני

„Dass es ein kräftiger Geschlecht von Menschen wie von
Thieren

Einst gab, lässt sich nicht wegphilosophiren.

Doch sonderbar,

Und dennoch wahr.

All' ausgegrabenen Riesenknochen dies bekunden,

Nie hat man grössere Esel noch, als jetzt gefunden.“

(Richard Roos).

כבוד החמורים

א.

דע בני שאם שנוא החמור בעיני הבנים, היה אהוב בעיני
האבות, שכן קרא יעקב אל בנו יששכר חמור גרם, ותלי תלים
דרשות חמור חמורתים נדרשו כמין חומר על החמור.

ועוד שמעתי מפי אבא (כל אבא חמרא, כבא בתרא ע"ד)

שאמר, אם החמורים הראשונים כבני אדם, אנו חמורים הדיומים,

ואם החמורים הראשונים כמלאכים, חמורינו כבני אדם — כי

באמת הכסילים הקדמונים לא היו סכלים נאמנים, אולם חכמתם

התבלעה במחבא הסכלות כנ"ל, ומבעד לפתיותם נשקפה ערמה

ומזמה, להכות בשבט פיהם כסילים חכמים בעיניהם, כאשר

עשו השעירים (Satyren) אשר רקדו על במות ישחק אצל

גמטר, וכל הלומד ש"ם ופוסקים בלבד, ואינו עוסק בקבלה, הוא עם

הרומה לחמור וכו', ודפ"ה.

(*) „החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק הוא בן האתון שנבראת בין

השמשות הוא החמור שרכב עליו משה הוא החמור שעתיד בן דוד לרכוב

עליו" (ילקוט ראובני בראשית כ"ב).

היונים הקדמונים*); לא כן הכסילים האחרונים שהם חמורים תמימים ושלמים, על כן אהבתים ומשכתים חסד, והנאיתי מנכסי תלמידי חכמים כי "החמורים הם התלמידים חכמים" (הרמ"א בספרו תורת העולה ח"ג פרק נ"ד) — וכמו הת"ח שלנו הם הרבנים בני הרמכים עושים הספדות על מתים גדולי הדור, כן עשו כבר החמורים מספד גדול על יעקב אבינו, כמו ששנינו בנמרא סוטה דף י"ב — וראשם היה חמורו של ר' פנחס בן יאיר הג"ל (שבת קי"ב) חמור חסיד וחבר כאחד הותיקין אוכל חולין במהרה והיה שליח מצוה; וחמורו של ר' חנינא בן דוסא הג"ל (שבת שם חולין ז') ושל ר' יוסי רמן יוקרת (תענית כ"ד) ואשתו חמרתא (ירושלמי שקלים ח' אדר"ג פ"ח). וחמורו של ר' פנחס איקרי חמרא דסכא חסידא דרגיל בניסין (זוהר ויקרא דף ר"א).

ב.

ולא בישראל בלבד היו חמורים קדושים וחסידים, כי גם באומות העולם היו חמורים קדושים (כמושל האיטאליקי: La pazienza è la virtù degli asini e dei santi) ומכובדים, כמו חמורו של שילה רבו של בכוס הג"ל, וחמורו של דיוניסוס במסעיו דודונה שפתח את פיו לדבר כאחד האדם, וחמורו של הקדוש ברונא (** וחמורו של הקדוש פֶּלוֹרֶעֶנְמִינוֹס (***)

* עיין Hurd בהערותיו על הארץ ואחרים המספרים על המסתכלים בהם, אשר בלעגי שפת ובלהג מעוג כמתהוללים ומשתגעים התלהלהו לירות זיקי אור אמת בלב רואיהם ושומעיהם.

** אשר ברכבו על חמורו הגיע עד המקום הגערמאני קווערפֶּורט, ששם עמד החמור ומאן ללכת הלאה, וכנו הקאמוליקים שם מקום קדוש בכנוי Eselstet, ועל השרה Eselwiese שם יתראו הרבה עולי רגל. (***) שהיה רוכב על חמורה והמלך דאגובערט נהן לו מקום ביער לבנות שם בית תפלה בגודל מרחב הארץ אשר תדרך בו כף רגל חמורו בעוד שיושב המלך במרחצו, והחמור עף ככרוב בשרה יערי, עד אשר סבכהו בלו, ונשארו עקבות רגליו בסלעים (לוח ראבנעק משנת 1677).

ומודעת הגדתם שכאשר צעד חמור אחד במקום Senlis רשם על פני החול תבנית צלב שתי וערב בפקודת Rieule הקדוש, ובזאת גרש הלאה את כל הרוחות הרעות והקליפות ממקום ההוא.

ג.

על כן ניתן התואר "חמור" להרבה גדולי קדמונים: הפילוסוף היוני Kleanthes היה מכונה "חמור" והיה אומר: אמנת חמור אנכי כאשר אמה שכמי לסכול משא מורי צענון. ובשירת הומירוס נמשל הגבור Ajax אל חמור עולה בנחת משדי תרומות.

ובארץ ווירטעמבערג אצל הנחל ברענץ נמצאת חורבת המבצר Eselsburg אשר אדוניה כתבו וחתמו א"ע: Esel von Eselsburg.

ובימי הבינים נראה צלם החמור מצויר באותות דגלי חורי הארץ ואציליה, כמו שהיתה "צורתו של דגל יששכר חמור" (ספר תולדות יצחק מהר"י קארו עה"כ איש על דגלו באותות) ולאחד הכליפים בישמעאל ושמו מערוואן השני ניתן שם התואר "חמור" לכבוד ולתפארת.

ד.

ואם היונים והרומאים והרבה עמי איירופא לא נתנו תמיד כבוד גדול אל החמור, ולפעמים עוד התקלסו בו, היה החמור תמיד יקר ונכבד בעיני העמים יושבי ארצות הקדם. ההודיים הקדמונים בספרי קדשם המכונים Vedas, וביחוד בספר האחד הוא ריגוועדא, נותנים כבוד אל החמור, ומכנים אותו פעם בתואר אלהים ופעם בתואר שטן (*). ובשירות זמירותיהם היה החמור בעל כנפים לעופף השמימה (כאשר יאמר גם משל רומי: Asinus si volat habet alas) וגבור מלחמה ושר אוצרות וקל רגלים לרוץ אורח, יוצא במחול משחקים.

(* והרבה הם כינויי החמור בספר הזה, ובראשם גאנדהארווא (עיין בספר Zoological mythology להחכם Gubernatis).

פורט על פי נבל ועוגב, עוגב עלמות חן, מושך ביין ומושה בשמן את בשרו, אוכל לחם אכירים ושותה משקה אל מות וכיוצא בתוארים.

וההודיים מאמינים כי בחמור מאדוירא מגולגלות נשמות אצילי הארץ וחוריה, ואצלם נמשלים הגדולים לחמורים, כמו אצלנו לנשרים ואריות. ובהודו הקיצונה יש משפחה מיוחדת אשר אנשיה מתיחשים בתולדותם אל חמור אביהם.

ה.

ובכלל אומר לך בני כי בימים הקדמונים הטובים מאלה היו החמורים קדושים ומכובדים כמעט לכל העמים, עת הזהב היו הימים ההם לחמורים, ימי אורה ושמחה וששון ויקר. אז היו חמורים גם כהנים, כמו שמצינו בחותן משה יתרו "כהן מדין" (שמות י"א ט"ז י"ח א') שתרנג ונתן "אונם דמדין" וביארהו הערוך "חמור דמדין" והוסיף עליו המבאר לתרגום יונת שם "שכן בלשון יון קורין לחמור אונם".

אז ישבו חמורים לכסא מלכים ורוזני ארץ, שכן היה בארץ כנען חמור אבי שכם נשיא הארץ, ובארץ פריגיא היה המלך מידאס (עיין לעיל בהערה) בעל אזני חמור, ושם אביו ערוד (Gordius) מלך בארץ ערוד (Gordium) שם המלך וארצו מהשם ערוד הוא חמור לד"ק, וכן מערוואן הכליף של Elmacin היה נקרא "חמור ארם נהרים" ע"ש חזקתו במלחמה, ובארץ מונגוליא היה מלך בתבנית חמור (*). — והרבה חמורים

(* שיחה מונגולית (שהיא כעין העתקה מהשיחה היונית הנ"ל על אודות המלך מידאס) מספרת לאמר: למלך אחד היו אזני חמור בצבע צהוב או זהב, ובכל לילה סרקו נערו שער ראשו במסרקות של זהב, והנערים ההם הומתו מיד אח"כ. ויהי היום ויקרא נער אחד אל המלך לסרוק את ראשו, וחתן אמו בידו עוגה אשר עשתה מקמח סולת עם חלב שדיה, ויבא הנער אל המלך ויתן לו את העוגה, ויטב בעיניו ולא הכיית את הנער, אך העיד בו שלא יגלה לשום אדם סודו הגדול כי אזני חמור בראשו. ויתאפק הנער ויבליג על לבו הולם פעם ומוסיתהו לגלות סוד המלך, עד כי חלה ויום מותו

היו ויהיו שרים זהב להם*). — אז היו חמורים כבן בעור נביאים גלויי עינים חוזי עתידות וצופי נסתרות כמו החמור ניקון**), והוא יודע כל ומגיד כל ומשיב על כל, כי הוא פקה אזנים ארוכות קשובות ונמויות לשמוע בשמים ובארץ***), והתנבאו בקולו^o וברגלו^{oo}, והיו חמורים בעלי שם עושי נפלאות^{ooo}, וגם תורה יצאה מחמורים והוראה מבת אתונות^o), והחמור מבשר גאולה

הולך וקרב אם לא יקל את בטנו להוציא ממנו סודו החוצה. ותיעצהו אמו להקיא את סודו אל אחר הפחתים בשדה היער. וייטב הדבר בעיני הנער ויצא השדה וימצא חור הפרפרות, וישח וישפל מארץ קולו ויקרא אל תוך החור בלחש: למלכנו אזני חמור. אבל התפרפרות והעמלפים שמעו דבריו, כי כל חי מביין ויודע לדבר, ויש בני אדם מבינים שיחות חיות ועופות, ומיד נודע הדבר בקהל רב. והמלך שמע כי גלה הנער את סודו ויבקש להמיתו. אכן כאשר ספר לו הנער איך היה הדבר סלה לו ויקריבהו אליו ויהי לו למשנה. ולא אחר הנער להמציא מגבעה בצורת אזני חמור, למען יסתיר המלך תחתיה את אזני החמור אשר לו ולא יראו החוצה.

*) כמו החמור מיראם הנ"ל שכל אשר נגע בו היה לזבח טהור, וכן החמור המונגולי הנ"ל עם זהב שערו ומסרקותיו של זהב. והיה המנהג בין הקאטוליקים בימי הבינים לקדם את פני האפיפיור בחמור נושא על ראשו מטבעות של כסף. ומזה החמור של זהב בסיפור אפוליוס הנ"ל.
**) פלוטארך בתולדות חיי אנטונינוס מספר כי החמור ניקון ניבא אל אויגוסטוס כי ינצח את אויביו במלחמת אקטיום.
***) כמו שהתפאר החמור של אפוליוס הנ"ל לאמר: אין דבר נסתר משמע אזני הארוכות.

o) חמור נוער (ברכות ג.) היה לעמים רבים כעין בת קול נבואה וקול שופר המשפט, ומספר חירודוט כי בהצות דרויש מלך פרס את הסציטיים, נסו אלה מנוסת הרב בשמעם קול החמורים נוערים במחנה הפרסים. וקולו חזק כ"ב עד שבכחו לשבר כלים (קידושין כ"ד).

oo) בתולדות חיי אלכסנדר מוקדון מספר פלוטארך, כי חמור אחד נגח את הארי אשר לאלכסנדר ומת, והיה הדבר בעיניו לסימן רע.

ooo) הסופר הקדמון דיוגניס לאערטעס מספר, כי הארץ אגריגענטא הוכתה פעם אחת שאיה מוחמת רוח זלעפות, ונתן הפילוסוף עמפדורקלס עצה ליושבי הארץ ההיא, לתפור שקים מעורות חמורים, להעלותם על ראשי החרים והגבעות, ולגרש בהם את הסערות הנושבות.

o*) מלפנו מבהמות זו פרידה שכורעת ומשתנת מים (עירובין ק').

וישועה *), והיו חמורים קדושים לאלהים וקרובים אליהם (**), וכבד
עלו החמורים מעלה מעלה ונתעלו בקדושה עד אשר נעשו אלהים
במצרים (***) ובין עמים אחרים (****).

אז היה החמור גבור מלחמה ^o), מיטיב לנגן עלי עשור ופורט
על פי נבל ^{oo}), מנעים זמירות ^{ooo}) ומנצח בנגינות קודש ^{oooo}),
והיה החמור גם כהן או הכהן היה חמור כנ"ל, והיה החמור גם
כורם ומוצר ענבים. ^{o*}) והיה החמור גם תוכן בימי העולם התיכון

(* הרואה חמור בתלום יצפה לישועה (ברכות נ"ו).

(** כמו החמור שנובה אל אליל השמש, והקדוש אל האלילה Kybele
ולכנת Vesta, והמצרים זבחו חמורים אדומים לבעל צפון, וברומי ציירו פסל
החמור על העוגה שהקריבו הנשים לאלהים.

(***) קדמוני תרי ארצות מספרים שראו פסל בעל צפון עם ראש חמור,
גם צלם איזים הובל שם על חמור, וכל העם כרעו לפניו. והאליל כון
נעבד שם בתבנית חמור.

(****) האליל "תרתק אשר להעיוס" (מ"ב י"ז) היה לדחול (סנהדרין
ס"ג) בדמות ראש חמור. וכן "אדרמלך" (שם) נעבד בצלם חמור. ולד"ק היה שם
האליל הזה בעצמו "ענמלך" (שם). והמואבים גם הם עבדו לבעל פעור
בתבנית חמור. ובשבת יהודה לר"י ווירגא מסופר דף י"א: ובאיי הים הרהוקים יש
משתחווים לצורת פרד ונושאים על דגלם צורת הפרד וגדול המגיע שם נושקו.
o) במלחמת האלהים עם הרפאים שקורין מיטאנים הריע חמורו של
שילה הנ"ל בקול שופר למלחמה, והרהיב עוז רוח גבורה בלב שוכני אולימפ
oo) כמשל הרומי: Asinus ad Lyram וכמשל האשכנזי:

Welcher Esel nicht kann die Laute schlagen,

Der muss die Säcke zur Mühle tragen.

ooo) בזמירות ההודים הקדמונים מסופר על בן מלך חמור נתן זמירות
כנ"ל, וכשיחות האחים גרים נזכר ספור אשכנזי כי נולד למלך אחד חמור
יורש עצר יודע נגן בנעים זמירות, ותאהבהו בת מלך אחר ותחי לו לאשה.
אחרי כן פשט מעליו את החמור והיה כאחד המלכים. הסופר Pfeffer
משיח לפי תמו משיר אחד נדפס אשר שר חמור אחד.

oooo) בהגדות ההודיים מסופר כי המנצח בנגינת קודש (Gandharva)
נענש להיות חמור נולד בבית יוצר כלי הרם בעיר מלכות המלך טאמראענא,
אשר נתן לו בתו לאשה, והוא שב ונהפך לאדם (זיכהאזנא דוואטרינואט
פרק א').

o*) שהוא הורה לבני אדם נטיעת גפנים וכרמים, ובמקום Nauplia
הראו הרת בסלע צלם החמור אשר הורה לזמר את הגפנים. ועל מסורה

באמרם כי בכ"ג לחודש מערץ החמור נוער י"ב פעמים ביום וי"ב פעמים בלילה להודיע שיווי היום והלילה, והיה גם רופא חולים בכשרו (יומא פ"ד) ובמי רגליו (בכורות ז') ובעוברו (שבת ק"ט) ובצואתו (שם)*.

על פי הדברים האלה זכה החמור לשם לכבוד ולתפארת, מה שלא זכו גדולים אנשי שם מעולם, ולעימת שהיה אלכסנדר מוקדון קובל ומתאונן על בלי המצא לו משורר כמו הומירוס לזמר תפארת עוזו וגבורותיו, מצא החמור חמרים חמרים חכמים ומשוררים חמור חמורתים מליצים מספרים מעלותיו, מהם הודיעו בקהל תהלתו במדות תרומיות, כמו: היינוס געסנער פאססערטאמי מישיביין ואחרים (הנ"ל בהקדמות הספר), ומהם ספרו בשבחו הטבעי כמו אריסטו פליניוס בופאן ורבים כמוהם. המשורר האנגלי שעקספער במשחקו "חלום ליל קיץ" הציג את החמור לאוהבה וחושקה של מיטאניא. ומשורר רומי קרא למשחק בשם Asinaria, והמליץ האנגלי Sterne בספרו המסעי שפך דמעות שלש על גורל החמור וגורל אחיו, וכן הרבה משוררים חדישים גם ישנים.

הגדוית כזאת הטוב מליצת הכתוב: "אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתוננו כבס ביין לבושו וברם ענבים סותה", ונשאר מזה רושם בלשון, שכן בעברית מורה השרש חמור גם יין, וכן בלשון יונית חמור Oinos יין, וברומית asinus חמור asinusca מין ענבים.

(* וכבר נדפס (ראה Oest, Badezeitung 1879 No. 16 v. Dr. Breuning מאמר שלם: De asino medicinali על כבוד החמור Onolatric אצל הרופאים הקדמונים, אשר מצאו בהרבה איברי גוף החמור רפואות שונות וסגולות נגד חלאים רבים ונאמנים. רופאי ארץ הסינים השקו את הולה החזה וחולים אחרים משקה הנעשה מעור החמור השחור שקורין ngo Kiaes והובא המנהג הזה גם לארצות איירופא בימי הבינונים, שבימים ההם נכתב ספר התעודה Doctor Diplom להרופאים על גויל או קלף נעבד מעור חמור. רפואה גדולה מוצאים בחלב אתון. נשי הרומאים נהגו לשנות חלב אתון בכקר, וכן עשו היונים, והצרפתים בימי המלך פראנק הראשון קבלו הסגולה הזאת מיד רופא יהודי אשר פעל נפלאות בחלב אתון. ובאיטליא שותים אותו חולי חנה וריאה עד היום הזה.

גם פילוסופים וחכמי הגיון התעסקו הרבה בחמורים. שכך
מכונה ספר הגיון של הפילוסוף Buridan במאה הי"ד בשם
Eselsbrücke, ודעתו על הכרח החפץ לכל מעשה, עם משלו מן
החמור אשר ימות ברעב אם יעמד בין שתי אנודות חציר לעורר
הפצו בשוה מזה ומזה, הולידה את הסיפור הנודע בשם "חמורו
של בורידאן"

וגם מצבות זכרון לשם החמור ולזכרו הקימו עמים גדולים
בארצות ין ואיטאליא.

7.

ומאשר כסיל וחמור דבורים על אופן אחד כנ"ל, ע"כ
כשם שהכסיל נשאר נער בילדותו ובשחרותו גם בזקנותו, כן
גם להחמור הסגולה הנפלאה לחדש כנשר נעוריו * ונעוריו
אחרים (**).

וכשם שהכסילים שמחו בחגיגהם ובמועדיהם כנ"ל, כן
שמחו החמורים בימים טובים מאלה בחגם. שכך בשנות מאות
רבות חגו הצרפתים חג קדוש לאלהים בשם: "חג החמורים"
(Festum asinorum) לזכר מרים בכרחה על החמור מצרימה,
ויבקשו בכל העיר נערה יפה בתולה ואיש לא ידעה, וישיתו
עליה עדי עדיים, וישימו ילד קטן על זרועותיה, וירכיבוה על
חמור מזוין בתכשיטים, והכהנים והעם הוליכו את החמור עם

* בשיחת האגדה בפי הסופר הקדמון Elien על אודות פרומיטיוס
היודעי, אשר למורת רוח האלהים הוריד את האש משמים ארצה, מסופר כי
החמור נשא על צווארו קמיעא אחת אשר בכוחה לחדש הנעורים, ואשר
הבטיח צום לתת לאשר יגלה את פרומיטיוס במחבואו, ויצא החמור למים
ויקרב אל עין מים לשותות, אך נחש שומר המעיין לא נתן אותו לשותות, עד
אשר מסר לו החמור את הקמיעא שבצווארו, ובכח הקמיעא הזאת חדש
הנחש את נעוריו בהחליפו את עורו כמשפטו שנה בשנה; ואחר כן שתה
החמור ממי המעיין והיה גם לו הכשרון לחדש כנחש וכנשר וככסיל נעוריו.
** סופרים רומאים מיחסים כח מחדש נעורים אל מין סם הנעשה
מן חלב אתון, ונהגו הרומאים החפצים בכוי ויופי למושוח בסם ההוא את
שער ראשם ואת כל בשרם.

הנערה אל בית תפלה הגדול, ויעמידו את החמור אצל המזבח או הכמה ויתפללו, והיה להם סימן יפה אם נער החמור כתפלתם, ואחר התפלה נער הכהן כחמור שלש פעמים, והעם ענו אמן בקול חמור נוער. ואחר כן שרו לכבוד האדון החמור (Sire Asinus) שיר נעים זמירות בלשון רומית, ובהגיעם אל החרוז Amen dicas Asine כרע החמור על ברכיו, כי כן למדו אותו. — ולהאשכנזים יושבי ארץ וועסמפאלען היה החמור סמל תומס הקדוש להקאטוליקים, ובחג הקודש הזה קראו לנער הנכנס אחרון לבית הספר בשם "חמור תומס". — ובארץ פרס הוגגים "חג החמור" בחודש האביב מימים ימימה, והחמור לחם אות קץ החורף.

וכשם שניתן הכסיל בין כוכבי השמים וכסיליהם, כן קבעו במסתרי קדמונים את החמור ברום שחקים בקרב כוכבי אור (*). ובזאת הראית לדעת בני, כי בהיותך כסיל נכד חמור הנך כן מלכים ובן אלהים ככל הכסילים וככל החמורים אשר בשמים ובארץ.

פרק תשיעי

בגנות חקמת חקמים

"כי הכוערים בעם בראותם כל איש אשר ידבנו לבו, להרים את תרומת הקדש כי רוח אלהים בו, יחזו לו משאות שוא ומדוח, לאמר אויל הנביא משוגע איש הרוח, והשכל מהבל יצא, והחכמה מאין תמצא, הלא טוב שיש ומשי וסגולת כל רכולה, מכל ספר ומגלה, הלא טוב לסוך בשמן המור, מכל מיני שיחור, הלא טוב לגבר בכל עניניו, לשאת כים מלא כרוב יגוניו, מקסת הסופר במתניו, ומה יועילו הצחות, הישביעו בצחצחות, או מה יטרץ מתק מענה, היציל לב נענה, ודברים ערבים, היתנו לחם

(* בהגדת היוונים נשא חמור מדבר את דיוניסוס מלאך היוון להעבירהו בוץ יון, והיה שברו כי דיוניסוס העלה את החמור השמימה ושם קנו בין כוכבים. ובספר היהודים ריגוועדא הגיל נמצא ספור דומה לזה.

לרעבים, ובעלי אמרי נגידיים, היאכילוהו מעדני מגדים, ויכסוהו כנגדים, וכל ממשל ובעל חידה, הירכיבוהו בקרב קהל ועדה, בסוס דוהר ומרכבה מרקדה.

(אבן חסדאי בהקדמת בן המלך והנזיר).

א.

זכור ואל תשכח בני כי הפשע הראשון אשר חמא אבינו הראשון והביא מיתה וכל פגע רע בעולם, היה באכלו מפרי עץ הדעת, אשר אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו, כי סם מות בקרבו, וכל זאת באתהו בעצת משכיל ערום מסית ומדיח, כי תלמיד חכם אינו בלבד נוקם ונוטר כנחש, כי גם מסית ומפתה כנחש. לכן בני אם יפתוך משכילים אל תאכה להם, אם יאמרו לכה אתנו, נחקרה מה לפנינו מה לאחור, נחפשה מה למעלה מה למטה, אל תשמע להם, כי מחקריהם לכפירה ירוצו, וימהרו לכחש בשדים ובעין הרע וברוב מנהגי ישראל שהם תורה, ולא ידעו ולא יבינו כי ראשית חכמה יראת שמים, וירא אלהים יצא כל החכמות שבעולם, ואל יתהלל החכם בחכמתו אם אין יראת שמים על פניו, ופעם גדול כבוד הבריות מכבוד השמים, ואתה בני מוטב שתהיה באמת כל ימיך שומה (עדיות פ"ח) ואל תתראה בפני הבריות שעה אחת כחוטא, כאשר יאמר משל המוני:

Je grösser Narr,

Je besser Pfarr.

ומי לנו גדול מהחכם יש"ר מקדניא, אשר כלל כל חכמות שבעולם, ולבסוף כתב לחכם קראי אחד * את הדברים האלה: "סוף דבר אל תתחכם הרבה למה תשומם, מעוש הידיעה טובה

(*) כמאמרו נר אלהים המובא בין כ"ו הרש"ף בה שחר שנה א' ח"ב, ואנחנו לא נדע איזה רוח צלחה על החכם בעל פיפות ההוא בעת כתבו את הדברים החם, אם באמת עבר עליו רוח קנאה לסכלות לתת לה יתרון על החכמה, או התל יתל כמתלהלה גם הוא, או עלה גם הפעם על לבו לעשות חנוף כמעט על פי דרכו לרוב כידוע.

כמלח לבשר, ורבויה להג הרבה ויגיעת בשר, ויוסיף דעת יוסיף
עצבת כנפש ודאגה בלב, גדולי החכמים נחשבו לגדולי הכופרים,
דור הפלגה מאסו בעבודת האדמה ורצו לעלות בשכלם השמימה
ונחשבו דור תהפוכות . . . השקוע בחכמות ובספרים אינו ראוי
להנהגה ובלי מועיל לא לאבותיו ולא לתולדותיו. החשק הרב
לדעת הוא בכלל הפחיתות לא המעלות, וכ"ש המדקדק בדברים
הפחיתים ובמספרים ושברי שברים מעשי נערים וספרי ההגיוני
כנצוח והמעאה, הם עצמות בלי מוח ובשר, והלמודים ההם גוף
בלי נשמה, שהשמוש עולה על כלם. רבוי הספרים הם עש ורקב
להנהגת המדינה, והם ראויים לבעלי מומים ולמתכודדים ונזירים
או בטלנים. חפש נא כל ספרי דברי הימים אם תמצא עיר
נושעת מחכמת הפילוסופים שבתוכה . . . לכן תמים תהיה עם
ה' אלהיך, שכל עוד שתוסיף לקרא בספרי הפילוסופים תחסר
מידיעתך ותתעצב אל לבך ותדאג לאחריתך עד שתקוץ בחיך.
וראה והתבונן בספר תלים שחבר דוד מלך ישראל שאין בו
אלא דברי שיר וזמירות לא חכמה מדינית ולא מחקרית ואלהית,
עכ"ז בהיות כלו שבחות אל יתברך בתורתו יהגו יומם ולילה
כל האומות שבעולם, והוא בפי בחורים ובתולדות זקנים עם נערים
וסגנים אומרים בו במקלות, ואלו ספר איוב המיוחס למשה רבנו
ע"ה ואין בכל הכתובים ספר מלא חכמות ותעלומות כמוהו אינם
קודאים בו כי אם בתשעה באב, שהמוסכם אצל הרוב הוא
שהדורש את ה' ודברי האלהים מעל ספרי הפילוסופים כדורש
את החיים בבית הקברות, ולהפך המפרש דבוי הכתובים והתורה

עפ"י הפילוסופיא הוא מבקש המתים בין החיים" . . .

ולא אל הדת בלבד מתנגדת החכמה, כי גם למוסר ומדות,
לא ראי הראש כראי הלב, חכמה לחוד ומדות טובות לחוד, כי
ההגיון והרגש לא יתאימו תמיד. החכם האנגלי Georg Herbert
היה אומר: טוב מלא חכמה מוסר במדות ודרך ארץ כאיפה
מלאה חכמה בהגות רוח. החכם Perthes כתב אל רעהו לאמר:
ראיתך נותן כבוד גדול לחכמים — ואורך; אך זכור ואל תשכח

כי תום דיעות, דעת אלהים, דרך ארץ, רגש לבב, תום דרך, אהבת מישרים והרכה מדות כאלה וכאלה שמנו חכמי המוסר בין חובות הלבבות, לא תהיינה נחלת כל גדולי החכמים היודעים פשר בדברי בינה ודעת. הסופר Walter Scott היה אומר: הרכה קראתי בספרים מחוכמים, והרכה ארחת לחרבה עם חכמים גדולי הרוח, ולא מצאתי בהם רגשים נעימים ויקרים, אשר שמעתי ראיתי ומצאתי כפעם בפעם בקרב אנשים ונשים מבני ההמון אשר לא גדלו על ברכי המדעים. הוא היה אומר: פני החכמה כלבנה ופני רגש הלב כחמה. האנגלי בנימין Ruyard אמר: אין אדם מחויב להיות עשיר או אמן או חכם, אבל כל אדם מחויב להיות מישר לכת. האנגלי Henry Taylor אמר: חכמה ולב טוב שוכנים לרוב כשבת אחים גם יחד, אך אין להוכיח מזה, כי החכמה תיטיב את הלב, באשר יש כי טוב הלב יחכים את בעליו. — הא למדת בני כי סכל בעל מדות טובות נבחר מחכם בלב נפתל ועקש, וכהן עם הארץ קודם לת"ח ממזר.

מה לך כי תהגה בדעת ותיגע בחכמה להתרכך במזג ובמדות וסופך להצטרך לבריות, הלא מוטב לך להיות עשיר עז וקשה, כי טוב עז פנים ממעות מזומנים, יאמר משל המוני, ואמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות ותנא דמי אליהו ר' יהודא בן תימא אומר הוי עז כנמר, שר"ל עז פנים ואפילו ממזר (*). כי עשיר יענה עזות, וכסף וזהב מטהר ממזרים (**).

(*) לדעת ספר יוחסין דף ל"ט בדפוס קראקא וסיים שם: "ובמגן אבות כתב רבי דוראן כי הנמר הוא ממזר כשהלביאה מתחממת ותולכת לבקש הארי ומצאה חזיר חבר ובא על הלביאה וכשהארי מרגיש בדבר בא להרוג החזיר והחזיר מטנף עצמו והארי שהוא מלך מצד אסמניסותו עוזבו שכל ממזר הוא עז פנים".

(**) ושמעתי בשם אחד קדושי הצדיקים מולתא דבדיחותא מפני מה כסף וזהב מטהר ממזרים? ואמר הטעם: כי החוצפא הוא סימן במזרות כמיש מדחצוף ש"מ ממזר הוא, והעזות גם היא סימן עשירות כמיש עשיר יענה עזות, ועתה אם הממזר הוא עשיר יתלו הבריות עזותו בעשירות ולא במזרות, ונמצא הממזר קדוש ומתור.

ב.

שקץ תשקץ את החכמה, ותעב תתעב את ההשכלה, ומאסת בדעת כי חרם היא, וכל מאהביה ודבקה נידונים בחרם בנדוי ובשמתא על פי הכומרים והרבנים מימות עולם ועד היום הזה.

וכי תראה איש משכיל דורש חכמה, תנקר את עיניו ותקרא אחריו מלא: מין, אפיקורס, כופר! תשכנו כחמור לשכר כל עצמותיו, כמו שרצה רבי עקיבא לעשות בימי געוריו (*). וכאשר דמתה "סכלות" לעשות (**).

לך מנגד לכל משכיל דורש מדע, ואל תקרב אל פתח בית ועד לחכמים, "אל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים" (פסחים ק"א) באשר ידוע כי "בני חכמים ותלמידי חכמים בזמן שרבים צריכים להם מפסיעין על ראשי העם" (הוריות י"ג). פגוש דוב שכול ואל חכם כחכמתו "כי רבים חללים הפילה זה תלמיד חכם" (סוטה כ"ב). כי אך ריב ומדון במגורם כמ"ש תלמידי חכמים מחבלים זה לזה בהלכה ושונאים זה לזה בהלכה (סנהדרין כ"ט).

ג.

שאל נא את פי חכם אלהי מפואר בדורותינו Franz Delitzsch ויורך בספרו 1833, Wissenschaft, Kunst, Judenthum,

(*) «אמר ר' עקיבא כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור, אמרו לו תלמידיו רבי אמור ככלב, אמר להם זה נושך ושובר העצם וזה נושך ואינו שובר העצם» (פסחים ל"ט).

(**) אחות לכל רעה, אם לכל פשע,

ולכל בני השכל עד מות צורתה,

תשב תדבר במו,

בין מורקי שכר בהם תשוח,

כל טחשבות לבה רק רע עלימו;

לו יכלה כדג כן תבלעמו,

או כחמור תשוך לשבור כל גרם,

(לוישים תהלה מרמח"ל).

כי בסבת חמא האדם הראשון נעכר השכל האנושי במוח האדם, ורוב שרעפיו בקרבו על החכמות והמדעים מהכל המה גם יחד, אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר, ואך בספרי קודש תנ"ך מיוסדת אמת ברורה בדבר האלהים, ואומר שם על הפילוסופיא :

Ein Philosoph war der Todtengräber des andern.
Des Dichters wunderlichsten Chimären sind nur Monstra
Es giebt närrischer Zusammensetzung.

keine Wissenschaft, in der die Wahrheit schwerer und die
Lüge leichter ist, als die Geschichte.

והגזרה היא אך צל תבנית המשכן וכליו אשר הראה הקב"ה
אל משה ודוד, כל יופי ונשגב הוא רק פרי שקר וכפירה מעשה

Der Zeus des Phidias ist schön, aber ein Götze; שטן.

Göthe's Werke sind schön, aber Werke eines Apostaten.

שאל נא את פי החכם הצרפתי המפורסם

ויגדך בתשובתו אל חכמי Dijon, כי החכמה והמדע היו בעוכרי

המין האנושי להשחית דרכו על הארץ, והוא מברר בראיות

נמלצות ונמרצות, כי בני האדם היו מאושרים בעודם במצב

הבערות, אבל מעת החלו להגדיל חכמה ולהאדירה, הנם ברע

מבעי ומוסרי כהיום הזה.

דרש נא בספרו (בהרבה הדפסות ומהדורות והעתקות

להרבה לשונות חוץ מלשון אשכנזית) של המלומד הגדול והבקי

בכל החכמות שבעולם קורנליוס אגריפפא (במאה המ"ז) הנ"ל

אשר קרא לו בשם: "הכלי החכמות וספקותיהן" (De Vanitate

et incertitudine scientiarum) ששם הוא מדבר וקורא הכל

הבלים על כל החכמות והידיעות שבעולם: על הרקדוק, השיר,

דברי הימים, הרבור, ההגיון, ההיקש, הזכרון, החשבון, ההנדסה,

הנגון, המדידה, ההכטה, הציור, הפסול, הבנין, התכונה, האיציטגנונית,

חכמת הפרצוף והיד, הקבלה, הפילוסופיא הטבעית, חכמת הנפש,

חכמת מה שלמעלה מהטבע, הפילוסופיא המוסרית, חכמת

המדינה, הדת והאמונה, הרפואה, הרקוח, הנתות, הכימאיה, הדין,

האלהית וכו' וכו' הכל הכל לפי דעתו, ושם נאמר: (לא כמהתל רק כמוכיח בדברים יוצאים מן הלב) "מוצא אני שאין מזיק לאדם בגופו ובנפשו יותר מהמדעים, וכל חושב ואמן במדע אינו ערום יותר מהנחש שהשיא לאדם לאכול מפרי עץ הדעת למען תפקחנה עיניו להבדיל בין טוב לרע, וזהו שיחת חולין של אפלטון כי השמן Theutus שונא וצורך למין האנושי לימד את בני האדם חכמה ודעת. על כן מצינו בכת חברי הנחש שקורין Ophiten אשר כבדו ועבדו לסמל הנחש הקדמוני אשר היטיב להשיא את האדם להנות מפרי עץ הדעת והתבונה. ומי לנו גדול מהפילוסוף סוקראטס אשר אחרי שלמד כל החכמות שבעולם, שמע מאחורי הפרגוד קול אפאללאן שהוא חכם רק מפני שאינו יודע כל מאומה. מצדיק אני את הקיסר הרומי וואלענטיניאן שהיה שונא לכל חשב מדעי. אך העכו"ם הושיבו חכמיהם ונבונניהם בעדת האלהים, כמו פולקאן חרש וחושב ועסקולאפיוס רופא וכיוצא בהם, שע"ז רומזו עצת הנחש לאכול מפרי עץ הדעת להיות כאלהים. "החכמה העכירה את המין האנושי וחביאה מות וקללת אלהים לעולם, עץ הדעת שרש פורה ריש ולענה לבני האדם, אשר היה ראשית חמאת לדורות עולמים, ויגרש את האדם מגן עדן האמונה, ותחתיה הושיב שגיאה וכפירה לכבות נר האמונה הדולק בהיכל האלהים, וכמו שנגרש האדם מגן העדן באכלו מפרי עץ הדעת, כן לדעת פאול הקדוש צריך להרחיק מבית הכנסת כל איש המשתדל להבין ולהשכיל" — "ממציאי החכמות היו יוצאי ירך קין אשר קללת אלהים תלויה בו, התבוננתי בכל החכמות שבעולם והנה ראה זה מצאתי ראיתי כי בעל הלשון עוסק בדקדוקי עניות, המשורר בכזיב בלדתו פתיות יפיפיה, הכותב דברי הימים משקר, בעל ספר הזכרונות מכחש, המפלפל מכזב, המדבר מרמה את הבריות, המתפלסף מבלבל המוחות ומערכב הדיעות, המחוקק מכמא בשפת יתר, המחשב חובר חבר, המזמר דובר נבלה, המהנדס חגר ופסח, המתאר ארצות התכל בונה עולמות ומחריבן, הבונה סותר ומכלה

הכל, הספן חומס כמצולת הים, הובר שמים שונג ומשגה, המכשף פועל און, המקובל איש תככים, המבעיי חלם חלום, הפילוסוף שד מזיק, המוכיח דובר שקרים, המדייני בלב ולב יחשוב וידבר, הישר מונה ומשלה, השופט לוקח שוחד, הכהן עוזב תורה, הנזיר מחלל השם, הכנעני נשבע לשקר, הרועה מאבד צאן מרעיתו, הרופא הורג נפשות, הרוקח מוכר סם המות, הכימאי מתעה, העורך דין מוליך שולל, היועץ מהולל, הפקיד מסתולל, והאלהיי עולה בתוהו ומוציא את האדם מן העולם, הוי אומר שאין רע ומזיק יותר מחכמה ומדע בתכלל, וכן הסכימו החכמים הגדולים פורפירוס ויאמבליכוס באמרם כי ברוב דברים וברוב תכונות לא יאושר האדם תהת השמש, שאם תאמר כי החכם ההוגה דעת מאושר והסכל אומלל, יהיה הפילוסוף יותר מאושר מכהן עובד אלהים, וזהו חרוף וגדוף כלפי הדת, אמנם אושר האדם אינו לדעת טוב, כי אם לעשות טוב, כי המדרש לא יקרב האדם לבוראו אלא המעשה, ומי לנו גדול מגדול החכמים אריסטו כאמרו שכל אדם יוכל להשיג את האושר בנקל ובנחת בלי דרישה וחקירה אלא בהרגילו א"ע להסתכל ולהתבונן באלהות, לא ע"י הגיון ולא ע"י פילוסופיא כי אם באמונה ובתפלה, ועתה איפה אושר החכמות? איזה כבוד החכמים הפילוסופים הגדולים והמפורסמים בתבל? לכו ונרדה בדמיוננו אל מעמקי השאול, שם תמצאו נפשות כל המפורסמים ההם כסוחים שרופים קרועים מפוצמים מעונים מדוכאים נואקים חומים חורקי שן וכואבי נצח" — "ומהלל אנכי את המושל בעל רוח גדולה ליציניוס שקרא לחכמה סם המות כללי ומגפה עולמית, וגם על החכם הגדול ציצערון מספר וואלעריוס מאקסימוס כי לעת זקנתו מאס בחכמה ופנה לה עורף" — קומו נא לבקש את האמת הקדושה והנשגבה! איככה תמצאו אותה? האם בדרך פלפול החכמה תמצא? או ע"י הרגשת חושינו? או באמצעות היקשי הגיון? או מופתים חותכים בשכל אנושי? לא! לא! אין לנו דרך אחרת למצוא את האמת כי אם בדת ואמונה, שכן החליט

גם אריסטו בספרו על המושכלות הראשונות ואמר כי המאושר בעל אמונה עדיף מחכם, ומבארו פֶּהִילֶאָפֶאָנֶעס הוסיף עליו לאמר, כי המאמין מתבונן יותר מהחכם על השתלשלות הסבות בעולם. ואמר טהעאָפֶראסטעס בספרו על שלמעלה מן הטבע, כי יש גבול להשגתנו החלושה, וכן אמר אפלטון בספרו טימעוס כי בהרבה ענינים מוכרחים אנחנו לסמוך על קבלת הקדמונים אעפ"י שלא בררו איתם במופתים שכליים, לפיכך חייבים אנחנו לכבד בין כתות הפילוסופים הקדמונים ביותר את תלמידי פיררהון בעלי הספקות באמרם כי לא נוכל לדעת ולהשיג מאומה, וכן אמר הקהלת אשר יעמול האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא. בשגם יסוד כל ידיעה וחכמה היא באמת אמונת התלמיד בדברי הרב, וכאשר שאלו את אחד תלמידי פיתגורס בהחליטו איזה דבר לאמר: מי יברר כזאת? ענה ואמר: הוא בעצמו אמר אותו, ומרגלא בפיהם לאמר: דברי חכם טובהק כדת ואמונה. וא"כ מה יתרון לחכמה על האמונה? ובאמת כל בעלי חכמה נשענים איש על רעהו כמאמינים: אנחנו סומכים בהוראת מלות הלשון על המדקקים, בעל הגיון סומך על בעל הלשון במובן המשפט, המדבר שואב ממעין המפלפל, המשורר שואל מהמנגן את המדה והמשורה, המודד משתמש במופת החושב, והתוכן סומך על שניהם, וכן בכלם אך אמונה יסודם. הא למדת כי ראשית חכמה אמונה, ובאין אמונה אין תורה ואין חכמה" — כאלה וכאלה דברי החכם הכולל אגריפפא לעת זקנתו לשבח ולפאר את האמונה והסכלות, כי חכם אמתי אינו מת מן הזקנה עד שנעשה כסיל. ע"כ היה למשל כפי ההמון לאמר: כל חרש וחושב כסיל אדם, ומרגלא בפיהם: חכמים ויודעים יוצאים מדעת הכלל, ועל פלוני אלמוני יאמרו: מרוב חכמתו היה לסכל. ולזה מסכים גם אריסטוטלס באמרו: אין אומנות יתירה בלי יציאה מדעת, והקדוש אויגוסטין מברר כי רבים מהחוקרים דרשו בחכמה ובדעת עד שיצאו מדעתם.

ד.

ובכלל אמר לי אבא כי חכמה וסכלות כשתי קצוות תגענה זו בזו, ומותר אשה מרעותה אין, כי הסכלות היא חכמה לבעליה, ורוב חכמה מביא לידי סכלות, כאשר יאמר משל המוני: *Aus zu grosser Weisheit wird man zum Narren* *) וכי שם חכם וכסיל הוא אך מצטרף, זה לעומת זה, חכם וכסיל נפגשו, יאמר החכם אל רעהו כסיל אתה, אך כסיל יאמר לחברו חכם אתה, סכל בין אוילים הוא חכם, וחכם בין סכלים הוא כסיל. במקום פתאים הרבה חכמים יקראו, ובארץ חכמים, כמו ארץ יון הקדמוניה, אך שבעה חכמים נמנו. ומי יודע אם אותם שנמנו חכמו יותר מסוקראט אפלטון ואריסטו שלא נמנו. חכמים גדולים כמותם לא נתחשבו בין השבעה. ואלה השבעה חכמת מה להם? ואתה תדע בני שגם הסינים יושבי ארץ חיינא שהם כלם חכמים, מונים גם הם רק שבעה חכמים. קום קרא בספור הראמאני של הסינים בשם: פינג-כאן-לינג-יען אשר העתיק הסופר הצרפתי Stanislas Julien בשם: "שתי כנות החכמה" (*Les deux filles lettrées*) ותראה איך נערה קמנה בת עשר שנים הכלימה בחכמתה גדולי חכמי העם. ובין השאלות אשר הציע הקיסר לפניה ולפני החכמים המתחרים אתה נשאלה גם השאלה הזאת (עי' ח"א צד 123): מי היו שבעת החכמים היושבים כיער קנה וסוף שקורין באמבוס? והנערה היא שהיתה חכמה משבעה משיכי מעם השיכה (שם ח"א צד 126) לאמר: זה ימים רבים נזכרים שבעה חכמים, אבל מי ומי היו אלה החכמים בשמותם: ליעזר-לינג היה שותה שכור; אוענ-טזי טבע במצולת היין כעופרת, והוא גם הוא שחק על החכם וואנג-יונג אשר קרקר

*) מציאו ראינו בהרבה גדולים אנשי שם שבהם שכנו חכמה וסכלות כאחיות תאומות זו בצד זו כאשר הראיתי לדעת בספרי "אבן החכמים" ומי לנו גדול מהחכם הצרפתי Pascal אשר במסיבת שלהנו הושיב לשמאלו כסאות ובני אדם להיות לו למצודה, לבל יראת תהומות נוראות אשר דמה לנפול בהן כפעם בפעם.

חרצני שזופים; החכם הרביעי קי-קאנג התיך ברזל תחת אילן סרק; החמישי אוענה-היען והששי היאנג-סיעוו למשו תמיד עיני עברה וזעם; אך השביעי לבדו הוא סיענ-קונג היה תמים לב וישר דרך.

ה.

לכן בני היה כסיל ומפש בעודך מפוש מחלב טל ילדותך, בעוד רטפש בשרך מנוער, בעורך באכך ובכח אביב עלומיך, עד אשר לא יבאו ימים אין חפיץ בהם, ובעל כרחך תחכם, כי קשי יומך יאלפך חכמה, הזמן יורך תבונה, ומשדי שיבה וזקנה תמוץ דעת, ונהמת באחריתך כי תבא חכמה כמרורת פתנים בקרבך, ודעת לנפשך ימר כראש ולענה, והגית נכאים וענית ואמרת: איה ימי פתיות הנחמדים מזהב? איפה שנות כסלה המתוקים מנופת? מי לי ילד זקונים הזה אשר בשבט עברתו גרשני מהסתפה בנחלת סכלות הילדות וכסל השחרות? עתה ידעתי כי טוב הסתופף יום אחד בחצרות הסכלות המשחקת והמשעשעת, מהתגורר אלף שנים בהיכל החכמה הדורשת והחוקרת עד שחת בלי!

אל נא תאדיב את רוחך ואל תכאיב את בשרך לדעת את אשר ידעון אחרים בלעדיך, כאשר לא תאכל נפשך עליך אם המתניתין רחבית אינה אליבא דבן גנס, כי כזאת וכזאת תאכל קש וחשש.

כי תשא מורה שעות בחקך להורות לך חלקי הזמן, חקור תחקור לדעת מעשה מכונת אופניו ונגליו ומסבות מתהפכות בתחבולות מלאכתו? הלא די לך כי יורה לך השעה המשחקת לפניך. כן אין לך לדרוש אחר סבת העכול בקיבה, ומרוץ הדם בעורקי הגוף — די לך כי קינתך מעכלת ודמך סובב סובב הולך, לחדש כנשר בריאות גופך ונפשך מאכל תתאוה.

כמה נואלו ונכסלו החכמים לעוות את נפשם, למצא יסודות חוקות שמים וארץ, ולבקש טעם מסכותיהם ועלילותיהם

אשר אין בידם לשנות בהם אפילו כחוט השערה! והסכל חכם משבעה משיבי טעם כאלה, בשנותו את טעמו לטעום מדבשי החיים, וטעמם כמעט לשד, כי זה כל האדם.

ראה נא בני גם ראה, שם באחד כתי מלאכה הגדולים יושבים מאה חכמי חרשים, ועוסקים במלאכתם כמוב טעם ודעת, לארוג יריעה מרוקמת מעשה חושב — אגלי זיעה על אפיהם ורסיסי יזע על מצחם, הם רואים בעיניהם מעטה תפארת, ומזוה לא יחנו ומהוד הדרה לא יתענגו, ואתה בסכלותך צלחת וכסף וזהב כעפר צברת, הלא קנה תקנה את היריעה ההיא כאלף שקלים, ותתענג על זיוה והורה בחדר משכיתך, בלי עמל כפים ובלי זיעת אפים, והחכם הרוקם והחושב יתכס בשמיכה עבה, כי חכם לב הוא חסר כסף, ולמה זה לב בקרב חכם ומחיר אין? כסף חסרת מה קנית — המה יבינו ואתה תלביש, חכם לב ייעף וייגע וכסיל אדם יאכל וישבע, ומי החכם משניהם? — חכמי כסל כאלה דומים אל השוקעים במצולות, להעלות בנפשם מקרקע הים אבנים טובות ומרגליות, למען תעדה אתהן אשת כסילות, ותתפאר בהנה הומיה פתיות. המה יטבעו ויאבדו למאות ולאלפים, ואשת חן בעדי עדיים תתהדר לשמח לב רואיה, כמו ר' שמעון בר אבא שהיה בקי במרגניתא ולא היה לו לחם לאכול (במדרש קהלת עה"כ ולא לחכמים לחם).

כמה נבוני לחשים הלאו והוגיעו והעבידו את מוח קדקדם וכח ידיהם עד אשר מצאו את החוט העלעקטרי, ואתה תשלם מכיסך שקל כסף, ועד מהרה יוצו דבריך אל כל אשר תחפץ.

כמה יגעו חושבים ברוחם וחרשים בכח ידיהם לבנות מכנות קיטור על שבילי ברזל לרוץ כברק אורח, ולהציף אני שיט בענן הקטרת עלי ארחות ימים, ואתה במחיר שקלי כסף וזהב, באשר כצפרים עפות, כסף תועפות לך, תתהלך על פני האדמה לארכה ולרחבה, ועל ימים תרחף ברוח ובאש, גם אם לא תדע דרך האניה בלב ים.

לכן בני הנח עולם המחקר בעיון ואחוז בעולם המסחר
במעשה, עזוב האמצעי והחזק בתכלית, נמוש חכמה ובחר בדרך
ארץ, כי "אין לך חכמה כחכמה של דרך ארץ" (אבות דר"נ
פ' כ"ח).

ולעולם תהיה ירא שמים בסתר מודה על האמת ודובר
אמת ותשכם בכל יום ויום ותאמר: " . . . וחכמים ככלי מדע
ונבונים ככלי השכל כי רוב מעשיהם (או ספריהם) תוהו".

פרק עשירי

בְּהַפְסֵד הַשְּׂקִידָה בְּחַכְמָה

"הן מאסה נפשי ובשקץ יחד המה בעיני כל זידונים
אלה, ילדי הצרי שכל; כי הם לברם המה אדם בעיניהם;
וכקש יחשבו את כל שאר מיננו; אף הם בדברי און ימים
ולילות מהבילים יוציאו כסף וזהב גם לא ירבו למו, לא
ישברו בהם לרעבם אוכל; את כל צבא שמים כאל בשם
לקרא הנה יאמרו, חוק אל הליכות שמש יתאמרו לתת; או
אל ירח במדוי שלישי הצלע עגול ורבוע אורך ורוחב רוחם
יכלו; וספרים מלאו תבל כחול הים מאין תועלת, יתיגעו
לדרוש איכה תצמיח גנה בעת חקה את זרועיה, איך יעלה
ענן או איך יריקו מטר נשיאים על כל קצוי ארץ, לשקול
בפלס רוח, ומדוד בשעל מים; יגבה לבכם וכניהם אין
לחם" (נאום סכלות בס' לישרים תהלה מחזה ד').

.א.

"חדל בני לשמוע מוסר" (משלי) חכמה ובינה פן תִּרְשָׁה,
כי לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר" (קהלת), השמר לך
מפני השכלה ושמור לנפשך מאד, פן תחכם והיית אומלל וקשה
יום בעוה"ז ובעוה"ב, מה יתן לך ומה יוסיף לך היות "ילד מסכן
וחכם" ? "וחכמת המסכן בזויה" ! (קהלת), ע"ד המסופר בתלמוד
הוריות כי היו שני חכמים ר' יוחנן בן גודגדה ור' אלעזר חסמא
שיודעין לשער כמה טפין שבים ואין לחם פת לחם ולא בגד
ללבוש.

שאל נא לחכמי דור דור ודורשיו, הם יורוך יאמרו לך
כי חיי החכמים אך כעם ומכאובים. הסופרים Pierius Valerianus
האיטאלקי, Thomas עם Spizelius האשכנזים חברו ספרים שלמים
להראות איך החכמים והסופרים ברע הם וצרות ותלאות
מנת כוסם.

וביחוד מצאנו ראינו כי העניות והמסכנות חבל גורל רוב
דורשי חכמה בינה ודעת, ע"ד שאמרו: כך דרכה של תורה פת
במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תשכב וחיי צער
תחיה; כי כל העוסק בחכמה מתמסכן ומדולדל, ואינו מת מן
הזקנה עד שנעשה מרוח אשך ונגוע במחורים, וכל העמל בדעת
עניות קופצת עליו, ובכל מקום ובכל זמן מקוים דבר חכמי
ישראל כי רק מבני עניים תצא תורה, כאשר חוכרי חכרים
מחוכמים נודדים ללחם איהו, בעוד ספריהם מחכימים עשירים
כסילים, ובמחלצות מוזהבות מתנוססים ומתנוצצים בהיכלי שרים
לכבוד תפארתם, ומכינים מזון ומחיה למוכרי ספרים.

החכם Xilander חבר ביאור על הרומי דיון קאסיוס
ומכרו בעד מזון סעודה אחת מרוב דחקו ורעבונו, והוא מספר לנו כי
בהיותו כבן שמונה עשרה שנה כתב ספרים להגדיל כבודו, וכבן
חמשה ועשרים שנה חבר ספריו לאכול פת לחם.

סופר צרפתי מפורסם Vaugelas אשר עבד שלשים שנה
להעתיק ספרי הרומי קווינטעס-קורטיוס, מת בעוני כ"כ שהוכרח
לצוות לפני מותו, כי ימכרו גויתו לרופאים לשלם חובותיו.

החכם האנגלי Dee בימי המלכה עליזאבעטה, אשר אסף
עקד ספרים בארבעה אלפים כרכים, והעשיריהו במכונות מדידות
ובכתבי יד, מת בעוני בעירום ובחוסר כל, ובתחלת המאה האחרונה
חי באנגליטירה החכם Oekley אשר הקדיש כל חייו לדרוש
קורות ארץ הקדם, ולבסוף נאסר בכבל מבלתי יכלת לשלם
חובותיו אשר נשו בו למען חייו.

ועל האנגלי John Stow מסופר שהיה חייט ועזב אומנותו

לדרוש בקדמוניות במועצות ודעת, ונתמסכן כ"כ עד שהוכרח לשוב אל מחטו המחיה את בעליו יותר מאלפי ספרי דעת.

ב.

אמנם כן הוא בני החכמה מקברת בעליה, כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, כי לא בלבד שהחכמה מתשת כחו של אדם באשר הכח והמדע מתנגדים זה לזה כמ"ש "חסירי כח ויתירי מדע" (מכות כ"ג) אלא שהיא דוחפת בוגיה ובניה במעמקים לא יוכלו קום, בהיותם מרדפים עד הרמה ע"י שומרי הדת ונוטרי המלכות, והיתה לרבים פתח שערי בתי אסורים ונחושתיים, ומדי החבאו בכתי כלאים לא חדלו מחבורי ספריהם להבליג על יגונם.

סופר אנגלי Ruschworth מחבר ילקוט דברי הימים מת בבית האסורים. — הספרדי הנודע בשמו De Leon הושב במחשכים באחד הכורות אשר לשופטי הכהנים, על אשר העתיק חלק אחד מתנ"ך ללשון ספרדית, כמו שרצו הקאטוליקים לשרוף בהבל פיהם את מארטין לוטער, ורבני עמנו להחרים את הרמבמ"ן על העתיקם התנ"ך לאשכנזית.

ההכס Boethius כתב ספרו "תנחומות הפילוסופיא" בהיותו בבוש בבית האסורים. — התורני Grotius כתב ביאורו על ספרי הברית החדשה בבית הכלא. המליץ Buchanan כתב ספרו "תהלים החדש" בהיותו כלוא באחד תאי בתי כוורים בארץ פורטוגאל. ההכס Pelisson דרש בחכמה וחבר ספריו הטובים בהיותו אסור מטעם הממשלה בבית הכלא חמש שנים. — האיטאלקי קאמפאנעללא (הג"ל) נענה ונגש ביסורים אכזרים בידי הבהנים, היה אסור עשרים ושבע שנים בכור אפל, ושם כתב את ספרו "עיר השמש" הנודע בכל הארץ. — האנגלי Raleigh היה אסור בחצר המטרה Tower שלש שנים ושם כתב את ספרו הגדול "קורות העולם". — האיטאלקי Silvio Pellico היה כלוא במשמר עשר שנים, ושם כתב את זכרונותיו ככה הזכרו: שלו. — דניאל Defoé מחבר הספור הנודע בשם ראָבינזאן

כתב הרבה ספרים במאסרו. — הספרדי Cervantes כתב ספרו היותר מסולא בעודנו חבוש בארץ הבארבארייא. — הצרפתי הגדול Voltaire חיבר רוב שירתו Henriade בהיותו אסור במבצר באסמיללע. ועל כולם עלה גורל חכם איטאליקי במאק המ"ז ושמו Maggi אשר מעודו דרש בחכמות וביחוד בידעיות השיעורים והבנין, והגין בחכמתו בעד העיר פֵאמאנוסענע אשר באה במצור ובמצוק ע"י התוגרמים, בהמציאו כמו הקדמון ארכימדעס בזיראקוס מכוונות שונות להשחית חיל הצרים; אבל כאשר לבסוף גלכדה העיר, שרפו התוגרמים את עקד הספרים שלו, ואותו הובילו בגולה אסור בנחושתיים, ושם היה עבד עולם; אך אחרי אשר עבד בפרך עבודת עבד נבזה כל היום, עסק כל הלילה בחכמה וחבר בכח זכרונו לבד כמה ספרי חכמה, ואחד מהם הנודע על טיב הפעמונים.

ג.

גם אם לא תהיה בהם יד הדת והמלכות לאסרם בזיקים ובכבלים או לגרשם הלאה בגולה מהסתפח בנחלת ארץ מולדתם; הן המה יסגרו את עצמם על מסגר ויפרדו מחברת בני אדם, כי החכמים כרובם חיים גלמודים ומתבודדים בערער בערבה, מחוץ למחנה דרך הארץ מושבם כמצורעים או כגנבים מגו יגורשו ובכני אדם לא יתחשבו, נבדלים מחברת אחוה וריעות, ופרושים מאחדות קהל ועדה, המה כרוכים ומונחים בקרן זוית עם ספריהם וחלומותיהם והרהוריהם, כמו שעשה הרומי ציצערון אשר חיבר רוב ספריו בחוות הכפרים, והצרפתי voltaire שפירש א"ע מן העולם חמש שנים רצופות לחבר ספריו, וכן Montesquieu עזב ריעות חברת העיר הגדולה והלך לו להשתקע בשדה יער ששם חבר ספרו הגדול, והפילוסוף דעסקארטעס נמש בפעם אחת לפתע פתאם את חבריו וריעיו והסתתר שתי שנים בחדר צר בבית אפל בירכתי העיר וכל מכשיו נלאו למצא אותו, והאנגלי אדם סמיטה התחבא עשר שנים גלמוד ובודד לדרוש בחכמה, והרבה

כמוהם עד שמקצתם יצאו מדעתם מחמת כדירותם או נעשו בעלי מרה שחורה וירדו אכלים שאולה.

והיו חכמים מפורסמים בתבונתם ושומים גמורים בדרך ארץ, ולפעמים גם בדרך חיייהם בפני עצמם: החוקר הגדול געוטאן שאל כמה פעמים במזל לידתו (Nativität) וחבר פירוש על התגלות יוחנן ברוב חלומות והבלים. הפלוסוף קלארק השתעשע לעת מצא לדלג על כסאות ולקפץ על שלחנות. הפילוסוף Locke אהב מאד לקרא בספורים בדויים, ומר בכה בדמעות שלישי על גורל האוהב עם אהבתו ואהובתו, על האסון אשר קרה לאיזו בת מלך ע"י מעשה כשפים, על גבור שנהפך לעורב וכיוצא בדמיון הראמאנים. החכם Baco מן ווערולאם התעלף ונחלש לעת לקוי לבנה, החכם Hobbes פחד מאד להיות לבדו בחדר בלי נר מיראת שדים ומזיקים. החוקר ההרף Baile נראה רץ בחברת נערים בחוצות אחרי איזה בדיחן או רוקד על חבלים או משחק בצלמי אדם וכדומה.

ד.

אמנה בלעדי עניות גלות ומאסר נכונו לחכמים שפטים רעים ומכאובים קשים עד אין מספר, שהם בעיניהם יסורים של אהבה אשר יקבלום באהבה ויוסיפו אומץ בעבודתם כחכמה, כעין שמסופר על הצרפתי חכם טיב הצמחים Adanson שהיה כבן שבעים שנה כאשר פרצה המרידה בצרפת, ואבד את כל הונו ורכושו, ונשאר עירום ועריה חסר לחם לאכול ובגד ללבוש, וכאשר נשאל ללכת אל שבת התחכמוני השיב, כי לא יכול ללכת שמה מפני שאין לו מנעלים ברגליו; ואף גם זאת לא חדל מחקור ולא פסק מדרוש כגנזי חכמת הטבע עד מקום שידו הכהה והחלושה מגעת. מצבים רעועים ומעמדים מדולדלים כאלה בין חכמי ישראל קדמונים ואחרונים רבים כחול הים, והם מגוים וספורים באגדות התלמודים והמדרשים לעיני כל קורא. ומכיוון שאחו בולמס הדרישה את החכם, לא ירפהו גם בשעת מיתתו, כמו שספרו על החכם הטבעי האנגלי Wollaston אשר בהגיעו

בחלוי עד שערי מות, התעסק בשעות האחרונות לפני מותו לקרא לסופר את כל תקוניו והמצאותיו והוא כתבם בספר — הכל כאשר לכל לקיים מה שנאמר "כי ברוב חכמה רוב כעס ויוסף דעת יוסף מכאוב!"

וברבים מהם נתאמת הפך המשפט ההוא, כי ברוב כעס רוב חכמה ובהוסיף מכאוב יוסף דעת, והיתה אצלם החכמה בת קשי יומם. בעת שהיה מילטאן שבע רוגז כעס ומכאובים, בהיותו זקן וחולה ועני וסומא ומורדף בלי חשך, כתב את ספריו היותר טובים. — לולי היה בן עמנו חכם זמננו ר"ב לעווענזאן איש מכאובות וידוע חולי, כי עתה לא חיבר את ספריו המפוארים, אשר כתב על ערש דוי בעניות וביסורים וחולאים רבים. — וכמה גדולי חכמי התלמוד הוסיפו חכמה ודעת אך ברוב כעס ומכאובים שקראו יסורים של אהבה. — ואמר החכם המפואר דארווין (הוא דארווין שהרעיש בימינו אלה את כל העולם בשיטתו על השתלשלות המינים בבעה"י כידוע) אל אחד מרעיו: "לולי הייתי רפה כח וידוע חולי לא כליתי אף חצי מלאכת". אל החכמים פֶרערעט וסעלדען ואחרים היה הפנאי בבית הכלא לסבת חבור ספריהם. — החכם John Bungan לא היה כותב את ספרו הנודע "מסע העולה בית אלהים" ועוד ספרים אחרים, לולי היה כלוא במשמר שתים עשרה שנה, וכאשר נקרא לו דרור חדל לכתוב ספרי חכמה. — החכם Kazynsky מארץ הונגריא נאסר בכבל שבע שנים, ושם היה לו פנאי לחבר ספרים טובים ומועילים.

ובכן הסבו יגון ואנחה את העמל והיגיעה בחכמות, ולולי כעס ומכאובים בחכמים החם, התבלעה חכמתם ותורתם בתוך מעיהם, והלכה בתהו ואבדה כנפל טמון לא חזה שמש. — ואתה בני מה לך ולצרה הזאת? הנח את הדעת אל המכאובים ואת החכמה אל הכעס, ואתה שמת בחייך וייטב לך, כי זה כל האדם במעט ימי שני חייו, ואם לא עכשיו אימתי!

ד.

מי האיש החפץ חיים, סור מדעת ועשה כסל, סור מעל
אהלי החכמים, שמה מפתח החכמה ועבור, כי איש אוכלה היא
עד שאול תחתית תיקר, ובנפשו שלם ישלם המבעיר את הכערה,
ונידון בשרפה ובארבע מיתות ב"ד, כי חיי חכמים ריש ואחריתם
מרה כלענה.

כמה מהם הוכו בעורון, כמו האנגלי מילמאן והאיטלקים
קאססיני וגאליילעי וחכם עמנו ר"ש מונק.

כמה מהם הוכו בשגעון ובתמהון לכב כמו המליץ האנגלי
Swift והמבטיי הצרפתי Salomon Caus בימי לודוויג הי"ג
שהיה אסור בבית המשוגעים, Bicêtre, והחרש החושב הצרפתי
בזמננו Frédéric Sauvage אשר אחרי העבירו את רעיוניו כעשרים
שנה מת בבית המשוגעים, וחכם גדול אחד במאה המ"ז הוא
אנטוניוס אורציוס כתב כל ספריו לאור הנר ביום מרוב חשכת
חדרו הצר והאפל, אבל פעם אחת כאשר יצא מחדרו נפל הנר
ושרף את כל ספריו; האסון הזה המר נפשו והתמרמר וקצף
וקלל אלהים ונתן תפלה בכל קודשו, עד שיצא מדעתו והיה נע
וגד משוגע ביער בודד.

כמה חכמים וסופרים אבדו א"ע לדעת ע"י שקידתם
בקריאת ספרים אין קץ, וכמו שהעיר המעתיק האשכנזי Ruge
על האנגלי Bucle שמת מחמת רבוי קריאה Er hat sich zu
Von Gelehrten Tode gelesen, בן מנה הסופר Tschanter בספרו
die sich zu Tode studirt הרבה חכמים אשר שקידתם היתה
מיתתם, ועץ הדעת לא היה להם עץ חיים כי אם סם המות.

כמה מהם טרפו נפשם באפם לעת זקנתם כאשר נלאו
נשוא מרורות חייהם מפני עקת מרדפיהם ומנדיהם, כמו הפילוסוף
הקדמוני פיתאגורס אשר לד"ק (ולפי מסורה אחרת בפי פלוטארך
שרפו המון העם את פיתגורס חי בעיר הנ"ל) בהיותו כצבי מודח
שבע רוגז המית א"ע ברעב (ראה בספר Pythagore של הצרפתי
Chaignet ח"א צד 90) באיטאליא בעיר מעטאפאנטא בהיכל

כנות החכמה או מוזען. — וכן הפילוסופים דיוגינס קסנוקראטעס קאטון קאססיוס ואחרים שלחו יד בנפשם. ולד"ק הוריד גם Rousseau את נפשו בינון שאולה והמית א"ע לדעת.

כמה מהם הערו למות נפשם בהקשותם בלדתם ילדי רוחם, כמו שמסופר על חכם קדמוני הוא דיודורס קרונוס שהיה מסוכה פעם אחת על שלחן מלך מצרים, וחכם אחר ושמו סטילפון שאלחו משפט הגיוני אשר לא יכול למצוא פתרונו ושחק עליו המלך, והצר הדבר לקרונוס מאד עד אשר חלה ומת. — ועל אריסטוטלס אמרו (עיין Reallexion של Funke) שכאשר נלאה למצא סבת עלית ונפילת מי הים, התחמץ לבבו בקרבו ובמר רוחו הפיל א"ע אל הים ומת — ואתה בני אל תפל אף שערה אחת משערות ראשך ארצה על דבר ידיעות כהנה וכהנה, כי החכמה אינה שוה בנוק צפורן קטן, אף כי להערות למות נפשו בעבודה. הסר ממך נגעי כל מדרש ומחקר, כי הם תוצאות למות, שומר נפשו ירחק מהם!

ו.

ובכלל תדע בני שכל מחקר שונא החיים, ונתוח הדבר הוא מותו, כי כשם שלא ירים המנתח את סכיניו אלא על בשר חמת ולא על בשר החי, ואם היה חי הרי הוא מת תחת ידו, כך לא יחדור החוקר בעוקץ הגיונו כי אם בדבר שכבר מת או שגהרג עתה מחריצי היקשיו ונפל חלל מאימת הפלפול. האדם נולד להתענג בתענוגות החיים בלי חקירה ודרישה בסבותיהן, כי חרב הגיונד הנפת עליהן ותחללן, נפול יפלו חללים, כל עונג יחפך לנגע וכל נעלה ונשגב לסחי ומאוס.

צא ולמד: עינדך רואות שם עלמה יפיפיה כשושנה פורחת בהוד עיניה בהדר לחייה ובתולעת שני שפתיה, לכך יתר ממקומו יפזו ויכרכר בקרבך; והנה זה בא המחקר בהגינד לתור ולחפש מבעד לעור היפיפיה הלזו ומצאת וראית מסכת שריגי עצמות וארג גדין, בשר נפוח ודם סרוח והיה לך לבועל נפשי. — אזניך תשמענה נגינות נעימות משקשקות והומות בפיפיות נבל

וכנור, לבך הומה ככנור ומעיך יתרועעו אף ישירו; והנה זה צלחה עליך רוח החקירה לבעות מצפוני נועם השיר בקולות פשוטות מורכבות ומצורפות זו בזו וזה אחר זה כפי מסת מדת רגעים בהמשך העת, ומצאת וראית אך גניחות ויבבות ויללות, ושמתח נפשך עשה תעשה לה כנפים. — לשונך תמעם לשד שטן וצפיחית בדבש בלולה בעמים רמונים ומחולה בנופת צופים, חכך לוקק ושוקק כמשק גבים והטף יטיף רסיסים מתוקים בהלך גרוגך; והנה זה עלה על לבך לשאול ולדרוש ידי מי הכינו את המאכל הלז, ומצאת וראית מבשלת בעינים רכות דולפות ריר חלמות במרחשת ואצבעותיה נוטפות מרק פגולים בפרור, והמבשל מלא חוטמו באבק טאבאק שיורר בטפות טפופות על פי מדותיו, והיה לך לזרא. — יין חמר מלא מסך מתהלך במישרים בכוס מלא ריח, אך ימר לשותחו אם יעמיק שאלה איך היו רגלי הדורכים בנת ושפתי הקוראים הידר, אם לא היו עקביהם מתבוססים בטיט צאה ושפתותיהם נוזלות ריר ירוק ממיץ עלי הטאבאק שבפיהם. — באפך תעלה קטורת ריח נוחה מנצני חמד ופרחי שושן עמקים, גידי אפך יפצחו פיפיותיהם לינק מזיו שוד העונג הזה; והנה זה הואלת לחשוב כי מקור הריח הטוב בהתפתחות חלקי הפרח אשר ברקב הזרע יסודה, וממסוס נוסס רקבון במדמנה יצא נועם הריח, והבאשת את מתק ריחך. — תאנים ודבלים לא ימתקו לאוכליהם אם ידרשו לדעת כי נערים חולכי יחף וחשופי שת עלו בחביות לדרוך ולכוס אותם כהדוש תבן במדמנה. — כחשק שגל תגעל נפש גבר אם יזכור מאמר המוכיח התלמודי על חמת מלאה צואה ופיה מלא דם — דבש דבורים לא ימעם לחכו אם ינכח לדעת כי הנופת צופים הזו אינה אלא קיא צואת הדבורים השורצים ההם — בגדי משי אשר ילבוש למשעי לא ישעשעוהו כהכירו לדעת כי חוטיו המה ארג ריר תולעים נמזים ונמאסים אשר ירצחו נפש למען הריק קוריהם מעליהם — רגבי צוקער מבושל לא ישביעוהו נחת, אם ידע כי מבשלו ישימו בקלחתו דם גרפש ועצמות יבשות מפגרי

נבלות בהמה וחיה אשר העלו כבר צחנה ובאשה בשדה הללים —
ומה הם מי נחלים ונהרות אשר נשתה ונכשל בהם, אם לא
השתפכו בהם אשדות בתי מחראות ונגרי נמפי אשפתות וסחי
ומאוס אין קץ? — ומה כל פרי אדמה ותבואת שדה וכרם, אם
לא רקב דומן וגללי צאת אדם ובהמה? —

אל ההרים תשא עיניך ורום פסגת הררי עד ירהיב עוז
בנפשך וישגיב בכחו על רוחך להרכיבו במתי על; והנה זה
לבך הורה והוגה מחשבות, כי לא תועפת רום ההרים תחרירך
ותפעילך, כי אם קטנך צעיר יצורי אדמה, כי כאמת אין רם
ושפל במוחלט, כי אם מושג מצטרף הוא, וכאין שפל אין רם,
ומי יודע אם החגב לא יתפעל כמוך בהכינו אל אחד הסלעים
אשר תחת רגליך — ובכל אשר תראה ובכל אשר תשמע ובכל
אשר תחוש לשמחתך ולתענוגך, יתגנב הרעיון אל חדרי לבך
ויתיצב כשמן בקרבך להזכירך כי החושים כוזבים, ולא גרע אם
הדברים הנמצאים בעצמם הם כפי מה שנרגשם בחושינו, שלל
הצבעים ורקמתם אך ברשת עור עינינו יסודו, קומת העצים
ותוארם אך בחדר החשוק של בבת עינינו מקורו, וכל העולם
הנראה והנרגש אך חזיון מדומה כחלוס בהקיץ הוא, ובכל תענוגי
החיים אין בהם ממש.

אתה הראית לדעת כי החושב מחשבות לא ישמח בחייו,
והמתאוה לדעת לא יתענג בתפנוקי העולם, והיה כעץ יבש עם
מוח הרחר מלא רעיונים צנומים שדופים וחררים וכל ליח רגש
עונג אין בקרבו, לכן החכם יאכל בטובת החיים ולא יחשוב,
יחוש רגשי העונג ולא יהגה, שכל תענוג ונועם בחיים נפסל
במחשבה, וכל מחשבה הורסת דרכי החיים עד היסוד בס: הרוצה
לישן לא יישן לעולם אם יחשוב על מהות השינה וסבתה
ותכליתה איכבה ואיפה ומתי יפלו חבלי התרדמה על האדם
ויסגרו עפעפיו — החושב בשעת האכילה על טבע בית הבליעה
ומה בין קנה לווישט ואיך לא יקדים קנה לווישט וכיוצא בדבר, מסוכן
להחנק — הוי אומר שלא המחשבה היא העיקר אלא המעשה.

פרק אחד עשר בַּגְנוּת פְּלֵי־הַחֲכָמוֹת שְׁבַע־עוֹלָם

„היה להם שכל ומומה וערמה, ולא פנו אל דבר חכמה, ואם ישמעו דבר חכמה יבוזוהו, ואם יאחזוהו יגזוהו, יחשבו החכמה זלות ונבלות, והעסק בה הוללות וסכלות, יאמרו כי חכמת ההגיון, הבל וריק וכדי בזיון, ומן הלומדים חכמות הפילוסופים יאמרו כי מלוח עלי שיה קוטפים“ (עמנואל).

אתה הראית לדעת בני, כי החכם איננו בלבד מְסָפֵן, אבל גם מְסָפֵן, נושא נפשו בכפו ובשרו בשניו, מחמת צר ומציק מפני אויב ומתנקם, בכל עם ולשון ובכל מקום וזמן, כדבר היי גע: Ueberall, wo eine grosse Seele ihren Gedanken Ausdruck verleiht, zeigt sich auch ein Golgatha, מלחמת תנופה נגד כל מיני חכמות שבעולם „רבויו החכמות והתשבורת והרפואה והתכונה, ומהלך הכוכבים וידיעת הרכבת הגלגלים, וידיעות תועליות הב"ח והצמחים והמחצבים, וחכמות הלימודיות והדבריות והרחקים והתנועות והמבטים והטבעיות והאלהיות“ (אגרת בעלי חיים לר' קלונימוס שער ג' פ' ד') צא צא תאמר לבלהן, כי אפס ותהו המה, לא לעזר ולא להועיל כי אם לשבר רוח ולב גם יחד, מנע רגליך מאלה נתיבות החכמה.

נתיבה ראשונה הפילוסופיא

„Nachher vor allen anderen Sachen,
Müsst ihr euch an die Metaphysik machen,
Da sehet, dass ihr tiefsinnig fasst,
Was in des Menschen Hirn nicht passt.“

(Mephisto bei Göthe).

.א

ועתה בני השמר לך מחקירת מה שאחר הטבע היא הפילוסופיא כי סם המות בקרבה, לא ינקה כל הנוגע בה:

בעבודה שתה סוקראט. אשר הוריד הפילוסופיא משמים ארצה, כום התרעלה ומת בשנת שבעים ואחת לימי חייו מות פושעים וחטאים. — אנאקסאגורס הושם כמאסר על דבר דיעותיו על הממשלה העליונה. — את נפש העראקליט ענו בני עירו עד אשר הוכרח להפד מהם ולהתבודד כערער בערכה. — בגללה נחרם ראש חכמי ישראל הרמב"ם והושפת לעפר כבודו. — למענה נחרם הפילוסוף האנגלי Ockham מאת הכהן הגדול, והוכרח לברוח מארץ מולדתו ולהמלט על נפשו לארץ אישכנז, ומת שם בגולה. —

בסבתה נשרף הפילוסוף האיטאליקי Giordano Bruno חי במשפט הכהנים בשנת 1600 לספירתם, על אשר געלה נפשו בפילוסופיא של אריסטו שהיה לו אחד גלגולי החמור בספרו Cavallo Pegaso הנ"ל. וכן נשרף פילוסוף ספרדי מיכל סערוועטוס במאה ה"ז עש"ז. ובשנת 1619 שרפו בעיר טולוז בצרפת פילוסוף איטאליקי אחר ושמו Lucius Vanini בן ל"ד שנים, על אשר כתב בספרו הלאמיני המכונה: Amphitheatrum את "החידה האלהית" בדברים כאלה: "האלה הוא ראשיתו ותכליתו, בלי סוף ובלי התחלה. באין לו יחס לא לראשית ולא לאחרית, והוא אבי כל ראש וכל קץ. חי עולמים, אך לא בשום זמן. בחוקו לא היה עבר ולא יהיה עתיד. מושל בכל בלי היות בשום מקום. איננו מתנועע, ובכל זאת במקום אחד לא יעמד. מהיר בלי תנועה, הוא כל חוץ מכל, הוא בכל, בלי היותו כלוא בכל. הוא חוץ מכל, בלי היותו הלאה משום דבר. הוא טוב, אך בלי איכות, הוא שלם, אך בלי חלקים. איננו משתנה, והוא משנה צבא חליפות, ומחליף כל היקום. חפצו הוא יכלתו. איננו איפשר בכח, אך כלו נמצא בפועל. הוא הראשון האמצעי והאחרון. הוא כל, על כל היקום, חוץ ממנו, בתוכו, הלאה ממנו, ולעולם לפניו ולאחריו" — חידות כאלה בטא גם הרמב"ם בדבריו על שלילת התוארים, ושרו במליצות חידות בעל שיר היחוד ורשב"ג בכתר מלכות; אבל את האיטאליקי ההוא לא הכינו אנשי דורו,

וחשבוהו לכופר באלהים ודנהו בשריפה, ובשנת 1689 דנו בהרג ובשרפה בווארשויא את הפולאני Casimir Liszynski על אשר אמר עם הספר: לא האלהים יצר את האדם, כי אם האדם ברא את האלהים.

הפילוסוף הספרדי רבי שמואל סרסא המכונה אבן סנה מחבר הפירוש מקור חיים על האבן עזרא האמין כאריסטו בקדמות העולם וגער בו ר' יצחק קנפאנטון בנויפה לאמר: מדוע לא יבער הסנה! ודנו אותו לשרפה ונשרף חי במאה ה"ד כמסופר בספר יוחסין.

לרגלה זממו לקחת את נפש ברוך שפינוזה, והחרימיהו בנדוי ובשמתא מכוא בקהל, ומת בעירום ובחוסר כל. — ועל רבו דעסקארטס עם קראו מלא, שהוא בשיטתו כופר ומכחש באל ממעל, ונרדף בהאָללאַנד עד הרמה בהוציאו לאור דיעותיו הפילוסופיות בראשונה, ומתנגדו Voëtius קרא לו כופר וזמם לשרפו בעיר אוטרעכט על במה גבוהה למען תראה השלהבת בכל הארץ, ורק מאיזו סבה לא יכול להפיק זממו. — ועל שיטת האנגלי Locke צרחו מר שהיא מגשמת צור העולמים. — על אודותיה מעונים ומנוגעים הבקיה עפ"י כהנים ונסיכים עד היום הזה; וכמאז כן עתה חמה רעבים וצמאים וחסרי לחם, כמו האנגלי Sydenham אשר הקדיש כל חייו להעתיק ספרי אפלטון היה חסר לחם יבש ומת בכתי כלאים, ועל החכם העני Drusius קרא Bayle לאמר: איככה אוכל וראיתי בצרת בתו עניה סוערה בעוד בנות כסילים יוצאות בכרכרות לשחוק!

ב.

ומלבד זה אמר לי אבא חמור ז"ל, שהיה פילוסוף גדול, כי כל הפילוסופים עם שיטותיהם ושיטותם הם שומים גמורים, ובראשם סוקראטס שהיה לפי עדות ספרים וסופרים שומה משתטה, שכן מספר ציצערון כי צענון קרא לסוקראט בשם Scurra שר"ל שומה מעורר שחוק בשעשועיו עם בחורים ובשיחותיו את ילדים, ובצאתו במחול שקורין מעמ"טי,

ובמשליו ההדיוטים, ובמרטו זקנו ולחיינו בחוס הגיגו בויכוחיו,
וכיוצא במנהגי שמות כאלה.

ועוד אמר לי אבא שכל להגי הפילוסופים אינם אלא
הזיות חלומות והרהורים בלולים ומבלבלים כסבך עץ עבות,
וחלום כל פילוסוף הולך אחרי מיבו ומבעו ומזגו וקורות חייו
ומאכלו ומשקרו ומושב חברתו ומצב בריאותו ומעמד עשרו
ואשרו, והליכות עשתונותיו מתרועעות ומקבילות אשה אל
אחותה לפי שעה. הפילוסוף שהשעה משחקת לו, וקיבתו מעכלת
לחם המודות ויין חמר, ולא הרגיזוהו קנאה ותאוה ממנוחתה,
בעל מרה אדומה, הוא יורך ויאמר לך כי העולם אך בטוב
נידון, השגחה עליונה נוהגת בו בחוט של חסד ובמדת הרחמים,
ויש שארית לנשמתנו מהלאה לקבר; לא כן פילוסוף קשה יום,
שבע רוגז קנאה ותחרות ובעל מרה ישחורה, ולחמו נהפך למרות
פתנים בקיבתו שאינה מעכלת כראוי, הוא ירעימך גם יאלפך כי
העולם מלא רע רשע וכסל, לית דין ולית דיין, אחרית נשמתנו
נכרתה, והאדם לעמל יולד במדת הדין.

וככה יפסח הגיון כאו"א על סעיפים שונים ומשונים עפ"י
דרך שיטתו ושמותו: האחד יאמר לך כי העולם נברא מאין,
והשני יורך שנברא ממים או מאש או מרוח, והשלישי יאלפך
שנברא מחומר דק מן הדק כמוהו כאין, והרביעי יגלה אנך כי
העולם בספירה יבנה ועל המספר עומד.

האחד יבאר לך כי העולם נמצא כמו שהוא מתראה
ומורגש לחושינו, השני יכרר לך כי שונה מציאות העולם כפ"ע
מאשר ירגישוהו חושינו, והשלישי יראך לדעת כי העולם לא
היה ולא נברא, והוא נמצא רק בדמיון חושינו הכוזבים והמתעתים
המוליכים אותנו שוללים בחלום חזיון לא בהיר.

האחד ילמדך דעת כי יש בורא ומנהיג העולם ככונה
אמן את מכונתו, השני יורך כי העולם בעצמו הוא האלהים,
השלישי יאלפך כי אין אלהים כל עיקר והעולם כמנהגו נוהג
על פי חוקים איתנים בלי ראשית וכלי תכלית, והרביעי יראך

לדעת כי אין שום חוק ומשמר סדרי בעולם, ועת ופגע יקרה את כלם.

האחד יאמר לך כי העולם כאדם גדול והאדם כעולם קטן אך נשיאים ורוח וגשם אין, השני יגדך כי העולם והאדם מורכבים מחומר ורוח חלק כחלק, והשלישי יודיעך כי גם שניהם אך בשר וכל רוח אין בקרבם.

האחד יגזור אומר כי יש ידיעה ובחירה אעפ"י שהן סותרות זו את זו לפי חוקי הגיוננו, השני יחליט שיש ידיעה אך אין בחירה, השלישי ישפוט כי יש בחירה אבל אין ידיעה, ובא הרביעי ומכריע ביניהם כי אין ידיעה ואין בחירה.

האחד מאמין כי האדם הוא בן אלהים ונפשו חלק אלוה ממעל, השני מוצא כי האלהים עשה את האדם ישר בגופו ובנפשו בקומתו ובצביונו כמו שהוא עתה, והשלישי חורץ משפטו כי האדם הוא בן הקוף נין ונכד בהמות שדי וחיתו יער.

האחד יספר לך כי הראשונים היו מלאכים בעולם של זהב, ואנחנו בני אדם בעולם של ברזל, השני יודיעך כי הקדמונים היו בני אדם פשוטים והאחרונים הם חמורים הדיוטים, ובא השלישי וגילה אזנך כי הראשונים היו חמורים בעולם של אבן וברזל, ואנחנו ככני מלאכים מחוסרים מעט מאלהים, והנה זה רביעי לוחש כאזנך כי אנחנו בעצמנו ובכבודנו הם הם האלהים — Bayle מספר כי בשנת 1573 שרפו בפאריז כופר אחד שאמר כי נקיון הגוף הוא האלהים, והוא החליף יום יום כתנתו והיה באמת חף וטהור בגופו ובנפשו.

עליהם ועל כיוצא בהם אמר Montagne הצרפתי: «Nos folies ne me font pas rire, ce sont nos sapieences», לא הסכלות שלנו מעוררת בי צחוק, כי אם החכמות שלנו.

ג.

על כן יפה אמרו חכמינו: מנעו בניכם מן הגיון, שהוא מתעה בחלקלקות משפטיו ובעקלקלות היקשיו כתהו לא דרך סלולה, והוא הוליך שולל פילוסופים ומדברים חדשים גם ישנים.

והיו בין היונים והרומאים בעלי הגיון מתעתעים ומצחקים
בהיקשים מטעיים מלאים ערמה ומרמה גם סכלות ופתיות.
וגם בארזים שבהם נפלה שלהבת מחפשי מומים לגלות
ערותם, וגדולי פילוסופים קדמונים כאחרונים היו מלאים חברבורות
כרמון בעיני מבקריהם: על סוקראט שפך אריסטוֹפֶאֶנֶס
חמת לעגו כמטר אש וגפרית, ורוב בני דורו השדוהו בעון פלילי,
ציצערון קוראהו: נותן הונו כנשך ותרבית, ואטתהענעס
מכנהו כופר באלהים (*). — וגם האלהי אפלטון לא זכה
בדין איזו מבקרים: אטתהענעס קורא לו: מקנא, טהער
פומפעס מכנהו: משקר, סווי־דאס מתארהו: כילי,
אוילי געלעס נותן לו־שם: ריק ופוחז, בעיני פורפֶהירעס
היה: בעל תאוה, ולדעת אריסטוֹפֶאֶנֶס: חוטא. — גם
אריסטוטלס הגדול שאמרו עליו כי כתב ארבע מאות
ספרים, לא עמד במשפט המבקרים: דיוגניס די לאערטאס
וציצערון ופלוטארך יגעו ועמלו לכרר סכלותו והבל
גאותו וגאון רהבו, ואמרו עליו כי בגודל קנאתו ושנאתו נגד
דעמוקריט חפץ לדון בשריפה כל ספריו, ואך אמידים
ופליניאס עצרו בעדו מהפיק זממו הרע, בהעריכם לעיניו כי
יהיה ללא הועיל מאחר שנמצאות העתקות מספרי דעמוקריט
אצל כל העמים ואי אפשר להשמידם מתחת השמים. ויש
אומרים כי אריסטוטלס בער באש קנאתו נגד כל הפילוסופים
שקדמוהו, הצרפתי Pierre Ramus במאה הט"ז התערב בויכוח
בשבת תחכמוני לכרר שכל מה שאמר אריסטו הוא שקר וכזב,
וכתב על הענין הזה שני ספרים, ורצו לנדות אותו, וכמה
פילוסופים נוצרים נשרפו ונחרמו כמו קאמפאנעללא וכן וואניני
ואחרים, על אשר ערב לבם להשיג ולחלוק על דיעות אריסטו,
עד שבא הפילוסוף Descartes רבו של שפינוזה והכה את

(* כוזא וכוזא מצאתי מוזכר בספר: Curiosités De la littérature
אשר כתב D'Israeli אבי חשר המדיני באינגלטירה בימינו.

הפילוסופיא של אריסטו רסיסים כשבר נבל יוצרים. ומסופר כי לכהן כפרי אחד בצרפת היו ארבעה כלבים מגודלים ומלומדים, ויקרא לאחד מהם בשם אריסטו ויתן לו את השני לתלמיד, ולכלב השלישי קרא דעסקארטעס ויתן לו את הרביעי לתלמידו. והרגילם ככה שכראות אריסטו את דעסקארטעס התמרמר והתנפל עליו לבלעהו היים, וכן היתה שנאת השני אל הראשון. וכפעם בפעם ברצות הכהן להשתעשע עם כלביו קרא: אריסטו ודעסקארט! ויקרבו אליו ויתיצבו איש איש על מקומו, אריסטו מימינו ודעסקארט לשמאלו, ואצל כל אחד תלמידו בצדו. והכהן אמר אל אריסטו לעשות שלום עם דעסקארט, אבל אריסטו בלשון חורצת ובעיני להבה השיב לו כי מלחמה לו באחר מדור דור; ואחר פנה אל דעסקארט ולא ענהו שלום גם הוא. הבה, קרא הכהן, קרבו איש אל אחיו והתוכחו, אולי תעשו שלום ביניכם, וידחוף כלב אחד אל רעהו. בראשונה נבחו בלחש זה לזה, עד אשר התחילו לחרוץ בלשון רמה, ויכו השנים את השנים הכה ופצוע בזעם אף וחמה שפוכה, ולולא הפרידם הכהן כלב מעל אחיו, כי אז חנקו זה את זה. ואמר הכהן ההוא כי זהו סמל נאמן של ויכוחי הפילוסופים. — ועל ציצע רון אמרו קצת מבקרים קדמונים, כי כל דבריו תפל ורעות רוח בלי חבור בענין ואין בהם מתום ורעיון שלם, וכל משפטיו דבורים על אפני כבודות בחשב מחשבות מלאכתיות באין רגש פנימי ואמתי. — קווינטיליען מבקר מומי סענעקא. — וגם ראש המבכרים דעמוסטהענס לא יצא נקי בדין המבקרים.

והבלשן הגדול Joseph Scaliger מורה מפורסם באמשטרדם במאה ה"ז העביר כבני מרון חכמים פילוסופיים ואלהיים, ובהחמו בקנאת סופרים קרא את Origenes בשם בעל החלומות, St. Justin בער, St. Jeromes סכל, Ruffin פושק שפתיים, Chrisostomes דל גאה, St. Epiphanes עני בשכלו; ועל גדולי הסופרים נתן בקולו לכנות את Jacques Capet שומה מעורר צחוק, Saville כסיל מתגאה, Clavius בהמה, Cor. Bertrand עקשן, Maldona

גונב מספרי Calvin עם Bèze, Albomarute נכל, Curion חסר
 טעם ורע לכב, Mercurialis בהמה גסה, Merula עני בדעת,
 Water כן בלי שם, Suellius חמור, Otman גונב דעת אחרים,
 Christmannus נבער מדעת, וכיוצא בהם.

וכשם שלא זכו הפילוסופים בבית דין של מטה, כך לא
 זכו בבית דין של מעלה, וסופם יורשים גיהנם, שכן ראה
 האיטלקי Dante בספרו Divina comedia והיהודי עמנואל
 במחברת תופת ועדן רוב הפילוסופים גידונים בצואה רותחת.

ד.

וסיפר לי אנא שקרא בספר קדמון, ושם מחברו
 לוציאן* איך ראשי גדולי הפילוסופים השומים בין קדמוני

(* החכם רמ"ה לעטמטערים ז"ל במחברות "הצפורה" שלו ח"ר בהעתיקו
 לעברית אחד מאמריו לוציאן אמר שם כדברים האלה: החכם לוציאן היוני
 מועיר סאמאזאטע בארץ יון, עת היתה סרה לסטשלת הרומים, והוא חי
 בערך ארבעים שנים למספר הנוצרים וכו'. ספרו לוציאן בכלל המה מלאים
 השכל ודעת, ובדרך התול ושהוק יוציא לאור האמת כשמש בגבורתו. עת
 עבודת האלילים חשבה להיות למפלה, הוא אור חיל להפילה בלה לכל
 הוסיף קום, בהתוליו אשר התל בהם ובמעלליהם, אשר בדאו המושלים
 הקדמונים האמער והעזיאווד מלכם. עוד עשה השועה גדולה לעם יון בהראותו
 את הרפת הכתות השונות אשר התהלקו תלמידיו פילוסופי יון בימיו, איך
 שמו העיקר למפל והמפל לעיקר, ואחרי כי אבות הכתות האלה היו שונים
 במאבליהם לבושיהם ומנהגייהם, השנו הכאים אחריהם כי רק זאת חכמתם
 ובינתם לעיני העמים, ושמו כל מגמתם לעשות כמעשיהם וכמנהגייהם למען
 ישנו אל מוריהם אשר יקראו בשמותם, לא להוקיר האמת והחכמה כמוהם
 ככל נפשם ובכל מאדם. ואין גם אחד במחברות הסופרים הקדמונים אשר
 יהיה שיה לכל נפש גם בימים האחרונים, כמו ספרו לוציאן, אם תקח קורא
 אהוב אחד מכתביו, ותחת שמות אנשים ידועים אשר בימיו, תשים שמות
 אנשים אשר עודם חיים, אשר לכך ידע מאד כי דרך אחד ילכו, אז תתפלא
 לראות ותדמה בנפשך כי המאמר הזה כתוב יום אתמול לא בימים הקדמונים.
 ספרו לוציאן נעתקו לכל לשונות אייראפא וכו', ומי יתן ויקום בימינו איש
 שכל ומוב טעם, אשר ידע לעשות כמתכונתו גם בשפת עבר, לשרש בלשון
 ערומים את המנהגים הנשחתים אשר צמחו בין בני עמנו, ויהיה לתהלה

הַיּוֹנִים שֶׁהֵם : פִּיתְגוֹרִס, דִּיוֹגֵנֶס, אַרִיסְטִיפֶפֶס, דַּעְמוֹקְרִיט, הַעֲרַאקְלִיט, סוֹקְרַטִס, אֶפִיקוֹרִס, קְרִיזִיפֶפֶס, אַרִיסְטוֹטֶלֶס, פִּירְהַאָּ נִמְכְרוּ בְּגִזִּירַת יוֹפִיטֶר עַל יְדֵי מְלָאכֵי מַעֲרָקוֹר לְעַבְדֵי עוֹלָם בְּמַחִיר מִצַּעַר וּכְמַעֵט בַּחֲנָם, כִּי עַל סְכָלִים אֵין הַפֶּץ בָּהֶם כְּמוֹהֶם אֲבָד כֻּלָּה. וְזֶה דְבַר הַחֲזוֹן : יוֹפִיטֶר יוֹשֵׁב עַל כֶּסֶף נְגִיד וּמִצוּה אֶת עַבְדָּיו לֵאמֹר, מַהֲרוּ הִנֵּה נִעְרִי, פִּנּוּ דֶרֶךְ, הִכִּינוּ כֶּסֶף לְשִׁבְתִּי, סוּלוּ הַמַּסְלָה לְכָל הַבָּאִים בְּגַבּוּלִי, הִבִּיאוּ אֶת הַפִּילוֹסוֹפִים מוֹרֵי שִׁמּוֹת וּמִיִּסְדֵי כְּתוּת לְצַבָּאוֹתָם! וְאַתָּה מַעֲרָקוֹר מְלָאכֵי קְרָא בְּגִרּוֹן אֶל תַּחֲשֶׁךְ, לִמְעַן יֵאָתֶיּוּ וְיִתְאַסְפוּ קוֹנִים רַבִּים, לְקַנּוֹת מִיַּדְנוּ פִּילוֹסוֹפִים שׁוֹנִים בְּדִיעוֹתֵיהֶם וּמִשׁוֹנִים בְּאִמּוֹנוֹתֵיהֶם.

פִּיתְגוֹרִס

יוֹפִיטֶר : קְרָא הִנֵּה אֶת הַיּוֹנִי הַלֵּז עִם קוּוּצוֹת שַׁעֲרוֹתָיו הָאוֹרוֹכוֹת, נִכְבֵּד הָאִישׁ בְּתַאֲרוֹ, וְהַחֲכָמָה תֵּאִיר פָּנָיו.
מַעֲרָקוֹר (קוֹרָא) : הוּא פִּיתְגוֹרִס! רְדֵה לִמְעַן יֵרְאוּ בְּךָ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה.

יוֹפִיטֶר : הֵרָאוּ אֶל הַקּוֹנִים וּמְכַרְהוּ.
מַעֲרָקוֹר (קוֹרָא) : הֵא לָכֶם פִּילוֹסוֹף נִשְׁגָּב! מִי הָאִישׁ הַחֲפִץ לְהַתְרוֹמֵם עַל כָּל מְתֵי חֵלֶד מְאֹד נַעֲלָה? מִי הוּא זֶה הַרוּצָה לְדַעַת מַעֲרַכַת הַתְּכַל כֻּלָּה וּמְלוֹאָה? מִי גָבַר יַחִיה וְיִמּוֹת וְיֵאָבֵה לְקוֹם אַחֲרֵי מוֹתוֹ מְקַבְּרוֹ וּלְחַיּוֹת מַעֲרַמַת עַפְרוֹ בְּתַחִית הַמֵּתִים?

בְּקֶרֶב הָאָרֶץ עִבְלִי. וְהִנֵּה בְּאֵמַת קֶס אַחֲרֵי כֵן אִישׁ אִשֶׁר רוּחַ דַּעַה בִּינָה וְהַשְׁכַּל בּוֹ, וּמְלַחַת שִׁפְתַי קוֹדֵשׁ עַל לְשׁוֹנוֹ, מוֹלִיץ מוֹיֶשֶׁל בְּלִשׁוֹן עֵרוֹמִים הוּא הַחֲכָם הַרּוֹפֵא רִי יִצְחָק עֲרִטְעֵר ז"ל בְּמֵאֲמָרֵי "הַצּוֹפֵה" שְׁלוֹ. הַמְּלִיץ הַזֶּה כָּתַב מֵאֲמָרוֹ "הַחֲסִידוֹת וְהַחֲכָמָה" (אִשֶׁר שָׂמּוּ לְקַח מִסֵּי "הַחֲסִידוֹת וְהַחֲכָמָה" כְּנוֹ לְסַפֵּר הַחֲסִידִים מֵרִי הַחֲסִיד, עֵינַן צוֹנֵץ גְּעֵשִׁיכְמַע אֹנֵד לִימְעַרְאִמּוֹר צַד קִבְיוֹ) בְּסַגְנוֹן "הַלּוֹם לוֹצִיָּאן" בֵּין "מְלָאכַת חֲרֵשׁ אֲבָן וּבֵין הַחֲכָמָה" (וּלְשִׁנְיָהם הֵיוּ הַמֵּאֲמָרִים הָאֵלֶּה רֵאשִׁית בְּכוֹרֵי פְרִי עֵטֶם). וְכֵן סִפְרוּ "גִּלְגּוֹל נֶפֶשׁ" בְּנוֹי עַל יְסוּדוֹת סִפְרֵי לוֹצִיָּאן Micyllus und sein Hahu וְדוֹמָה אֵלָיו כְּמַעֵט בְּכָל דְּרָכָיו. וְכֵן בְּסִפְרוֹ "תְּשִׁלֵּךְ" הַלֵּךְ בְּדֶרֶכֵי הַשִּׁיחָה הַעֲשִׂירִית מְשִׁיחָת הַמֵּתִים שֶׁל לוֹצִיָּאן. — וְאֵנְכִי הַכּוֹתֵב כְּתַבְתִּי בְּמִיעַ "הַנְּשִׁר" מֵאֲמָרֵי "תְּלוֹנוֹת הַבַּעַל" בְּסַגְנוֹן רַעִיוִנִי לוֹצִיָּאן.

קונה אחד בא ואומר : אמנה מראהו נאווה ועוז פניו
ישנה — הגידה נא מה חכמתו ?

מערקור : חשבון, תכונה, שיעור, שיר, ובשאר רוחו
הוא מכשף עושה נפלאות, צופה יודע סתרים וחזה עתידות.
הקונה : האוכל לנסות דבר אליו לשאול את פיהו
גם הוא ?

מערקור : שאל כאות נפשך.

הקונה : הגידה נא לי, פילוסוף, אי מזה אתה ?

פיתגורס : מעיר סאמאס אנכי.

הקונה : איפה גדלת ?

פיתגורס : בארץ מצרים, בעדת כהניה חכמיה וחרטומיה.

הקונה : הודיעני נא ואדעה, מה איפה תלמדני בינה

אם אקנה אותך לי לעבד ?

פיתגורס : לא אלמדך מאומה, כי אם הזכיר אזכיר

את נשמתך בכל התורה והדעת אשר שכחה בצאתה מרחם אמך.

הקונה : באר לי דבריך.

פיתגורס : כראשית אטהר את נשמתך מכל טומאה,

וחלאתה אדיח מקרבה.

הקונה : דמה בנפשך כי כבר טהרתי מכל סיג ורפש

מזוקק שבעתים ; הורני נא איככה תזכירני את אשר ידעתי כבר

בבטן אמי ?

פיתגורס : בטרם תפקח אזנך לשמוע בלמודים, יסבר

פיך חמש שנים ערלים יהיי שפתיך.

הקונה : תשואות חן לך, אהובי, אם כן קח לך אלם

או חרש ללמדוהו תבונות, האלהים בראו לי לשון כחכי, ואותה

לא אדביק למלקוחי, כאלם לא יפתח פיו, אף גם זאת השמיעני

נא מה יעשה עמי אחרי חמש השנים אשר גאלמתי דומיה

והחשיתי ?

פיתגורס : אז אנהגך אביאך פנימה ואחנך אותך

בחכמת השיר ובידיעת השיעור.

הַקּוֹנָה: מַה טוֹב! בְּרֵאשׁוֹנָה אַחִיהַּ מְשׁוֹרֵר וְאַחַר כֵּן פִּילוֹסוֹף.

פִּיתְגוֹרַס: אַחֲרַי כֵּן תַּחַל לְלַמּוֹד יְסוּדוֹת הַמַּסְפֵּר וְהַמְנִין.

הַקּוֹנָה: הַמַּסְפֵּר וְהַמְנִין! הֲאִם לֹא אוֹכֵל לְסַפּוֹר וְלַמְנוֹת כַּמוֹךָ?

פִּיתְגוֹרַס: נָס נֹא לַמְנוֹת.

הַקּוֹנָה: אַחַד, שְׁנַיִם, שְׁלֹשָׁה, אַרְבַּעָה —

פִּיתְגוֹרַס: דוּם! עֵתָה תִּרְאֶה הַיִּקְרִךְ דְּבַרִי. הַמְנִין אֲשֶׁר תִּדְמֶה לְמַסְפֵּר אַרְבַּעָה הוּא בְּאֵמֶת עֲשֵׂרָה, אִם כֵּךְ אַתָּה מוֹנֵה: אַחַת, אַחַת וּשְׁתַּיִם, אַחַת וּשְׁלֹשׁ, אַחַת וְאַרְבַּע. וְהוּא הַמְשׁוֹלֵשׁ הַמַּסְפֵּר הַשְּׁלֵם כַּמְנִין צִלְעוֹתָיו כֹּזֵה: וְהוּא שְׁבוּעַת בְּרִיתֵנוּ בַּחֲבֵרְתָנוּ —

הַקּוֹנָה: אַמְנָה חַיִּי מַסְפֵּר הַאֲרַבְעָה! מִימִי לֹא שָׁמַעְתִּי תַעֲלוּמוֹת נִסְתָּרוֹת וְסוּדוֹת כְּמוֹסוֹת כְּאַלֶּה!

פִּיתְגוֹרַס: אַחֲרַי כֵּן אֹרֶה לְךָ מִשְׁפָּטֵי אַרְבַּע הַיְסוּדוֹת אֲמַר"ע עַל חוֹקוֹתֵיהֶם תְּנוּעוֹתֵיהֶם וְתַמּוּנוֹתֵיהֶם.

הַקּוֹנָה: מַה זֹאת תִּשְׁמַע אֲזַנִּי? הֲגַם לֹאֵשׁ וְלֹאִיר תַּמּוּנָה וְתַבְנִית?

פִּיתְגוֹרַס: כֵּן הוּא. הֲלֹא תְנוּעָה לְהֵם, וְאִין תְּנוּעָה לְדַבְרִים נַעֲדָרִי תַמּוּנָה. עוֹד תִּלְמּוֹד לְהַבִּין וְלְהַשְׁכִּיל כִּי עֵצֶם הָאֱלֹהוֹת אֵינוֹ אֵלָא מַכְסַת הַמַּסְפֵּרִים וְעֶרְךְ הַקּוֹלוֹת.

הַקּוֹנָה: הַפְּלֵא וּפְלֵא!

פִּיתְגוֹרַס: וְעוֹד תִּתְכַּוֵּן לְדַעַת, כִּי עֵצֶם יִשׁוֹתֵךְ הַנִּרְאָה כְּנֶשֶׁם אַחַד, הוּא בְּאֵמֶת כְּפּוֹל בְּשְׁנַיִם, אַחַד בְּמִרְאָה וּשְׁנַיִ בְּמִצִּיאוֹת.

הַקּוֹנָה: מַה זֶה תֹּאמַר? הֲאִם אַחַר אֲנִכִּי, וְאֵינִי הָאִישׁ הַמְדַבֵּר עִמָּךְ פֹּה?

פִּיתְגוֹרַס: עֵתָה אַתָּה בְּגַפְךָ; אֲכַן לְפָנַיִם הֵייתָ וְחֵייתָ

בגוף אחר וכשם אחר נקראת, ובימים הבאים תתגלגל עוד הפעם
בגו אחר, כי הנפשים פורחות כאופן וגלגל יתגלגלו ויתגלגלו
מגוף לגוף ומגו לגו אחר עד קץ הימין.

הקונה: אם כן לפי דעתך לא אמות לשחת לנצח
נצחים, כי אם אתהפך כחומר חותם מתמונה לתמונה — אמנם
רב עתה, הרף, הגידה נא לי מה זה תאכל?

פיתגורס: אך דבר מן החי לא יבא אל פי; ובלעדו
אוכל הכל מלבד פולים (Bohnen).

הקונה: מדוע לא תאכל פולים? האם תגעל נפשך בהם?
פיתגורס: לא תזהמהו חיתי; אבל קדושים הם. הפול
הוא פרי קודש הלולים, מפני שהוא מן הזרעונים המלאים זרע,
וכל זרע קודש הוא; וגם אם יפשט הפול את עורו בעודנו
כאבו, יתראה בו דמות ברית המעור, הקדוש גם הוא, ואם יניחו
פולים מבושלים במספר לילות מינו להם לאור נוגה הירח, אז
יקפכו לדם, והאחרון הכבד כי קרואי העדה בערי היונים יבחרו
זקני העיר ע"י פולים.

הקונה: מה נמרצו דבריך — אולם הכה פשוט נא
בגדיך, למען אבחנוך ערום כדרך העבדים הנמכרים בשער —
אי שמים! הן ירכו זהב מופז! הנמצא איש כמוהו? הנני לקנותו.
מהו הגידו מה מחירו?

מערקור: עשרה ככרים.

הקונה: שלי הוא; הא' כסף מקנתו.

יופיטער: כתוב זכרון בספר מאיזו ארץ הקונה הנהו.
מערקור: כפי הנראה הוא מארץ יון שבאיטליא
החתונה; אכן לא לבדו הוא, כי שלש מאות קונים
השתתפו עמו.

יופיטער: יקוהו לצמיתות! העמידה בשער פילוסוף

אחר.

דיוגָגָם

מ ע ר ק ו ר : האקה את האיש הלז הנתעב והנאלח כמכול
בשחת בוץ יון ?

י ו פ י מ ע ר : קחהו; אולי ימצא לו קונה.

מ ע ר ק ו ר (קורא) : קרב הנה איש נושא חבית על גב
כתפותיו הערומות ! מי חפץ לקנות איש חיל רב פעלים
בן חורין ?

ה ק ו ג ה : מה זה תקרא ? בן חורין ?

מ ע ר ק ו ר : כן, בן חורין הוא.

ה ק ו ג ה : איך תמכור בן חורין ממכרת עבד ? ומה תעשה

אם יביאך האיש הזה במשפט גונב נפש איש ומכרו ?

מ ע ר ק ו ר : אל יפול לב איש עליו; גבר כמוהו לא

יצעק חמס על ככה, כי גם בכור הסבלות הנהו חפשי בדמיונו.

ה ק ו ג ה : אבל מה יועיל ומה יסכון איש מזוהם כמוהו,

אשר חלאתו בו ונגעו בראשו? אך חוטב עצים או שואב
מים יהיה.

מ ע ר ק ו ר : אל נא, היה יהיה לך שוער הפתח ושומר

הסף, ותמצאהו נאמן לפניך ככלב אל אדוניו, כי בן נקרא כלב
גם הוא (*).

ה ק ו ג ה : אי מזה הוא ? ומה משלח ידו ?

מ ע ר ק ו ר : שאל את פיו ותדע הכל אל נכון.

ה ק ו ג ה : זחלתי ואירא מגשת אל בעל פנים נזעמים

כאלה, פן יבולע לי כי יחרוץ לי לשונו ככלב נובה, ישכני או

ידחני למדחפות. הביטה וראה איך ירים מקל חובלים בידו, ועיניו

מזרות כעס וחמה.

מ ע ר ק ו ר : אל תירא ואל תחת כי כלב בִּיתִי כמוהו

אינו נושך אם גם חרוץ לשונו וחרק שיניו כמשפט הכלבים.

(*) רומז על כנוי אנשי הכת שלו בשם: קוניקים מן קינים שהוא

כלב בלוי.

ה קוֹנָה (אל דיוגנס): עתה אחי הגידה נא לי מאין
אתה ואיפה מקום מושבך?
דיוגנס: מִפֶּל בְּפֶל.
ה קוֹנָה: אל מה ירומון מליך?
דיוגנס: אזרח התבל אני.
ה קוֹנָה: נשמת מי תצא ממך? ומי הוא זה איש מופתך?
דיוגנס: שמשון הגבור הוא הערקולס.
ה קוֹנָה: אמנה המקל אשר בידך דומה אל מחי קבלו;
אכן מדוע לא תעטוף עור ארי כמוהו?
דיוגנס: מכסה עורי הוא המעיל אשר אתה רואה על
בשרי. מלחמה לי כמו להערקולס בנעימות החיים ובתאות
העוה"ז מדור דור.
ה קוֹנָה: עתה אמור לי כמה כוחך גדול ומה אומנתך?
דיוגנס: גואל מין האנושי אנכי, פודה בני אדם
משחת מדות גרועות, ורופא חולי רוח אני.
ה קוֹנָה: הבה נאה דורש ונאה מקיים, מה זה תורני ואת
מה תאלפני אם אקנה אותך לי לעבד?
דיוגנס: בראשית אסיר ממך כל רגש רך וענוג ומפונק,
אחך ואלמדך לחיות במסכנות, לאכול לחם יבש נקודים
וללבוש אדרת שער בלה ומטולאה. בזיעת אפיך תעבוד בפרך
להועיל לך ולעמיתך. כל כספך וזהבך תבער מקרבך ותשליכהו
במצולת ים נשיה. אל תראה חיים עם אשה ובנים ובנות לא
תוליד, וגם בגוש עפר ארץ מולדתך לא תדבק, כי כל הענין
אשר נתנו האלהים לכני האדם לענות בו תחת השמש הבל
הבלים הוא. ואתה לך לך מארצך ומבית אביך, והלכת באשר
תלך, וישבת ככוס חרבות על מגדל בודה, או כקפור על שן
סלע גלמוד, או תזחל כחבית כתאו וזמיר, ועל שכמך תשא
מלתחה מלאה קציעות תאנים ושרשי רתמים וקטפי מלוח
ופקועות שדה ומגלות ספרי קלף כתובים פנים ואחור, כי אז
תהיה מאושר בארץ, וכל מלכי תרשיש ואופיר לא ישוו לך.

עור בשרך יהיה כעור השנהב, ואם יכרך זדים בשומים ויסרוך בעקרבים, לא תחוש ולא תרגש ולא תדע מכאוב, כי בשרך נחוש וכוחך אכנים.

הקונה: הוי סכל! מה זה תבענה שפתיך הומיות פתיות? מוסר עקרבים לא יכאיב את בשרי! המגן צב על בשרי ואם שריון עקרב על עורי?

דיוגנס: רוחך ידון כך לכלכל מחלה כגבור כובש את יצרו, ואלה המדות הטובות אשר תשתדל לרבק בהן: עשה ערפך כרזל ומצחך נחושה עז כנמר לא יחת מפני כל. כמלך כעבד כנשוא פנים כנקלה יהיו שוים בעיניך, כי אז כל באי עולם אליך ישגיחו אליך יתבוננו ויאמרו, אך איש חי רב פעלים מלא כח וגבורה האדם האדם הזה. לשונך תצמיד דברי בלע בלעני שפה להתקלם בכל עובר ושוא, עור פניך תעשה לקמטים, צעדך יצר כאיש נדהם תפוש ברוב שרעפיו בקרבו, הסר ממך בשת וכלמה, וכל מעשיך יהיו דומים למעשה בהמה. שמור רגליך ללכת תמיד במקום שרבים מצוים, אבל התרחק מהם ואל תשאל בשלום אדם, וכי יברוכך טובים אל תענם דבר, כי חפשי אתה איש דרור בארץ. אכול ושתה בחוץ, הסך רגליך ברחוב העיר, ובזאת תעשיר כי יהיה בית הכסא סמוך לשולחנך. והיה כאשר תריד וקצת בחייך, אכול תאכל רמשים חי ותמות.

הקונה: יגער כך השמן, איש משוגע ממראה עיניו! הכזה דרך חיים אבחרהו? לא עוד אבקש תורה מפיו כי נסכלת; אכן אעבור על טוב צוארך, ואשים עול סבל על שכמך לעבוד לי בבית ובשדה; וככל זאת לא ארבה במחירו, אך שני שקלי כסף אתן בעבורו. הירצה הדבר, מערקור?

מערקור: קהו הלאה, למען הרחק מאתנו לשון מדברת גדולות כמוהו, כי אך זאת חפצו לשפוך בוז וקיקלון על כל עובר.

אַרְיִסְטוֹטֵלֵס

יוֹפִיטֵר: הביאו עבד אחר, את האיש הלז מאי קירענע, לבוש בגדי חופש כליל בהדרו, מסלסל בשערו ועמרת פרחים על ראשו.

מֵעֶרְקוֹר: קורא בחיל: הביטו נא וראו הנה, מי האיש החפץ חיים טובים מלאים נחת דשן? מי גבר יחיה באותו לשבוע שמחות בנעימות נצח? מי הוא זה הקונה את העבד הזה המשועבד ליצרי לבבו, ויודע להלוך נגד החיים בתענוגי בשרים?

הַקוֹנֵה: סור הנה, פילוסוף עוטה חוד והדר, והגידה לי במה תגביר חיל לעבוד את אדוניך?

מֵעֶרְקוֹר: חדל ממנו ואל תלאהו בשאלות, עיניך הרואות כי מנת כוסו רויה, ראשו סובב הולך כשוכב בראש חבל, ולשונו לחכו דבקה, ולמה זה תשאל מאתו נצורות והוא לא ישיב לך דבר, כי היין הבוגד הכביד לשונו כעופרת.

הַקוֹנֵה: אולם מי זה יקה לו עבד אשר שררו כאגן הסהר לא יחסר המזג? ידיו נוטפות מור ושמן משחת ראשו יורד על פי מדותיו, ראה נא גם ראה איך לאטו יתנהל ובכבדות יתנהג, מתהלך ננער כארבה ונטוי כגדר הדחוייה, מי יתן ואדע מה זה יפעל עוד ומה מעשהו יומם ולילה?

מֵעֶרְקוֹר: הנהו איש רעים להתרועע, אוהב יין ושמן, עמרת גאות שותי שכר, משחק בסוד עליזים כמלך בנדוד, ולו חך יטעם בוחן ובודק כל גנזי מלאכת צלי באש ובשל מבושל במים, הוא ערך משטר וסדרים בתענוגי החיים, לרוות דשן ולשבוע חלב משלחן הערוך בתבל לבן האדם, עיר אטעהן גדלה אותו על ברכי למודיה, ושרי סיציליא נשאו פניו וכבדהו בהיכלי תפארתם, ותורת חיים שלו תלמדהו לבזו לכל אדם, לחיות בידידות עם כל איש, ולמוץ מכל דבר עסיס נופת העונג באשר הוא שם.

הַקוֹנֵה: אנא בקש לך קונה אשר יחשוב זהב כעפר,

ואנכי לא התאויתי לתת כספי במחיר עבד מפונק מנוער ואחריתי יהיה מנון.

דִּימוֹקְרִיטִס

יופיטער: שמה מעליו וחדל. הביאה פילוסוף אחר. הגישה הנה שני האנשים ההם גם יחד, אשר האחד שוחק תמיד על אולת בני איש, והוא מעיר הכסילים היא אבדערא, והשני בכח יבכה מאין הפוגות על סכלות בני אדם, והוא מעיר עִפֵּהעזים.

מערקור (קורא): הו! הו! בואו הנה! גשו שניכם יחדיו, זוג תאומים מהופכים! — שאו עיניכם וראו שני עבדים עולים כחכמתם ובתבונתם על כל בני גילם.

הקונה: איככה מתהפכים שני האנשים ההם במסבות אפני רוחם או מזגם! האחד מתנועע מרוב שחוק מלא פיו כרואה במשחק קופים דוהרים כאבירים, והשני קודר מתהלך כצל בצלמון ודמעו על לחיו — ועתה מה לך מצחק כי תעיר ותריע בשחוק מרבה להביל?

דימוקריט: העוד תשאלה! הלא כל הרואה והשומע אתכם ואת כל מענה עיניכם תחת השמש, בטנו כאובות חדישים יבקע משחוק, כי צחק יצחק לכם ולהבליכם.

הקונה: האמנם? אם לא הצחוק היה לך עלינו! הכי כל דברת בני אדם אך שחוק שפתים ומעשיהם כשעשועי ילדי זקונים בעיניך?

דימוקריט: הבל אתם אפס מעשיכם ופעלכם מאפע. הבל כל בני אדם, גם קנאתם גם אהבתם גם שנאתם במאזנים לעלות המה מהבל יחד. אך משחק תעלולים כל התרגזכם ושאננכם בעסקיכם, וכל תנועותיכם ותנואותיכם בעיני רק הבלֵי אטומים (atomen) מפוזים ומכרכרים באבק השמש.

הקונה: הבל אך אתה והבל יפצה פיך, הוי קשה פנים ועז מצח! הלהתחכם תאמר מכל באי עולם ומתים מחלד?

הִירְקָלִיטִים

שמע נא אתה רעהו הטוב ממנו. הנך חכם בעיני יוטר
מרעך הפושק שפתים. ועתה הגידה נא לי מדוע אך בכה תבכה
ועיניך פלגי דמעה תרדנה?

הִירְקָלִיטִים : איך אתאפק ולא אבכה בראותי כל מענה
הענינים תחת השמש אבל אבליים, וכדור הארץ קודר בקדרות
ענן מכסהו. כל אושר התבל אך בין לילה גז חיש ויעף ולעומת
שבא כן ילך, ומי יבא אחרי המלך את אשר גזר עליו במרם
יניח מרחם האפס. לכן מר אבכה ואתאבל על צאצאי בני תמותה
כי נולדו לריק ולבהלה. ומה יתרון להם בכל עמלם שיעמלו
תחת השמש בזיעת אפס בכוא קץ כל בשר אמת בצעם, בהגיע
היום האחרון יום בו ער באש מתלקחת בכל מוסדי התבל ויסודותיה
להתם ולכלות כל היקום לאפר ולדשן ולדראון עולם! זאת
תאניה ואניה בבתי נפשי, וזה לי קנים והגה והי, כי אין תקומה
ליקום, והכל כאשר לכל עומד כסיר נפוח על שתות תהו ובהו,
ששון ואסון שכל וסכל מלך וחלך שר וצר נשתוו, עולם הפוך
אנכי רואה תחתונים למעלה ועליונים למטה, כסילים בשמי
מרומים וחכמים בגנזי תחתונים, הישר נלוז והעושק מתהלל,
וכל ההוה תחת השמש רק צבא חליפות מקרים אשר בילדי
הזמן ישפיקו.

הִקוֹנָה : ומה הוא הזמן בעיניך?

הִירְקָלִיטִים : ילד עושה מעשה נערות ותינוק משעשע
על חור פתן.

הִקוֹנָה : ומה המה בני האדם?

הִירְקָלִיטִים : בני אלהים אבל גם בני תמותה.

הִקוֹנָה : ומה המה האלהים?

הִירְקָלִיטִים : בני אדם אשר אין להם תקוה למות.

הִקוֹנָה : אך במשל וחידה תדבר, אחי, ודברים סתומים

והתומים תביע כאלו קול אפוד ותרפים מדבר מתוך גרוניך.

הִירְקָלִיט : ומה מני יהלוך אם אתם בני אדם תשמעו
אלי ואם תחדלו?

הַקּוֹנָה : לכן תתמכר באין קונה אותך, ולא אדונים
לסכל כמודך.

הִירְקָלִיט : סורו מני הלאה כלכם כנער כזקן כקונה
כלא קונה, כי מום בכס משחתכם בכס, ואין מתום בכל מדותיכם!
הַקּוֹנָה : התבלעה חכמת האיש הזה, לא אקנהו גם
הוא, כי גם שניהם משוגעים.

סוֹקְרָטֵס

יֹפִיטֶער : העמד עבד אחר על יד שער השוק.
מַעֲרָקוֹר : את מי אקח? האתפוש את המִכְטָא הלז
המטייל עם בחורי חמד ומשחק עם נערי יפי תואר?
יֹפִיטֶער : סחבהו הנה.

מַעֲרָקוֹר (קורא) : בא הנה! עלה קרח! מי האיש החפץ
לקנות עבד נרצע לרגשי אהבה וריעות ידידות וחבה, והוא מהר
עינים ובר לבב וקדש יאמר לו?

הַקּוֹנָה : מי אתה על דגלך באותותיך?
סוֹקְרָטֵס : איש מרוה דודים מתעלס כאהבים אנכי, מי
כמוני מורה דעה ומבין חכמה את הולדות והשחרות —
הַקּוֹנָה : ומה לידידי בביתי להורות את בני נער יפה
כשמש ואת בני נערה ברה כלבנה?

סוֹקְרָטֵס : התירא מפני חשק דודי? החשוק אחשק בגו
בו'ד? אם אאהב נער יפה עינים? ואם אענב בבשר במעמי יופי
ונועם אהבה בתענוגים? הלא אך כנפש נעימה השוכנת רק
בגוף נאה תקשר נפשי באהבה זכה וצחה מהורה וברה בתענוגי
רוח ולא בשר!

הַקּוֹנָה : מי זה חסר לב ינטח בכפיר רובץ אצל כבשה,
באמרו כי אך ביפי צמרה יבקש להתענג, ואת בשרה לא
יטרף?

סוקרט: נשבעתי לך בכלב הגדול, כי בתם לבני
ובנקיון כפי אלקט דודאי אהבה בערוגות לחיי עלם ועלמה!
הקונה: אי שמים! הגם הכלב בין האלהים הקדושים
אשר בארץ המה?

סוקרט: הלא ידעת או שמעת מאליל "הנובח" (Anubis)
בארץ מצרים, מאליל "השיר" (Sirius) אשר בשמים, ומהאליל
"קבר" (Kerberos) אשר בשאול תחתיה? הן שלשתם כלבים
בשמים ממעל ובארץ מתחת.

הקונה: שמעתי ואדע. ועתה הגידה נא לי אחי אי זה
הלך נפשך בחיים?

סוקרט: חיה אחיה בעולם מדומה אשר יצרתי לי אף
עשיתי לתלמידי בחזיוני חופש ודרור על פי חוקים טובים וישרים
אשר בראתי לי בקרב בטן ולב עמוק.
הקונה: השמיעני נא אחד החוקים האלה.

סוקרט: ראש חוקי תכנתי בדבר הנשים, וכה משפטו:
האשה איננה סגולת בעלה לו לבדו לנחלה, ובשמחתו לא
יתערב זה, כי אם נתונה נתונה היא לכל ראש גבר, לרוות דודים
עמה כאות נפשו, וחפשה נתנה לה כשפחה חרופה בלי אשם
תלוי, כי קרקע עולם היא.

הקונה: שתי אזני גם יחד תצלנה לקול השמועה הזאת!
המחה תמחה את הדבור "לא תנאף" מספר תורתך אשר כתבת
לך בשרירות לבך?

סוקרט: מחיתי אותו כעב וכענן עם שאר חוקים לא
טובים ומשפטים לא יחיו בהם בני האדם באהבה וכריעות כאיש
אחד חברים תחת השמש.

הקונה: מוזר! — ומה ראשית חכמתך בפילוסופיא שלך?
סוקרט: שיטתי סולם עם שלבי יצורי קדם וברואי
בראשית מוצב ארצה בעולם העשיה, וראשו מגיע שמימה

בעולם האצילות. כל אשר אתה רואה בארץ עם צאצאיה ובשמים עם צבאם איננו כי אם צל צורות קדמוניות רוחניות אשר בשמי שמי הדמיונים —

הקונה: יקחני אופל אם אבין שמץ דבר מכל צורותיך הקדמוניות.

סוקרט: לא יפלא בעיני, כי רוחך מוכה בסגורים, או חשך לא תראה; לא כן אנכי עמדי, הנני רואה את היצור הרוחני הקדמון ממך וממני ומכל הדברים אשר תחת השמש — לעיני רוחי כל דבר כפול ומשנה, רוחני וגשמי.

הקונה: איש נבון וחכם אתה, הבה אקנה אותך — מערקור, מה מחיר השומה הזה?

מערקור הואל תן ככרִים.
הקונה: הא לך כסף מקנתו.
אפיקורס

מערקור: ועתה בא אתה הנה, אפיקורס, מי האיש החפץ לקנותו? הנהו תלמיד מובהק של הפילוסוף ההוא הממלא פיו שחוק כל היום, ושל הפילוסוף משנהו המבושם והמסולסל, אך נופלים הם ממנו ביראת שדי אשר יעזוב לגמרי ואין פחד אלהים לנגד עיניו. בכל זאת הוא איש רעים להתרועע, ורוח מתנוסס בו לאכול ולחוש ולרדוף אך טוב.

הקונה: הא לך מחירו, אכן אמור לי מה מאכלו אשר יבחר בו?

מערקור: ממתקים ומעדנים אשר ריח דבש בהם, וביחוד ימתקו לחכו תאנים יבשות.

קרניזפס

יופיטער: ועתה קרא הנה עבד אחר, הלא הוא איש קרח ונבח מבית מדרש הסטוא

מערקור: הנה זה בא — האזינו קונים, הא לכם פה לממכרת עבד חותם תכנית צדקה וחיים! מי האיש החפץ לדעת ולהשכיל הכל כאשר לכל?

הקונה: איכה נבין דברִיך אלה?

מעקרו: זה האיש חכם ונבון, הוא לבדו ולא אחר, הוא זאפסו עוד, יודע כל חכמה ומשכיל בכל תבונה, לשונו חרב חדה, מדברו גחלי רותם, פלפולו פלפל חריף, הגיונו תער מלוטש, היקשיו חצים שנונים, ויכוחו קשת דרוכה, משפטו כרעם בגלגל, וכח דברו מפרק הרים משבר סלעים ומפוצץ צורים, וכרוח סועה וסער יעתיק הרים ממקומם ויטחנם אלה באלה לאבק וחול בעיני מתנגדו, יהפוך מר למתוק וחשך לאור ויטהר שרץ מן התורה בשבעים מעמי בינה.

הקונה: אם כן קרב הנה איש חי כביר כח לב גדל העצה ורב פלאים, אמור לי מי אתה? האם לא תתעצב אל לבך כי תמכר בשער כאחד העבדים?

קריזפ: לא, הדבר שאינו בכח ידנו להטותו לחפצנו, לא ישמח ולא יעציב אותנו, ההכרח כמות אינו לא טוב ולא רע.

הקונה: דברִיך אלה כספר חתום לי.

קריזפ: לא פילוסוף ולא בן פילוסוף אתה, על כן לשוננו זרה לך ושפת לא ידעת אתה ואבותיך תשמע. מי יתן ותלמד לדעת דרך תבונות רעיונינו בהגיון חכמה, כי אז תשכיל להבין מה היא סבה ומסובב, ובמה יבדל מגדר עלה ועלול במהות איכות ובמושג כמות. —

הקונה: חי נפשך וחי חכמתך אם אעזבך עד אם למדתני מה היא סבה ומסובב.

קריזפ: שמע נא אדוני, הנני להבינך בינה ותבא חכמה בלבך, ודעת פילוסופיא לנפשך ינעם. אם יהיה איש פסח או עור, וכשל הפסח או העור כאבן או באגרוף, והכה את רגלו או את עינו ושחתה, כי אז תכנה שבר רגלו או עורו עינו בשם סבה, ואת השחתת רגלו או עינו בשם מסובב.

הקונה: לזה אקרא שכל חרוץ כחרב פיפיות! ומה תדע עוד?

קריזפ: אדע לשזר במשפטי הגיון קלעים מעשה
רשת לתפוש בכף את המתנַכֵּה עמי, ולהשקיע לשונו בחבלי
מוקש עד אשר יאלם ולא יפתח פיו. וזה שם הפח הזה אשר
פי יקבנו: היקש הטעה.

הקונה: מה גדול כוחך בבניה יתירה!

קריזפ: האזינה אדוני, היש לך בן או בת?

הקונה: יש ויש לי. אך מה זה תשאל לבני או לבתי?

הלהתחתן בי אתה אומר?

קריזפ: לא, דמה בנפשך כי בנך הולך לשוח בארץ
מצרים על שפת היאור, והנה התנין אשר בנהר מזנק על בנך
ותופש אותו בנרונו כקבר פתוח לבלעהו חיים, ובכל זאת יש
את נפשו להשיב לך את בנך בתנאי, אם תשכיל להגיד לו
מראש, אם באמת ובתמים יש בלבו להשיב לך את בנך, או
אך מכזב ומשלה הוא אותך. מה הוא המענה אשר תשיב לו?
הקונה: הקשית לשאול; לא ידעתי נפשי מה אשיב
אליו למען ישיב לי את בני. הלא אז אחלה פני חסדך כי
תואיל בטובך הגדול למחר להשיבהו דבר למעני, להשיב לי
חיש ילד שעשועי בטרם יהיה טרף לשן בן שחק.

קריזפ: אמור תאמר לנחש בריח הלז הרובץ בתוך
יאוריו לאמר: ידעתי מראש כי לא תשיב לי את בני; ואז יהיה
מוכרח להשיב לך את בנך. כי אם יבלעהו ולא ישיבהו לך,
הלא אז ידעת מראש את מזמתו, וא"כ חייב הוא להשיב לך
את יוצא ירכך כהבטחתו — ההתבוננת? ועתה עמוד ואזניך
תשמענה עוד גדולות ונצורות מאלה.

הקונה: מאזין ומקשיב אנכי.

קריזפ: היקש הקוצר, המושל, היקש אחי יוסף, והיקש
המסוה.

הקונה: אשמע ולא אביז מאומה. מה הוא היקש אחי

יוסף?

קריזפ: בינה בדבר: אחי יוסף ידעו ולא ידעו דבר

אחד בזמן אחד, כי כאשר עמדו לפני אחיהם המשנה בארץ מצרים אשר התנכר להם, ידעו כי יוסף אחיהם הוא, אך לא ידעו כי הוא זה אחיהם יוסף. — ועתה בין גם בחיקש הקוצר: פילוסוף אחד אמר אל איש שדה העומד לקצור את שדהו לאמר, הנני להוכיח לך במופת חותך, כי לא תקצור תבואתך, ולא עוד אלא שאי אפשר לך לקצור אותה לעולם. מי יתן ואשמע את מופתך החותך, ענהו האכר. האזין נא, השיבהו הפילוסוף, הן לא ימנע אחת משתי אלה, אם תקצור או לא תקצור, האין זאת? הן או לאו, ענה האכר. באופן הראשון אם תקצור, אז לא תפסח עוד על שני הסעפים אם לקצור או לא לקצור כי אם תקצור. בלי ספק, ענה האכר. באופן השני, הוסיף הפילוסוף, לא תפון כמו כן אם לקצור או לא, כי אם לא תקצור; ואם כן אזלת יד הבחירה ממך, וכין כך וכין כך לא תקצור את שדך. —

הקוונה: הפלא ופלא! — אך אמור לי מה הוא המטרה העליונה אשר הצבת לך בדרך חכמתך? ומה תעשה אז בהגיעך אל ראש מרום השלמות?

קריזפ: אז איגע ואעמול לרכוש לי עושר ונכסים, ולהכריא את כוחי מראשית פרי האדמה, ולראות חיים בעמלי תחת השמש. אבל בטרם גגיע אל המטרה הזאת, יש לנו יגיעה יתירה וטורח רב, להגות בספרים רבים ושונים, לעור עינינו באותיות צעירות פורחות באויר על פני נייר ממושמש, לאסוף בזכרוננו כללים מכללים שונים עם פרטיהם ודקדוקיהם, ולהרגיל פיננו בלשון מדברת גדולות על העצים ועל האכנים במבטא הגיוני מזור לאוזן השומע.

הקוונה: אשרי חלקך, חבלים שפרו לך בנעימים! אמנם סלח נא אם אומר לך, כי הכרת פניך תענה כך, כי איש אוהב בצע ולוקח נשך אתה, ואיך יאות כזאת לפילוסוף כמוך?

קריזפ: הוא חדין, אך לגבר מתפלסף יאות לתת כספו בנשך ובמרבית, כי הפילוסוף לבדו יבין לעשות חשבונות רבים בפלפול הגיון, ע"כ הוא מהיר גם לחשוב חשבונות בנשך

ובתרבות. וברוב הגינו לא יחשוב נשך בודד במועדיו כאשר יעשה עם הארץ, כי אם נשך כפול ומכופל. נשך בן נשך ותרבות בת תרבות, וכ"ז על פי היקש הגיוני כזה: אם לוקח הפילוסוף את הנשך הראשון, אז יקח גם נשך יוצא ירכו, ועתה לוקח הוא את הנשך הראשון, בע"כ יקבל גם את בנו.

הקונה: הנה כי בן דרכך גם בשלמונים אשר יגמלו לך תלמידך המבקשים פילוסופיא והגיון ותורה מפיד, היים שנים ישלמו, כי אך לחכם ונבון יאה לקחת שכר טוב במחיר צדקתו אשר יחלק ברבים.

קרייזפ: בן הוא, כי לא אקה המשכרת להנאתי, כי אם לטובת שומעי לקחי, שכן דרך כל הארץ, האחד משפיע והשני מקבל, ואת חברי ותלמידי אחנך להיות בבחינת משפיע, ואותי אלמד בבחינת מקבל.

הקונה: כוונתך רצויה בהפך המשפט, כי אתה המורה הוא המשפיע ותלמידך המקבל, אם אמנם יותר משהעגל רוצה לינק הפרה רוצה להיניק.

קרייזפ: ערום בדעת אתה לדקרני בצנינים, לכן איסרך גם אני בשוט היקש משים מועקה במתניך, אשר לא תוכל להתהפך מצד אל צד.

הקונה: האם היקש הגיוני מוסר עקרבים וככל נחושתים הוא?

קרייזפ: מוסר אכזרי, כי תבא במשעל צר אשר אין דרך לנשות ימין ושמאל, לבך סחרחר וראשך סובב סובב הולך באין מעמד. שמע נא וגור לך מפני חרב היקשי. ברצותי הנני מהפך אותך כרגע לאבן דומם.

הקונה: צחוק עשית לי! לאבן דומם! האם כוחך יגדל כמשה ההופך הסלע לאגם מים ואילי מואב נדמו כאבן?

קרייזפ: שמע נא ההיקש, ואחר דברי תלעיג: כל אבן הוא גוף, האין זאת?

הקונה: בן הוא.

ק.ר. נפש כל חי גם הוא גוף.

ה.ק. בלי ספק.

ק.ר. אתה הוא בעל חי.

ה.ק. ככה אדמה.

ק.ר. א"כ אך אבן אתה.

ה.ק. ונה: הוי אכזר, חוס נא! הסר מלבי כובד האבן,
והפכני לכו"ד כבראשונה!

ק.ר. יזפ: התפאר עלי כי כדברך בן יהי. הגידה נא לי

האם כל גוף הוא בעל חי?

ה.ק. לא.

ק.ר. האבן היא בעל חי?

ה.ק. לא.

ק.ר. ואתה גוף הנך?

ה.ק. כן.

ק.ר. ובעל חי אתה, אף אם גוף הנך?

ה.ק. כן הוא.

ק.ר. מעתה אינך אבן, כאשר בעל חי אתה.

ה.ק. ונה: אודה לך על חסדך, כי כבר האמנתי היות
כאשת לוש נציב מלח. ועתה אקנה אותך ככל אשר יושת עלי, כי
יקר אתה בעיני, וכל חפצים לא ישוו. כך מערקור, הא לך מחיר
העבד החריף הזה.

אַרְיִסְטוֹטֶלֶס.

י.ו.פ.י.ט.ע.ר: אל נא תעצור, מערקור, קרא לעבד אחר
ויעמוד על השער.

ט.ע.ר.ק.ו.ר (קורא): הבה! ראש המשאיים! עליך יסוב
הכוס עתה להמכר ממכרת עבד. האזינו רוזני ארץ! הא לכם חכם
החכמים ונבון הנבונים. ידיעתו המלאה הרחבה והגדושה תשתרע
בצבא השמים במרום ובצאצאי הארץ באדמה, אין דבר נעדר משכלו.
ה.ק. ונה: מה משפטו?

מ ע ר ק ו ר : הנהו איש סדרים ונכר משטר הגון, שכל
נכון וישר ובעל דרך ארץ ודעתו יפה לבריות, והוא כפול
במתכנתו;

ה ק ו נ ה : כפול ?

מ ע ר ק ו ר : אין תוכו כבדו, פנימו נבדל מחיצונו, ואם
תקנהו זכור ואל תשכח, כי מחציתו פנימית (esoterisch) ומחציתו
חיצונית (exoterisch).

ה ק ו נ ה : ומה ירש דבר נמצא בהפילוסופיא שלו :
מ ע ר ק ו ר : כי הטביע הכורא באדם טובה משולשת
האחת מושבה בנפשו, השניה נמצאת בגופו, והשלישית מרחפת
מחוץ לשתי אלה.

ה ק ו נ ה : מה עמוק! ומה מחירו?

מ ע ר ק ו ר : עשרים ככר.

ה ק ו נ ה : הרבית במחירו.

מ ע ר ק ו ר : אל נא אהובי, הנהו עשיר גם הוא, ומה
שקנה עבד קנה רבו, והיה הוא וחכמתו ועשרו לך לעבד עולם.
והרכה תלמוד ממנו, ד"מ כמה ימי חיי זכובי מות, עד כמה יעמיק
קרן השמש במצולת הים, ומה היא נשמת רמשי הארץ ושרצי
המים.

ה ק ו נ ה : האח! מחקרים דקים ונשגבים כאלה!

מ ע ר ק ו ר : ומה תתפלא בשמעך מפיו דברים עומדים
ברומו של עולם ומחקרים מסולאים מכתם אופיר, בדברו ד"מ
על זרע החי ועל הולדתו, איך נברא העבור במעי אמו, וכי
האדם הוא בסגולתו משחק, לא כן החמור ועם הדומה לחמור וכו'.
ה ק ו נ ה : צדקת כי יעמיק שאלה תהום רבה ויגביה
מחקרו שמי שמים. הבה! אקנהו, הא לך מחירו.

פְּרָהוּ

מ ע ר ק ו ר : עוד שאר האחרון הכביד, איש עפלה נפשו
לא ישרה בו, מנתר על הן ולא, ופוסח על סעפים שונים

מהופכים ומתנגדים כהעלם אחר. בא הנה פירחו ועמוד על השער. מי האיש החפץ בו?

הקונה: הבה, אנסה דבר אליו: מה זה תדע?
פרהו: אין כל מאומה.

הקונה: איכה אבין לדברך?
פרהו: אפון ואשפוק במציאות כל דבר ישות גשמי או רוחני.

הקונה: האם אנחנו כולנו אין ואפס?
פרהו: מי זה יודע?

הקונה: הלא תדע אם נמצאת גם אתה?
פרהו: לא אדע שמץ ממציאותי האמתית, כי החושים כוזבים, השכל משלה ומוליך שוללי ההכרה משגה וההשגה מתעתעת, וכל אדם כוזב.

הקונה: מה רבו ספקי ספקות האיש הזה! ספק ספקים הכל ספק! — ומה אלה מאזני המשקל אשר אראה בכפך?
פרהו: בהם אשקול מופתי החקירה אלה לעומת אלה במאזנים ישאו יחד, למען דעת מה אבן שלמה ומה שחק מאזנים, איזה יכבד ואיזה יקל, ובראותי כי בד בכד גשתוו, אֶוכח לדעת שחכל תלוי ועומד בספק נצחי.

הקונה: ומה כוחך לעשות?
פרהו: לא אדע כוחי. מי יודע? אולי אוכל לעשות הכל, לבר מתפוש גם ופליט.

הקונה: מדוע אך תפוש לא תוכל?
פרהו: כי מרגלא בפינו: תפשת דבר לא תפשת. לכן לא אתפוש ולא אחזיק במאומה, ודבר לא יחזיק בי.
הקונה: אאמין לך, הנך למראה עיני גבר לא יועיל ולא יסכון, כלי אין חפץ בו. אולם מה תכלית חקירותיך בפילוסופיא?

פרהו: תכלית ידיעתי שלא אדע כל, שלא אראה מאומה, שלא אשמע דבר.

הקונה: הגם חרש ועור אתה?
פרה: כמוהם כמוני. ועודני נעדר כל כח לחוש ולרגוש
לשפוט ולגזור, כי הכל כאשר לכל מופקק מי זה ידענו.
הקונה: אחזיק בך ולא ארפך. מערקור, מה מחירו?
מערקור: כבר כסף בשקל אמהען.
הקונה: הילך. ועתה אחי בעל ספק, התאמין לי עתה
כי קנה קניתיך?

פרה: לא אדענו כברור גמור.
הקונה: הלא קניתי אותך ושלמתי מחירך?
פרה: עוד אספק בדבר, עד אשר אשקלנו במאזני
שכלי.

הקונה: תשקל או לו תשקל בשכלך, אנכי שקלתי
כבר הכסף. לך אחרי כי עבדי מקנת כספי אתה עתה, התשמעני?
פרה: מי יודע אם כדברך כן הוא?
הקונה: הן עדי הקורא והמוכר, עדי כספי וכל באי
ויוצאי השער.

פרה: ומי זה יברר לך כי נמצא איש פה, אם אך
כראות אנוש תראה בעינים משקריות?
הקונה: הוי כסיל קשה עורף! אם עוד לא תאמין כי
אנכי אדוניך ואתה עבדי, אז אברר לך הדבר תחת הרחיים
במופתים חותכים ושורטים שרמתי בבשרך!
פרה: (הולך תפוש ברעיוני ומגמגם): עוד אספק אם
יהי כן — מי יודע? ספק ספקים הכל ספק תחת השמש.
ה.

אמנם כן, בני, בכל דור ודור ובכל עם ועם נמצאים
חוקרים בעיניהם ונגד פניהם פילוסופים, אשר כמשק גבים בכצה
ואגמון ישתקשקו במלות הגיון, יתהוללו במבטאים פילוסופיים,
ומתפלספים במשפטים מקשקשים ובהיקשים מצלצלים למשמע
אוזן תלמידיהם, וכל רוח תבונה אין בקרבם, וכשמוע איש מבני
החמון את קול דבריהם, יאמר אך רוח פילוסופיא מדברת מתוך

גרונם, וחכמה רכתי תביע כמעין מתנבר מקרבם, אשרי יולדתם!
 אכן כאשר אוזן נכון דבר מלים תבחן, ימצאם חסרי מעם
 ושדופי רעות רוח, אך קול היקשים ומשפטים הגיוניים ורוח אֵין.
 וזכורני שקראתי בספר קדמון ספור מושם בפי היוני
 דיונינום הסינופי כדברים האלה: ויהי היום ואעביר קול גדול
 ולא יסף בכל העיר אטהען מקצה מזה ומקצה מזה, כי בא הלום
 חכם כשדי מארץ הקדם, פילוסוף מפורסם אשר כל רז לא אנם
 ליה וכל סתום לא עממהו, ודרש ידרוש במקהלות העם ביום
 ההוא, והורה יורה ענינים נשגבים העומדים ברומו של עולם
 והכונים בשמים מעלותיהם.

ויתקבצו המון העם קהל גדול מעולל עד יונק ועד איש
 שיבה, אנשים ונשים ומף המולה גדולה ותהום העיר, ואמהר
 ואתחפש בבגדי פילוסוף כשדי, זקני ירד על פי מדותי, ועומה
 עמה שפמי ולחיי בסבך צפצפה, על כתפי מרחף מעיל אדרת,
 ועליו משוחים בישר כל מזרות השמים וכסיליהם, וכל צבא
 הכוכבים איש לא נעדר, מצנפת גבוהה על ראשי ומטה תפארה
 בידי, וישתאה העם למראה פני, ויחרדו לקראתי ויגעו אחרנית,
 צמאה נפשם וכמה בשרם לשמוע מפי רזי עולם ותעלומות
 סתרי כל דבר, עין לא ראתה זולתם ואוזן לא שמעה בלעדם,
 דממה דקה הומיה בכל המקהלה, וקרא זה אל זה ואמר הם!
 כאשר דרכתי על מפתן בית הועד וכבודי נראה בבית המדרש,
 אחר כן פתחתי את פי ואען ואומר: שמעו נא אנשי
 אטהען, האזינו בני היונים, הנה אנכי נותן לפניכם היום מועד
 מועדים ימים או עשור, אם תאזרו חיל ותעצרו כח להגיד לי
 מראש ומקדם, על איזה אופן יסבו מדברותי עתה . . . אך עמל
 הוא בעיניכם, ימים יעברו ושנים יחלופו, ופשר הדבר לא תמצאו,
 לכן הטו נא אזניכם לדברי ולככם תשיתו לדעתי, דעו נא
 וראו כי אנכי בשמים אשית פי, ודרש אדרוש לכם — מה איש
 השוכן בירח . . .

לא החדלתי אומר ודברים, שפתי לא כלאתי ממשפטי

הגיון, לשון החקירה בחכי לא הסתרת, ולא כהדתי אמרי צלצלי פילוסופיא, פעם כקול ברזל עשת חוצב להכות פלדות מאבני אש, ופעם כרעם בגלגל וכשאון המית מים כבירים, היו דברי אשר יצאו מפי להבטיחם נאמנה, כי יראו וישמעו ממני דברים נפלאים, לא שזפתם עין אנוש ולא שמעתם אוזן אדם מני שנות דורות עולמים, עד אשר נצתה בקרבם תשוקה עזה, ונמרצה כשלהבתיה, נכספה רוחם וכלתה נפשם לישמוע מה אומר ולהכין מה אדבר —

האם לא הצחוק היה לי! וגם עתה אצחק בקרבי מדי יעלה בזכרוני המראה הנפלא ההוא, אשר חזיתי ברשמי פניהם וקראתי בתוי יקתה לחייהם שונים ומשונים זה מזה: אלה משתאים בדםמה חרישית, ואלה רוגשים ועורקיהם לא ישכבון, אלה משתוממים בלזות שפתים ועקשות פה, ואלה גועשים ברוח אפם והוד נחרס אימה, זה סוער כסופות בנגב לחלוקה, והשני שואף ורוח תאנתו מי ישיבנה, זה משתוקק כאיל צמא אל אפיקי מים, וזה פוער פיו כמקוה למטר ומיחל למלקוש, וכלם כאחד כים נגרש הולך וסוער, בעת פתח דברי האיר מול עבר פניהם: מה איש השוכן בירח . . . איש ואיש מביט אל רעהו בפני להכות ובקרבו תשח אמרתו: מה איש השוכן בירח! . . . והמה מתחרשים ומתלחשים קורצים בעין ומוללים ברגל, מאמינים ואינם מאמינים להשמעות אזניהם: מה איש השוכן בירח . . .

כן הוא, הרימותי קולי ואקרא בלי רוך לבב ורפיון רוח, כן הוא, מהאיש השוכן בירח, אחד הדברים הנפלאים הנסתרים והבמוסים בשפוני טמוני הכריאה, מעירים תמהון ומעוררים השתוממות בקרב איש ולב עמוק, ואשר לא נדבר בו מקצה השמים ועד קצותם: מהאיש השוכן בירח . . .

«ראו הבאתם לנו זקן ארמי לצחק בנו, הרהיב אחד הנצבים עוז בנפשו לקרא בקול רועד כמו מצלתיים, «או הוא בשגעון ינהג או נחגו משוגעים ממראה עינינו!» (טובים השנים

מן האחד, רחש לבכי כי גם שניהם נאמנו). והנה על פני שלישית המקהלה נראה הרצון לברוח ולצאת החוצה — "הוי אנשים בוערים בעם נמשלו כבהמות נדמו!" קרא בחיל איש זקן תופר מגעלים, רשמי פניו כתווי עזאזל, עיניו בחוריהן התחבאו כעטלפים בחפרפרות, לחיו ערוגות דומן וזפת, כל מראהו כאיש תעה מאחת מזרות השמים עלי אדמות, וכנבר נגרש מגו כוכב זנבי לשוטט בארץ — "אוי לכם כסילים מתי תשכילו, המאיש כשדי חכם כדניאל לא תשתו בצמא את דבריו; הלא מי מלא יזלו לכם שפתותיו נוטפות רסיסי פלא ואגלי רזי עולם! מי יתן תשכילו ותתבוננו כי לא דבר ריק הוא מכם! הלא שמעתם אותו מדבר מדברים לא נשמע כמוהם ממזרח שמש עד מבואו! שמעו שמוע דברי פיהו ואחר תשפטו שפוט הטובים הם אם לא, רבים אנשים כאלה ראיתי בתבל ארצה, ואת לא האמנתי מעוז פניהם ישונא, שמעה אזני ותבן משפתים ישק כנופת צופים, אל נא תשימו לבכם אל היסוד אשר עליו אדני דרשתו הטבעו, אם כתפל בלי מלח יתראה, חי נפשי כי אך בעבור זה תשמעו ממנו גדולות ונצורות, מי יודע . . . בלי שפת יתר, נכספה נפשי ונפש אחי אנשי גאולתי לשמוע על האיש השוכן בירח, ואתם אם תשמעו ואם תחדלו, רק החרישו ותהי לכם לחכמה!"

הדברים האלה אשר דבר הסנדלר, ההוא מצאו קן להם בלכות יתר מחצית ההמון וידום, אחר הדברים האלה כשוך רעם העם ותקם סערת ההמון לדממה, עמדו כאיש אחד חברים על מכונם, נצבו כמו נד בעין פקוחה ובאוזן פתוחה ובפה פעור לבלי חוק, למען ישמעו על אודות האיש השוכן בירח, ואשוב ואפתח את פי ואען ואומר: אחרי אשר השמעתי אתכם אדוני אמהען את קוטב דרשתי, תדעו ותבינו כי כטרם אהל לדרוש לכם, הגני מוכרח לגלות אזנכם ולהודיעכם את המושג הכללי והגדר ההקפיי שבו יושג ויוגדר האיש השוכן בירח, ומן תוארי ומקרי העצם הנפלא הזה, ידע ויבין איש איש מכם, כי רק האיש השוכן

בירח נגדר בתוארים ומושגים כאלה, ובזאת הוא נבדל ונפרד מכל בני האדם אשר על פני האדמה, כי הנה יקצר כח שכל אנושי להשיג דבר, בטרם ידענו בסימניו ובמצריו אשר הבדל יבדילוהו מיתר ברואי היצירה, כי אך אז ראוי לו השם שנקרא עליו, ובהפך רק השם ייהדוהו ועצמותו תתלכד עם שאר הגשמים ולא יודע איפה בכוחותיו הנטבעים בהיותו, אם אמנם גם האותיות והמלים בעצמם הנחתכים דרך כלי המכמא לבטא בשפתים: "האיש השוכן בירח" המה לבדם ירעידו למדי את גלי האויר המקיף אותם ואת משברי הרוח הסובבם, עד אשר יגעו בצנור האוזן כהולם פעם, ויגלו את מסך העור התנוכי השטוח על פניו, למען בוא יבא הקול פנימה אל שדרות עורקי חוש השמע, וכל אוזן תעידהו כי רק מהאיש השוכן בירח ידבר.

כזאת וכזאת רוח מבינתי חובב אותי להשמיע אתכם, אבל אדוני ידוע תדעו, כי הדבר אשר אתם מבקשים לשמוע נפלא הוא ממנו, ולא אית בר נש על ארעא די יכיל למחוייה. ויהי נקל יותר למדוד בשעל מי הים הגדול, ולשקול בפלס הררי עד וגבעות עולם, מחוות לכם דעי בדבר הכבד והיקר הזה — אמנם כן ישנם ענינים רבים תחת השמש, אשר לפי השקפת עיני בשרים נקלים הם להשיג, ואם אך המדבר לא יתנהג בכבודו, אז יחשב השומע לדעת אותם כמו אמו אשר ילדתהו, אכן בעוד פיגו פתוח לרוחה כמרחבי הרקיע לברר וללבן אותם באר היטב, לבלתי ישאר במו שמץ תפונה ושצף ספק, או אז מוכרחים אנחנו, עקב קוצר השגתנו בעודנו קבורים בחומר ארציי עכור וחשוך, שהוא מסך מבדיל בעד דברים רוחניים, אשר עיני בשר תכהינה מראות בהם — או אז מוכרחים אנחנו לבלום כמתג ורסן פיגו, לכבוש בקרקע פנינו ולדום כאבן . . .

אין דבר נקל בעולם כמו לאמר: הבה נדבר מהאיש השוכן בירח! אולם מי הוא זה חכם הגיון ואמיץ בינה להגיד לנו עצמותו מקריו משיגיו תואריו גדריו יחוסיו פעולותיו דרך ואופן הרכבתו? אין גם אחד, שערו נא בנפשותיכם, אחי

הנאהבים והנעימים, מה עשיתם אתם אם נדרתם בפיכם לדרוש ברבים על דבר נשגב נעלה ורוחני, אשר רק הפילוסופים היותר קרובים דבוקים חשוקים וחכוקים בשכל הפועל, גלגל העשירי קודש לאלהים, ידעו מקום תחנותו ותכונתו ותכניתו, בהיותו דבר דק צח זך אשר לא יושג לגוף ע"י חמשת החושים הגושיים העבים והגסים?

לא ידעתי נפשי — אם אמנם מחובת פילוסוף כמוני, מפורסם ומפואר בכל ארץ הכשדים, לכל יגיע אבן ספק ומכשול תפונה בחכמותיו האלהיות, אשר השג ישיג בנפשו המשכלת הנאצלה לו ממרום, חלק אלוה ממעל ונחלת שדי מכסא כבוד אל עליון, ואשר לו משפט הבכורה על יתר בני האדם לגבי חומר גביהם; בכל זאת לא ידעתי נפשי איך אהל לדבר אליכם מהאיש השוכן בירח? אם ממציאיותו בפועל, או מאפשרותו בכח, כי אם נחליט היותו נמצא בפועל, אז מוכרחים אנו להקיש גם על אפשרות מציאותו בכח, כי דבר הנמנע בכח לא ימצא בפועל, וזהו מושכל ראשון, וכן אם נחייב אפשרות מציאותו בכח, מוכרחים אנו לגזור ג"כ היותו נמצא בפועל, מפני שדבר האפשר הוא דבר נמצא, והבלתי נמצא יוצא מחוק האפשרות, כידוע למעיינים בחכמת מה שלמעלה מהטבע, ומעתה אם נחליט הספק הראשון, ונגזור אומר כי האיש השוכן בירח אפשר במציאותו בכח, אז לא ימלט משני פנים, אם כי לא נחשוב למאומה ההבדל אשר בין אפשר לנמנע בכלל, ומלין בלי דעת נדבר (היותר נקל לי מכל), או נאמין, אף אם הוא זר בלי מובן, היותו נמצא, כי זולת זה איך נחייב אפשרות מציאותו, אם הוא באמת נמנע? וזהו מהמפורסמות שאינן צריכות ראיה, כמו כן אם אומר: האיש השוכן בירח הוא ארמוני או ירוק ככרתי, איש תבונות או חסר לב, וכדומה מתארים הנופלים על המין חי מדבר, אז לא יסופק שצריכים אנחנו להאמין בראשונה היותו נמצא, כי הנעדר לא יתואר ולא יגודר לדעת אריסטו, ואי אפשר ליחס תואר מחייב אל מתואר משולל לדעת אפלטון, וככה

אם נחליט הספק השני ונאמר: האיש השוכן בירח הוא נמצא בפועל, אז תקדם לזו אמונתנו באפשרות מציאותו, אשר לא יאומן כי יסופר בלבד, אם לא נברר מציאותו על ידי עדים נאמנים ומופתים חותכים. והיה כעלות על לבני לברר כזאת, אחישה לי מפלט אל הספק הראשון, וממנו אל השני, ובכך הנני סובב הולך אחור וקדם, נע ונד במחוגת ספק ספיקא, מן אמתית האפשרות אל המציאות, ומן אמתית המציאות אל האפשרות, עד אשר יתבוללו עשתונותי יתהוללו שרעפי ושכלי יהיה לבער, לא אדע נפשי, לא אדע את השוכן בירח, לא אדע מה ביני ובינו, מה בין מציאותי ובין מציאותו, ואמיל ספק באפשרות מציאותי בעצמי . . .

במלים כאלה וכאלה לא אוכל להשביע תשוקתכם, לכן אודה לכם בכל לבבי, כי דבר כזה לא יבוקש ולא יקָרר בשכל אנושי, אך מה? לא יקָרר! — אבחר מחנק לנפשי מאמור נגד כל העם הרב הזה כי קצר כח חכמתי, ולהקדיר שמש תבונתי בעיניכם! אך זאת עשו וחיו, האמינו באמונה שלמה היות האיש השוכן בירח נמצא כאחד האדם באדמה, ובזאת ירוח לנו בשני פנים: אם השומע הוא מקמני אמנה ומבקש מופת חותך לכל דבר, אז נאמר לו: המטיל ספק באמונה עליו הראיה, ואם אין לו עד על הפך דבריני, לא יסיתו לבו בספק, וכמוהו כל מתי חלד תחת השמש הירח יוכרחו להאמין לנו, מיראתם פן נמצא ספקות עצומות גם נגד מציאותם בפועל ואפשרותם בכח, ונברר היות חיייהם רק חלום חזיון ליל והיו כלא היו — אבל זכור לי לשוב הפילוסוף העראקליט, אשר החליט פעם אחת ולא ישנה בלי דלוג כפסח על סעפים, כי האיש השוכן בירח מוכרח להיות נמצא, שזולת זה ר"ל אם הוא בלתי נמצא או אי אפשר להמצא, איך הוא האיש השוכן בירח? היש לנו מופת חותך גדול מזה?

אדוני השומעים! אחר אשר יצאנו למרחב מסבך הספקות אשר סביב שתו עלינו בשאלת מציאותו בפועל ואפשרותו בכח,

נשובה נא נחקרה ונחפשה אם באמת ובתמים הוא נמצא בפועל? מה תארי? ומה הם מקריו? — פה עמדו עמדו, חכמי אמהען ונכונני עם היונים, בזה אפתח לכם ארובות חכמות נשגבות, ומעינות תהום הפילוסופיא העמוקה מני ים, ומעמתם מקצתה ותאורנה עיניכם ותאמרו המונו ראינו אור בהיר בשחקים . . .

הקשבתי וארא כי עוד תמששו חשך בהיתר החקירה הנוכחת, ועוד לא שבעה נפשכם רבת חקירה ופילוסופיא; בכל זאת אל יפול לב אדם עליו, כי נוסף לתור ולחקור עד אשר יגלה לנו הדבר כעצם השמים לטוהר. הנני רוצה לגלות לכם עתה סוד גדול נורא ועצום, רז סתום חתום וכמוס כגנזי אוצרות הפילוסופיא, אם אמנם ידעתי כי יחר בי אף הפילוסופים בהגלות נגלות על פי דבר רם נעלה ונשגב כזה לעיני המון רבה; אולם ערפי אשים ברזל ומצחי נחושה, למען האמת אדכרה ולא אירא רע.

שמעו נא וראו היטב, רע'! הן בלי חקירה חפשית מתפרצת באין מעצור, אין לנו דרך אחרת לגלות מצפוני השמים ולחדור במעונות הכוכבים במסלותם במדינותיהם לארצותם כגוייהם ללשונותם . . . העוד לא תבינו דבר? אל נא תעצבו בעבור זאת! הבה נחדור נא הדק היטב עמוק עמוק כנכבי מצולת החקירה הזאת.

שמעו נא! בראשית החלותי להעמיק במחקרי חפש מחופש אודות האיש השוכן בירח, מבלתי יכולת למצא ראש וקץ השרשרת העבותה והסבוכה הזאת, ולא ידעתי מאין יבא עזרי, אמרתי בלבי לשוטט ולסובב בין החוקרים, להתהלך ולהתייצב בעדת הפילוסופים, למען אשמע מה כפיהם על הדבר הנפלא הזה — "האיש השוכן בירח!" ענני הראשון אשר הסתופפתי בחצרות חכמתו "הקשית לשאול, כי כבד חקור הדבר הזה לאמתו, ואם בכל זאת יש את נפשך לדעתו, צריך אתה לדעת מראשית: מי הוא האיש הזה? איך הוא? ואנה הוא?". ואען ואומר: הלא הן הנה השאלות אשר אנכי שואל מעמך,

הגידה נא לי אם ידעת כינה. "זאת לא אדע" השיבני דבר, "את אשר ידעתי הגדתי לך". ואקום במנינת לבי ואתהלך מפילוסוף לפילוסוף לדעת מה יענוני על ככה. אז האמנתי צדקת החכם במאמרו: מספר הראשים תהיינה הדיעות; אך את אשר לא האמנתי ראיתי אחר כן, כי יתר דיעות מראשים מצאתי, ויתר מראש אחד בלי דיעה מצאתי, וראש פילוסוף חסר דיעה כמו יער חשוף עצים דמיתי — "האיש השוכן בירח" השיבני אחד מנהם, "איננו איש בעצם, כי נוכל לאמר כמו כן: האשה השוכנת בירח, ובאמת איננו איש ולא אשה, כי לו היה איש אז בהכרח אָד נכון לצלעו ותמצא עמו גם אשה עזר כנגדה, כי בלעדה למה הוא איש ולא אשה; אכן מאשר לא שמענו דבר מאשה שוכנת בירח, או מאשת האיש השוכן בירח, מעתה הדבר סתום וחתום עד קץ הימין". — "באמנה" אמר לי פילוסוף אחר "להאיש השוכן בירח אין שום יחס ודמיון אלינו שוכני ארץ. . . . "לא כן" ענהו השלישי, "הן בהכרח יתדמה לנו יותר מאשר יתדמה אל הצב והלטאה או אל עיר ופרא". — "אנכי אברר לכם משפט החקר הזה, נשא פילוסוף אחר את משלו ויאמר, כל דבר חי הנמצא תחת הירח איננו שוכן בתוך הירח, ואשר בירח איננו תחת הירח, ובוודאי יש טעם מספיק למה שוכנים הברואים תחת הירח ולא בתוך הירח, מאחר שגם בירח יוכלו למצא להם בית מעון ודירה נאה, ועתה הכל מודים כי האיש השוכן בירח, הוא בוודאי שוכן בירח, אם אך הוא באמת שוכן בירח". . . . "טוב הדבר" נכנס פילוסוף אחר בדבריו, "בכל זאת נראה לי בשכל השערתי, כי בשתי שלישיות השנה ישכון האיש ההוא כסתר כוכב או תחת צל כנפי נוגה יתלונן, בשגם בימי החורף כי אז יגדל הקור בירח, יחיש לו מפלט אל איזה כוכב חם" — "לא, לא" גער בו האחר, "איכה תברר זאת? באשר ידענו כי החום והקור אינם גשמים עצמיים, כי אם נערכים ביחס הארץ ולדרים עליה, ועתה לא אפון כי טבע האיש הזה השוכן בירח מתאים בערכו אל מזג הקור אשר

בירח הלך כמכעני, לאיש כזה לא ירעו חורף וסתו ולא ישחיתו שלג וכפור; ובהיות הירח לדעת חכמי הטבע קר ולח, גם האיש השוכן בקרבו הוא מצונן בעל מרה לבנה, וא"כ איך יוכל להתלונן בצל נובה? — "כל שפתי הפילוסופים" נתן חכם אחר בקולה, "ברור מללו מהאיש השוכן בירח, ככל זאת ידעתי שגם הם אינם משיגים מציאותו יותר ממני, היינו אין מוחלט ואפס נמור; כי לדעתי יוכרח לנו חוש ששי שכם אחד על חמשת חושינו, לבעבור נעצור כח להשיג מציאותו האמתית בדרך חיוב; אכן לפי דרכנו לא נוכל לחקור אחריו כי אם בדרך שלילה ולאמר, כי האיש ההוא איננו לא קטן ולא גדול, בלתי חם ובלתי קר, לא מתוק ולא מר, איננו לבן ואינו שחור, כי אם הוא — האמת כי הוא . . . אך מה הוא? ידע בנפשו מה הוא! מה לי ולו? האנכי הריתי את האיש הזה? ואם אנכי ילדתיהו?" — הפילוסוף הזה נראה שהיה מעדת המספקים (סקעפטיקים) הפוסחים על שעפים שונים מבלי יחליטו בכח או בכח, ורוחם זרא להפילוסופים היודעים הכל כשחר נכון מוצאו ואין גסת מחמתם.

ויהי בראותי כי לא הוספתי הרבה חכמה ודעת במחקרי עפ"י תשובות הפילוסופים ההם, ואתנה את לבי לנסות כחי ועצמי לדעת עד אנה תגיע יד שכלי בנבכי חקירה הזאת, ואומר אל לבי: אם אמת נכון הדבר המונח ליסוד מוסד אצל כל הפילוסופים, כי כל דבר נמצא כמוחלט, הישות שלו דומה בכל צד ואופן למציאותו, ומהותו שוה לישותו, הנה כי כן אוכל לגזור גם פה אומר, כי האיש השוכן בירח הוא האיש השוכן בירח — אל נא תחשבו בלבבכם כי במשפט הגיוני הזה לא עשיתי פסיעה גסה וצעד גדול הלאה במעגל מחקרנו. לא כן אדוני, הרבה מאד הרוחתי, אם אך תסכימו לאבן פנה אשר יריתי לי ליסוד מוסד, כי אחרי אשר החלטתי שהאיש השוכן בירח הוא האיש השוכן בירח, הלא אז תדעו נאמנה, כי איננו האיש השוכן במאדים, איננו בנובה או בשבתאי או בחמה, וכן איננו

האיש השוכן בחגורת המזלות, איננו בשביל החלבי, ולא ביסוד האש השמימי, וגם איננו תועה בישימון וערבה, כי אם הנהו האיש השוכן בירח, ובהיותו כן איננו דג או צפור כנף, אף לא שרץ המים או רמה ותולעה, לא ישחה במים, ולא יעופף על פני רקיע השמים, אם אמנם לא נוכל לשלול ממנו כל האיכויות האלה, באשר יתכן שיש באפשרות שוכן ירח לשחות במים בלי סנפיר וקשקשת ולעופף בשמים בלי אברה וכנפים, כמו שיתכן שיש לו גם סנפירים גם כנפים, אשר לא יחדל בעבור זה מהיות האיש השוכן בירח.

מצודק התהפכות חיובו עם שלילתו, דהיינו כי האיש השוכן בירח איננו לא איש הבלתי שוכן בלא ירח, אין ביכלתי לברר אם הוא חי מאכילה ושתיה כמונו, או חי הוא משאיפת האוויר כמו העוף הספרדי, או מחום קרני השמש כמו השד האוירי, או מעיונים דקים וזכים כמו נפש ורוח הפילוסופים? וכן אם הוא פרה ורבה כבני אדם ושדים או לא? וכחייב האופן הראשון, אם מוכרח לו עזר כנגדו לקיום מינו, או יהיה בעצמו גם העזר שכנגדו כמו החומט ותלמיד חכם המתבודד? ועוד יש להעמיק שאלה איך תולדתו, אם ע"י נמיעה שרשיית או זריעה בצליית, או נצה שושניית או יונק אילניי, אם ע"י בצים או אפרוחים? אם הוא נפש חיה כמו חיתו ארץ, או הנהו כמו עוף החול (פהעניקס) יחידי בתבל ומתהווה מהעדרו? ועוד נוכל לדרוש ולחקור, אם הוא ארוך או קצר, שמן או רזה, לבן או חום, טוב או רע, חכם או כסיל, זקן או נער, משורר או פילוסוף, אם יכול לשחוק בכף הקלע ולרכוב על במתי סוס ערבי? וכדומה שאלות כאלה לאלפים ולרבבות יוכל איש ואיש אף אם איננו פילוסוף כמוני לתור ולחפש, כמו שיוכל לשאול בכלל: מה לנו ולהאיש השוכן בירח? מאתו לא תצא הרעות והטובות; ומדוע לא ישאל האיש השוכן בירח על האיש השוכן בארץ?

כל השאלות הגדולות האלה לא נוכל להתיר בדעת ובתבונה, אם לא נחפשה ונמצא אמצעים אחרים להכירחו יותר

ממה שנדענו עתה. אמנם לא יסופק כי האיש האומלל ההוא, אם באמת הוא שוכן בירח כפי אמונתנו, אך לברד ישכון הולך ערירי, בלי ריעות וחברה, ובאחריתו יקוץ בחייו, ימאס בקרני הירח, וברוח נשכר ולב נדכה יבקש מנוס ויחיש מפלט לו אל ארץ אחרת.

אתם הראיתם לדעת, בעלי אטהען, כי התרת כל הספיקות והשאלות האלה לא תכון ביד פילוסוף בעולם, אם לא ישכיל בראשונה למצא בכח שכלו ולגלות בעוז תבונתו את הדרך העולה אל הירח; וגם אז יזכרח לו להציב ציונים למען ידע לשוב בדרך היורד למטה לארץ. — והנה ידעתי גם ידעתי כי בכל מה שאמרתי או שלא אמרתי עד עתה, אי אפשר לנו לבא עד תכונת האיש השוכן בירח. ובאמת אך חרפה ובזיון תחשב לו בערוב איש ארציו את לבבו לחקור אחר מציאותו, ולא ינקה עוז מצח כל אנשי ברית הפילוסופים המתפרצים לתאר בשרר חכמתם לעיני השמש את תכונתו ומראהו תבניתו וצורתו יכלתו ומדותיו דתו ודעתו ידיעתו ובחירתו ויתר תואריו ומקרוי הפנימים והחיצונים — אכן לאמר עליו דבר הבלתי מחלל כבודו הוא — אָיִן . . .

עוד המלה האחרונה על שפתי, וכבודי חמק עבר ויאבד מתוך הקהל, ואתחבא אחר הדלת והמזוזה לשמוע מה יענה ההמון על כל דברי — ואנשי אטהען, אשר עודם תכלינה עיניהם בצפיתם אל חדשות ונצורות, העקימו פניהם ועיניהם כינשוף ותנשמת, בראותם כי תוחלתם נכזבה, כשעה אחת עמדו משתאים ועיניהם מביטות אל הבימה אשר עמד שם הפילוסוף הכשדי. ויהי אחרי התמהמהם עד בוש, ובראותם כי לא ישמעו עוד דבר מפי הכשדי אשר עקבותיו לא נודעו, ותקם סערה גדולה מהומה ומבוכה סבוכה ביניהם, ההמון נמוג וילך והלום, קולות וצעקות תצלנה מכל עברים, איש ואיש מתובח עם רעהו או שכנו הקרוב אליו, והם חוקרים אחר דברי הכשדי אם כנים הם או לא, וישפטו שפוט על תואר פניו, על גודל זקנו ופאות

ציצית ראשו, ובאחרונה על האיש השוכן בירח. מה הוא ומה סודו? והרעש הולך וסוער כהמית ים לגליו, אנשים ונשים זועקים ורוגשים, ומקצתם אישר כח בהם לשאת ולסבול מכות ומדחפות מכל צד, לא חדלו לחקור ולחפוש ולברוק בויכוחים מצות ומריבות, עד שכמעט הסב האיש השוכן בירח מלחמה גדולה בעיר אטעהן — "עד מתי פתאים תאהבו דברי רוח וכסילים תחמדו הוללות וסכלות?" — קרא באחרונה אחד העם, אשר בעמל ותלאה מלט את נפשו מהם ומהמונם — "בוערים! חטום תדעו? העוד לא תתבוננו, כי אך כמתלהלה שחק בכס האיש הלו, וכדי בזיון וקיקלון שפך על פילוסופים ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם עד עולם!" —

הראית גם אתה בני? דרשות פילוסופיות כאלה תקרא גם בספרי הדרשנים המתפלספים בישראל מבעל העקדה ועד בינה לעתים, המתדרשים להרכיב חגר על סומא ולהכריך בפטופטי איזה מדרש משיח לפי תומו פלפולי אריסמו וחלומות אפלטון, והיה להם בעל המדרש לאיש השוכן בירח; — מדברות הגיוניות כאלה שמעו אבותינו מפי גדולי פילוסופי אשכנז כמו פִיכטע הענגל שעללינג ואחוזת מרעיהם ותלמידיהם, והיה להם מציאות השם לאיש השוכן בירח; — אמרות פלפול כמוהם תשמענה גם אזנינו כהיום הזה בבתי ספר ומדרש, בבתי ועד ואסופות ובשכת תחכמוני, מפי זופיסטים המכונים דוקטורים ופרופִיסורים לעקטורים ודוצענטים, איש איש על דגלו אם הוא שפיריטואליסט או סענסואליסט, ועל מחנהו אם הוא אידעאליסט או מאטעריאליסט, ועל צבאו אם הוא דעאיסט או אטעהיסט, וכל החברים והתלמידים המקשיבים בקולם ימחאו כף יריעו אף יצרחו ויקראו: אך זה פרופִיסור חוצב להבות מדברות אש, מטיף נופת צופים ודוכב שפתי ישנים!

ו.

והעיד אבא חמור ז"ל, שהיה גאון אמתי בווה חכמה ודעת, כי הרבה צווחו ככרוכיא גם רבנינו וגאוינו על גדולי

פילוסופי עמנו : הרשב"א נתן להרם הפילוסופיא ודורשיה למשסה.
מר בכה לפניו הכדרישי, כמו שהתחנן פאזא אל המלך העריץ
בספרד לאמר : Gieb uns Gedankenfreiheit, ואין שומע לו. —
בעיני המקובל הרמב"ן היה הפילוסוף הרמב"ם חסר דעה ומטורף (*).
והגאון יעב"ץ בגאוונו כי גאה גאה חותף מהרמב"ם, למען יטהרו
מכל חלאת כתם, את ספרו מורה הנבוכים (**), והוא קורא בקול
גאונו הצוף למתרגמו העברי ר"ש אבן תיבון (***) , והוא רוכב
בגאותו שחקים להשליך שקוצים על הרד"ק (****), ולרעמ"ה
בעל מאור עינים הוא קורא סכל הכל שוטה וחסר דעת, (°) ולר'
אברהם אבן עזרא גונב לב בהבל ורעות רוח ובזדון לב (°°), ור'
יש"ר מקנדיא מועין על הפילוסופים שהם כותבים מלות בעלמא (°°°).

(*) הרמב"ן בהשגות המצות במ"ע קנ"ג אמר על הרמב"ם : "ידעתי (1)
כי שכלו אינו שלם" —

(**) בספרו מטפחת ספרים ח"ב סי' כ"א שופך הקנאי הזה מררתו על
הספר מורה נבוכים בדברים קשים כגידין, ומסיים בטענות נמרצות לפי דעתו,
שאין לייחס הספר מורה נבוכים בשום אופן אל הרמב"ם, מפני שהוא מתנגד
אל ספרו משנה תורה מן הקצה אל הקצה.

(***) שם סי' ל"ז : "הנה יעמוד המעין משתאה ומשתומם אם יראה
עד היכן פרצה חוצפת המתורגמן בן תיבון מעתיק סמ"ג כלפי שמואי, ובשער
פירוש המלות שלו על חכמת הטבע, כי הרים יד בתורה ושלח יד לשוא
בפרשת בראשית דבר מר" וכו'.

(****) שם : "ומעשה מרכבת של הרד"ק כבר זכרנו באוצר הטוב
שראוים לעיין בהם בשעי דבית הכסא במקום שאסור להרהר בדברי
תורה" וכו'.

(°) שם סי' י"ב : "אך גם להארזומי הידוע בפ"ה מספרו יש דברים
הרבה מרבים הכל כענין זה ולא הבין דברי עצמו וכו' עוד הראה באותו
פרק סכלות גדולה ביריעת הגיאוגראפיעי, אשר חשב להראות בקיאותו בה
במלין ע"ג מלין וכולן סימני שטות וחסרון דעת".

(°°) שם סי' י"ג : "בענין שיער המשתלח הונה את הקורא לפי תמו
לגנוב לבבו וכו' והכל הבל ורעות רוח וכו' שהיה חכם בעיניו".

(°°°) "ומשבח אני הממציאים איזו מלאכה לתועלת הרבים ועסקו
בעלי מהפכת המתכות חכמי פילוסופי האלקימיה המראים לעין אמתת
התפלספותם וכן במלחות ובעבודת הארמה ובתחבולת הבאת המים וכדומים

וכן טענו הבהמות נגד המתפלספים שבמין האדם לאמר: "המתפלספים שבכם יתעו אתכם מדרך האמת לרבו דיעותיהם, וזה כי מהם שיאמין בקדמות היולי, ומהם שיאמין בשתי עלות ומהם בשלש ומהם בארבע ומהם בחמש ומהם בשש ומהם בשבע, ומהם מי שיודה בשליחות השם והנבואה, ומהם מי שיכחיש זה, ומהם מי שיסופק ונכוך, אבל אנחנו הבהמות כלנו דעתנו דעת אחת, ואלהינו אחד ולא נשתף עמו שום דבר, נהללנו ונשבחנו בוקר וערב וצהרים, ומקבלים דבריו באהבה, ולא נחקור איך ולמה כמו שיעשו בני אדם הנכוכים המחפשים דברים אשר לא כן". (אגרת בעלי חיים הנ"ל שער ה' פ' ו'). וגם אתה בני היה תמים כבהמות האלה הה"ד מאלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמנו. ושיטת הפילוסופיא שלך בענפיה תהיה: אלהי האלהים ואדוני האדונים הוא הזהב העושה נפלאות גדולות לברו בשמים ובארץ הוא מלכנו הוא גואלנו והוא מושיענו; המלאך הגואל מכל רע הוא הכסף העונה את הכל הפודה והמציל מכל צרה וצוקה; השארת הנפש היא נחלת אבות לבנים בירושת רכוש ונכסים ועושר וכבוד; ותחית המתים היא אם עני חשוב כמת יחיה מערמת עפרו יקום מעפר וירומם מאשפות בעזוז גאותו וגאונו ורום לבבו ונבהות עיניו על כל הנולדים עשירים בתולדותם למשפחותם לבית אבותם.

נתיבה שניה

האלהית

א.

השמר לנפשך מחקירה ודרישה בדת ובאמונה, כי מין ואפיקורם יקראו אחריו מלא שומרי ציון, ונוטרי כרם ירושלים ירדפוך עד חרמה. בעבורה באו חכמי חופש באש ובמים וסבלו

מהמועילים לרבים בזמן שלום ובשעת מלחמה שבאמת אלו הם החכמים השלמים שהמציאו נוראות ולא הפילוסופים הכותבים מלות בעלמא.

(מצרף לחכמה).

יסורים אכזריים מני אז ועד עתה; על מזבחה נשפך דם שלומי
אמוני הקירה אשר לא אבו או לא יכלו לשום מסוה קוף על
פניהם; למענה דשו את בשר אוריאל אקוסמה והמרו את רוחו
עד דכא. וכמה כבירי כח תפונה באמונה, אשר מאנו לקבל
דברים שאין להם שחר בעינים עצומות ובשכל חשוך, כמו
הביהמיי יוחנן הוס, האנגליים Latimer עם Ridley והנודע
Thomas More ואחרים רבים עלו על מוקדה ונשרפו חיים אחרי
אשר ענו את נפשם באכזריות חמה ובשטף קנאה.

ב.

ובאמת כל חקירה ודעת בדת האלהית היא לה כסם
המות, כי הדת והדעת אחיות צורות הנה זו לזו מיום הולדת
עד היום הזה. מלחמה לדת בדעת מדור דור, וחרב בקדת הדעת
בדת מימות עולם. ידענו כי היו אנשים הנקובים אלהיים אשר
התחכמו בדעת והתפלספו בדת, ורצו לעשות שלום בין אש
ובין מים. לשגשג זמורת הדעת בדת ולהבעיר אש הדת בדעת —
ולא עלתה בידם. כי היו כאיש קרה מכאן ומכאן את הדעת
מאסו ואת הדת זעמו, כי הדת ערפל התולתה והדעת תופע
נהרה, הדעת יום והדת לילה, הדעת אמת והדת אמונה, והו
שאמרו קדמונינו ז"ל בלשון סתרים: היה אהת, יש ברקיע, כשהוא
יום אות אמת במצחה, ויודעים המלאכים שהוא יום, ולערב
אמונה במצחה ויודעים המלאכים שהוא לילה. — כי הדעת
אור והדת חשך, ומיום שהכדיל אלהים בין האור ובין החשך,
נפרדו גם הדעת והדת אשה מרעותה, ואין אור וחשך משתמשים
בערכוביא. הדת אמרה לשכן בערפל והדעת תהל אורה שבעתים,
הדת תאמין ולא תבדוק, והדעת תבחון ולא תסמך כעור על
משענת אחרים. הדעת כארץ והדת בשמים. הדת מושבה בלב
האדם, והדעת שוכנת בראשו. הדת יסודתה ביראה והדעת באהבה.
הדעת מולכת בשכל והדת מושלת בדמיון, הדת מתפרדת
לניצוצות דתות שונות קטנות עם גדולות, והדעת יחידה
באחדותה. הדת הפך הדעת. הוא הדבר אשר דברתי כי נואלו

החכמים האלהיים בחפצם לזווג הדת עם הדעת וקראו לזיווג הזה שאינו עולה יפה בשם Religionsphilosophie והוא שם אנדרוניגס הכולל שני הפכים בנושא אחד, או טומטום כי אין כאן לא דת ולא פילוסופיא, באשר אין פילוסופיא לדת כמו שאין דת לפילוסופיא, שאם תרד הדעת למדרגת הדת לא תהיה עוד דעת כי אם דת, ואם תעלה הדת למעלת הדעת תחדל להיות דת ותהיה אך דעת. — והנה בעברנו על פני דברי ימי העולם נתבונן לראות כי לא נתמלאה הדת אלא מחורבנה של הדעת, ולא התעלתה הדעת אלא על גב קבר הדת, באופן כי תחבולות בני האדם המתהפכות בכל ימות עולם ושנות דור ודור הן סולם גדול מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והדת והדעת עולות ויורדות בו, כשזו קמה זו נופלת, ועליה של אחת היא ירידה של אחרת, ומעולם לא ישבו הדעת והדת כשבת אחיות גם יחד בשובה ונחת, כי אם אחרי אשר נסחבו אשה אל אחותה בקווצות שערותיהן, לצרור אתהן ולקשרן בצמיד פתיל הגיון דמיוני, והיו אנוסות זו כזו, — ואתה בני הנח יום האמת לחותמו של הקב"ה והחזק בליל האמונה, ומאסת באור הדעת ובחרת כאופל האמונה לטוב לך בזה ובכא.

ג.

ובלעדי זאת אמר לי אבא חמור ז"ל, שהיה חכם אלהי ותורני מופלג, כי בדרישה התורנית יצא שכר חכמתה בהפסד אולתה, והוצאת הוללות וסכלות בה יתירה על שבח החקירה, ויש שכר יתר על הפרישה ממנה מעל הדרישה בה, כי כן אמר אחד סופריה שאין סכלות כחכמת התורנים (La Théologie m'amuse, la folie de l'esprit humain y est dans toute sa plénitude").

בה יארוג הברהמני קורי עכביש על אלפי ראשי ברמה ורכבות סיפיותיו, בה יבער ויכסל המחמדי באגדה ובמצות ומע"מ עד כי ישח איש לבהמות שדי וישפל אדם לחיתו יער, בה שואל וחופש הקאטוליקי אם האלהים יושב או עומד? אם

ביכלתו לברוא הר בלי עמק וילד בלי אב? אם הוא ערום או
 לבוש? אם ביכלתו לחטוא בכל דבר פשע? איזו נוצות היו
 בכנפי המלאך גבריאל? ההיה טבור לבטן האדם הראשון?
 מאיזה מין היה הדרור אשר השליך קיא צאתו לתוך עיני טוביה
 עד שנעשה עור? איזה זמר נגן דוד בכנורו לפני המלך שאול?
 אם העמק יהושפט גדול כ"כ להכיל כל העמים הנאספים למשפט
 היום הדין האחרון? כמה רבבות אלפי מלאכים יעברו דרך פי
 מחט ולא ידחקו איש את אחיו? וכו' וכו'. בה יטוה התלמודי
 חוטי הויות דאביי ורבא דקים מן הדקים, לעשות מהם רשת
 מעשה אורג לתפש זכוכי פלפול ויתושי ויכוחים על דברים
 נמנעים בחוקי הטבע, ואך בדמיון קדקד שער מתהלך בהזיות
 יסודתם; ובכל זאת הוא נוקם ונוטר לכל המסרב לשמוע לו על
 פחות שבפחותים אפילו עבירות שהתלמודי בעצמו דש בעקבו.
 עד שגדול אחד בהם גזר אומר: "כל מי שאינו אוכל בשבת
 חמין, צריך בדיקה אחריו אם הוא מין, ואם מת יתעסקו בו עממין,
 ולהזמין ולבשל ולהטמין, הוא המאמין, וזוכה לקץ הימין". (רו"ה
 פ"ג דשבת ואחריו אכודרהם סוף סדר שבת). על רבנים כאלה
 אמרו (ילקוט ישעיה רל"ד) "אוי לה לרבנות שמקברת את
 בעליה!" ועל כמותם אמר הגאון יעב"ץ: "ברוך שלא עשני
 אב"ד!" והימינו אשר דברו הבהמות אל בני האדם: "דייניכם
 וחכמיכם הם ידינו לדרוש השגת זה העולם, וקנית השררה
 וההוראה ברבים, ולא יחושו אם יתירו מה שאסר הכורא, או
 יאסרו מה שהותר, להראות שיכולים כל אחד לחלוק על
 חבירו, ויסבירו למענותיהם פעם פנים חלושים, ופעם הטעאיים,
 ופעם נצחיים, וישליכו ראת הכורא אחרי גיום, וימשכו אחר
 שרירות לבם בבקשת הנצוח, וכל זה יפעל השטן". (אגרת בעלי
 חיים הנ"ל). וגם אתה בני יהיה ערום בדעת ושים עצמך כבהמה
 (חולין ה'), והדת שלך תהיה כמו שכתוב בתורה "ואכלת ושבעת"
 (דברים י"א) ושנוי בנביאים "אכול ושתו" (ישעיה כ"ב) ומשולש
 בכתובים "אכול ושתה" (משלי כ"ג).

נתיבה שלישית

השיר

א.

צא צא תאמר לחכמת השיר והמליצה, שכל העוסק
בחרוזי שירים ובתורי מליצה, עניות קופצת עליו, ואז ישיר נכי
"כל משורר רעב" יאמר משל המוני גם בפי המשורר ר' שלום
כהן בשירתו ניר דוד) עם שיל לער מזמור "חלוקת הארץ"
כי שירה ועניות אחיות תאומות, ומשל בפי האיטלקי :

Poesia e Povertá van di concerto,

Ella fa sempre stanze e non ha coperto.

שיר'ל : מְלִיצָה וְעִנְיֹת אִשָּׁה בְּאַחֲזֹתָהּ צְרוּרָה,

הַשִּׁירָה עוֹשָׂה בְּתִים וְאֵין לָהּ קוֹרָה בְּקָרָה.

המשורר האיטלקי Ariosto מתמרמר בהתוליו ומתאונן
על עניותו, והיה לו בית קטן ונמוך בשפל גנים נגו, וכאשר
אמר לו איש אחד, איך הבונה חרוזים נעלים ידור במגור שפל,
השיב כי בנין בתים לשבת קשה יתר מאד מבנין בתים
לשורר.

האיטלקי השני Tasso היה עני ואביון, ופעם הוכרח
ללוות מאחד מרעיו שקל כסף לחיות עליו שבוע אחד, ועל
עניותו הגדולה הוא רומז בשירו אל החתול כי יבקשהו, להאיר
בירקק נוגה עיניו את חשכת לילו, כאשר חסר לו נר לכתוב על
ספר זמירותיו.

הצרפתי Lesage בעורנו משעשע כל הארץ בחזיוניו
ובדמיוניו, היה גר בסוכה עניה מחוץ לעיר פאריז, ולא אכל
בטובה מימיו.

ויהי כאשר שאל לודוויג י"ד מלך צרפת את המשורר
Racine על אודות המשורר הגדול Corneille, השיבחו כי הוא
שוכב על ערש דוי קרוב למות ואין מעט רוטב להשיב נפשו,

וישלח המלך איזה שקלי כסף אל המשורר ההוא, וימצאוהו במפח נפשו האחרון.

המשורר הצרפתי Marot במאה המ"ז היה מסכן חסר לחם ויבקש מאת המלך פֶּראַנץ הראשון נדבה בחרוזים האלה:

Plaise au Roi me donner cent livres

Pour acheter livres et vivres:

De livres je me passerais;

Mais de vivres je ne saurais.

המשורר האנגלי Spencer סבל כל ימי חייו עניות יתירה בחוסר לחם צר ומים לחץ, וכן הרבה משוררים אנגליים כמו בוטלער ואחרים מתו כיגון כמו שחיו באנחה, ושמואל באָיער בעל השיר על היצירה נמצא מת בעליתו מקרה, מכוסה בשמיכה עבה מטולאה ועט סופר בידו.

המשורר ההולאנדי Vendel שהיה מפורסם ויחיד בדורותיו, חי בעוני ומת במסכנות בן תשעים שנה, ואת ארונו נשאו והובילו לקבר י"ד משוררים אחרים פחותים ממנו אבל עניים כמוהו.

ולמשוררים רבים היתה העניות מסכבת אופן שירותיהם על ידות חוסר לחם, כמו שהעיד המשורר הרומי האָראַץ על עצמו לאמר: העניות אלצתני למלאכת השיר והמליצה, והביאתני אל בתי גדולי הדור כמו ווארוס מעצענעס ווירגיל. — והספרדים שמחו על עניות המליץ Cervantes, אשר בלי עניותו לא היה כותב ספריו המפוארים. — ומסופר כי הצרפתי Dumas שאל את האנגלי Reboul: "מי עשה אותך למשורר?" והשיבהו: "כעס ומכאובים", כי כמות עליו אשתו וכנו הלך ערירי והתבודד להנחם בעניו, ומצא מנוח לנפשו בעסק השיר.

אמנם כן הוא משוררים רבים ראו עני בשכט עברתו ואד נכון לצלעם: האיטאלקי הגדול Dante כתב את שירתו הגדולה על גיהנם וג'ע בהיותו בגולה מורדה מאויביו, והיה נע

וגד עשרים שנה ומת כגולה, וגם אחרי מותו נשרף ספרו על תורת המלכים בפקודת הכהן הגדול.

המשורר הספרדי Camoëns בעל השירה *Lusiade* שר בשירים על לב רע בעוני ובחוסר כל, ונעשה סומא באחת מעיניו, והתהלך מארץ אל ארץ וממלכה אל עם אחר, וגורש מהורו המזרחית, ונשברה ספינתו בלב ים, ונמלט אל נפשו והלך אל מאקאָ, ושם נאסר בכור הכלא, ובשובו לארץ מולדתו חי שרוי בצער, ומת באחד בתי החפשית, שבע רוגז ומכאובים, וחרתו על מצבת קבורתו את הדברים האלה: "פה מונח קאמוענס המליץ הגדול אשר חי בעניות וביגון ומת במכאובים בשנת 1579". וכמוהם היבר גם המשורר הגדול כאשכנזי שיל ל' ער חזיוני תוגה שלו היותר מפוארים בהיותו נגוע במכאוב חליים רעים ונאמנים.

רבים מהם הוכו בסוף ימיהם בשגעון ובתמהון לכב, כמו האיטאליק Tasso הנ"ל אשר נאסר כמשוגע בבית שוטים שבע שנים, והמשורר היהודי אפרים קוה, אשר שר בשעת שגעונו מכתמיו היותר חרוצים, והמליץ הנשגב ר"ש לעווענזאן בעל מליצות ישרון יצא מדעתו ומת בדמי ימיו.

וכמוהם היה קץ חיי משוררים רבים אשכנזים וצרפתים בזמננו, והמשורר "הצופה נסתרות" בדור העבר Justinus Kerner אשר אמו ואחיותיה (שאחת מהנה היתה אַס המשורר Wilhelm Hauff) הוכו בשגעון רב או מעט, הודה באחד מכתביו כי חיי משפחתו מברר למדי משפט אמת וצדק: „Wie Wahnsinn, Somnambulismus und Dichtkunst miteinander verwandt sind, und oft eines aus dem Andern hervorgeht.“ עברת העני אשר ראה המשורר האיטאליק האומלל Giacomo Leopardi אשר שקידתו בלימודיו השביעה גֵּו ורוחו ממרורי רוש ולענה. — וכבר בימי קדומים הזמינו בני המשורר היוני סופוקלס את אביהם לדין בית המשפט, באמרם עליו שנשתמה ויצא מדעתו.

והעוה"ב של המשוררים כעוה"ז שלהם, כי סופם יורשים גיהנם, שכן ראה פיתגורס בגיהנם את נפשות המשוררים הקדמונים הומירוס והעזיור על אשר טחו שירי תפל על האלהים (כפי שמספר לנו דיוניס לאערטאס) ואפלטון בחזיון המדינה החפשית שלו גרש כל משורר מקרבה, וחרה אפו מאד על שירי הומירוס לחלל כל קודש.

ב.

ולכד מכל זאת אמר לי אבא חמור ז"ל, שהיה משורר נשגב ומליץ נעלה, כי שירים ומליצות אך עגבים הם כשירת הזונה, ורק ערמה בפייהם לפתות ומרמה בלשונם לכזב כמ"ש מיטב השיר כזבו.

ומשורר אחד ושמו קאמפאן מתקלם בעצמו על המשוררים

לאמר:

המשוררים חיים משמות הרוזיהם,
בלי סבלותם זו ירעבו ויצמאו בחייהם,
שקריהם זהבם ופחזותם אוצרותיהם,
משקרים מכחשים ומכזבים כטוב בעיניהם,
וככבוד הכזב אין כבוד גדול בעיניהם. —

וגדולי משוררי עולם ומליצי עד לא יצאו נקיים במשפט מבקריהם ומנדיהם, שכן הרשיע אפלטון את הומירוס בדינו, והרכה מבקרים דנו את המליצים בעלי שם פינדארה, עשיל לעס, אייריפידעס ואחרים לכף חובה, במצאם בתכונותיהם שגיאות גדולות, ואת הרומי האַבְּאָן הוכיחו על רוב שקריו ומליו דמשתמעין לתרי אנפין.

ומרביתם פטפוטי מלין על שעשועי ילדים ושיחות רקים, כמו שמצינו במשורר איטאלקי בסוף המאה התשיעית Antonio Cornezano שכתב מאתים שירים על ענין אחד; ומה היה הענין ההוא? — עיני אהובתו.

והמשורר כמשתגע בחוס היג דמיונו הבווער ביקוד אש קדחת, והוא דומה אז לשומה משתמה בהזיות חלומותיו, ע"ד

שאמרו בני דורו על רֵעו של Richelieu המשורר Desmaréts מחבר הדראמא "הצופות" (Visionnaires) שהיה השומטה היותר גדול בין המשוררים והמשורר היותר גדול בין השומטים. וביחוד היו משוררי הצרות המלכים (Poëta Cesariano) ממש כעין שומי החצר הנ"ל, ותואר משורר המלך בצרפת: Poëte de Roi הורה אז כמו: Fou de Roi.

ג.

ועוד אמר לי אבא כי כשרון השיר הוא בהפוך אותיות ש כ ר ו ן, וכי האישי אשר רוח השיר תפעמהו הוא שכור לא מיין. על כן יזמו רוב המשוררים למלא הטבעי במלאכותי, וירבו לשתות יין ושכר, למען ישאבו מכד היין ומצפחת השכר רוח השיר, או להעירהו ולעוררהו בכוס יין חמר מלא מסך, וכאשר ידליקם היין יוצת בקרבם התלהבות השיר, כמו שמספר פלוטארך כי המשורר היוני Aeschylus הנ"ל כתב שירות תוגה שלו בדלקת היין להלהיב דמיון רוחו. וכן להצרפתי Mézerai שנזכיר להלן היה תמיד בקבוק יין על שלחנו בשעת מלאכתו לכתוב ספריו. ועל Maimbourg אמרו כי מימיו לא לקח עם סופר בידו בלתי אם הסיק ראשו ביין. ומזה הטעם חשבו אפלטון ואריסטוטלס כי משוררים ומליצים אך בעזר בכוס, מלאך הממונה על היין, יעשו תושיה וישכילו במלאכתם. על כן הוכתרו בימים הקדמונים גם המשוררים עם עלי זמורת כמו שהיו עשרת גאות שכורי אלילי היין. והמשורר Propertius שר אל בכוס לאמר: "חיי רוחי ואורך ימי אתה מנת כוסי רויה, ממך אורי וישעי, בלעדך רוחי ציה וחררה!" — וכן המשורר עגבים בין היוונים Anacreon זמר שיר הלולים אל היין. וכמוהו נוהגים הרבה משוררים חדשים גם ישנים לברך בשירתם על הגפן ועל פרי הגפן כנזכר בחרוזי אלחרוזי ועמנואל. המשורר הצרפתי Chapelle בקר שירי Déspreaux בפניו אשר גער בו לאמר: הם כי שכור אתה! והשיב לו האחר: אינני שכור מיין כמו שאתה שכור מחרוזיך.

ומסופר על המשורר Camillus Overnus המכונה בפי אנשי דורו "נגיד המשוררים (Archi Poëta) כי כבואו לעיר רומי אל האפיפיור לעֶץ העשירי קדמו פניו כל משוררי העיר וקבלוהו בכבוד גדול, ושמו על ראשו עמרת עלי גפן עם עלי ירק, לרמוז לו שיוכל להשביח בירק שאון שכרותו. פעם אחת פקד עליו האפיפיור לחבר ברגע שני חרוזים בלשון רומית, וימהר המשורר ויתחיל:

”בֵּין אֲלֵפֵי מְשׁוֹרְרִים בְּמוֹנֵי אֵין” —

ויעמוד מלדת כי לא יכול הלאה, וישלים לו האפיפיור את החרוז השני לאמר:

”גַּם לְקַבֵּל אֲלֵפָא אֲשֶׁתָּה יֵין.”

„Archi-Poëta facit versus pro mille poëtis,

Et pro mille aliis Archi-poëta bibit*,”

ועל מצבת המשורר הצרפתי Santeuil חרתו השורות האלה:
Ci-gît le Poëte Santeuil,
Muses et fous prenez le Deuil.

ובלשון הסינים מורה המלה chi-thsieou שיר וגם יין*
והמשורר היותר גדול בארץ הסינים הוא Li-thai-pe חיבר חרוזיו היותר מפוארים בשעה שהיה מכושם בֵּין, כמסופר בספר הסיני ה"ג'ל, ושם מדבר על אדירי השיר והמליצה שהגדילו על כל בני דורם בטעם היין והשיר. ומסופר כי איש אחד אמר אל המשורר הצרפתי Téophile Viaud בטאה הי"ז שכל המשוררים הם שוטים, והשיב להם, אמת שכל המשוררים שוטים, אך לא כל השוטים הם משוררים. ודומה אל הרגיל אצלנו לומר: כל החזנים שוטים אבל לא כל השוטים חזנים; וכן נוכל לאמר

* כיוצא בזה מורה גם בעברית השרש זמר על זמורת הגפן ועל זמורת השיר, וכאלו נהגו בין רק משוררים ומרי נפש (משלוי ל"א) אמר הנביא (ישעיה כ"ד) „כשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותיו”.

בעניננו שכל המשוררים שכורים, אך לא כל השכורים משוררים הם. והצרפתי Bellay אמר על אחד שהיה מנגן ומשורר וציר ואיצטגנון שהוא שומה הולך על ארבע.

ע"כ מצינו כי היונים הקדמונים אנשי אטהען נתנו פעם אחת לחרם את האמערום שלהם, ועל המשורר מיכמעס לעגו וקראו לו שומה וחסר דעת. ואנשי שפארמא צוו את המשורר ארצילאקעס לנקות את עירם מזוהמת ספריו. קדמוני הרומאים קראו נבלה לעסק השירה, עד שלדעת קאטון ואחרים קראו לכל עוסק בשירים בשם חומס וגנב, והקיסר יוסטיניאן גזר שכל העוסקים בשירים אינם הגונים לשום הרשאה לאיזה עסק מכובד.

ד.

והסביר לי אבא שממעם זה הפילוסופים, אשר יורו אך לבצע כסף ולא יטיפו ליין ולשכר, אינם אוהבים את המשוררים ובמליצתם געלה נפשם, והגדולים שבהם ערערו על מלאכת השיר וחשבוה לשעשועי הכל אין במ מועיל: אפלטון המנבל מעשה הומירוס כנ"ל אמר, כי העוסק בשיר ומליצה הוא מזיק לכנסיה האנושית — גם בין בני קדם אמיצי הדמיון בטבעם מאסו הערביאים עד זמנו של מחמד ועד בכלל במלאכת השיר, שכן לפי החכם האממער — פורגשמאלל אמר מחמד: רוח המשוררים הוא השמן, והאמינו לפני מחמד כי השירים מושפעים מהשמן, וככל משורר שוכן שד האוחזו ברב או במעט כח הדמיון, וגער מחמד במשורר אחד לאמר: יקח סמאל! כי ספר מדות טוב מספר מלא שירים. —

הפילוסוף האנגלי Locke בזה מאד את בעלי השיר. הפילוסוף הצרפתי Pascal אמר שאין שום תועלת ותכלית בעסק השיר והמליצה.

החכם הצרפתי Longuerue בן דורו של Racine: מאס גם הוא בשירים ובמליצות, ולא נמצא בכל עקד ספריו אף ספר שירי אחד, ואמר אל Racine: אין לי שום למוד מועיל ומענג בשירים, אך המשורר השומה Ariosto מענג אותי לפעמים.

והחכם Leclere כתב מאמר שלם נגד עסק השירה, ואמר שם עם החכם Scaliger כי גאון בעלי השיר קשה מנשוא, ובאחוז אותם שבץ השיר נכיר על פניהם אותות שגעון, והמה מתהלכים כנדהמים נושכים צפרניהם כרוב שרעפיהם בקרבם, עד שנוכל להאמין כי יעמיקו מחשבותיהם באיזה ענין נכבד, והמה באמת אינם חושבים מאומה, או חופשים איזה חרוז החסר להם. ורש"ט פלקירא בספרו מבקש אמר: החכם המצליח מאד בבני אדם מי שיתעסק מנעוריו בחכמת המופת לא בהבלי המשוררים.

החכם Akron מבארו של האראץ מספר לנו שהיה לאלכסנדר מוקדון משורר בחצרו ושמו Chörilus, והתנה עמו המלך לתת לו במחיר כל חרוז טוב שקל זהב, ובעד כל חרוז רע מכת לחי. המשורר האמן בעיניו שמה מאד ומהר וכתב בטוב לבו שלשים אלף חרוזים, בתקוה לקבל מאת המלך שלשים אלף שקלי זהב. אבל ככלותו את שיריו מצא אלכסנדר בהם כמה חרוזים טובים ונתן לו איזו שקלים זהב, ובעד יתר חרוזיו הרעים הכהו כפי התנאי אלפי מכות לחי, עד שמת המשורר האומלל במרם כלה לקרוא את שיריו עד תומם.

והיו משוררים בעצמם שקראו תגר על העסק בשירים, עלובה העיסה שהנחתום מעיד עליה. ככה החליט הצרפתי Malherbe, שהיה משורר גדול בדורותיו, שאין תועלת למדינה במשורר יותר מכאיז היודע לשחק בכדורים. וכאשר הראו לו שיר יקר מאד בזמנו, שאל כמה תל אם יש בכח שיר כזה להוזיל מחיר הלחם בשער? ונודע כי המשורר הגדול Racine בעצמו הוכיח לבנו בכורו לפנות עורף אל בנות השיר שהן כבזיב בלדתן.

והרבה חכמים חסרי טעם יופי ונשגב, מעמיקי הקירה צחיחה, חכמי סברה יבשה, ונבוגי הגיון חרחר, מתקלסים במנעימי זמירות ובמטיפי עסים מליצה, וכן התנגדו הבהמות לבעלי השיר באמרם אל האדם: "מה שזכרת מבעלי המליצות והאגרות הגה לא יאות לכם שתתפארו בהם, הלא הם אשר יישירו אל הרך

הרע יותר מזולתם, לדקות תבונתם ועומק מחשבתם וטוב כחינתם וצחות לשונם ושפע מליצתם בספריהם, ויכתוב אחד מהם אל אחיו ואוהבו דברים מצוירים מסובכים במלות סדורים וחרוזים ומאמרים מתוקים ומליצות צחות, יחליק לשונו לגנוב דעתו כמה שיצטרך ממנו, עד שיגיע לו מבוקשו ויקח ממנו בערמות ובמתק דברים ויפוי אמרים כזבים ושקרים" (אגרת בעלי חיים הנ"ל).

ואתה בני לך בדרכי התמימים ההם "שהם בהמה המה להם" (קהלת ג') אל תכזב בשירים ואל תשתמה בפיוטים ובחרוזים, ובפירוש אמרו הז"ל: אל תהי שומה בחרוזין! (חולין צ"ה ב').

נתיבה רביעית

הטבע

א.

זהו בני מחמת הטבע, כי גם היא הספּה בנפש דורשיה, מחמת הרב נוקמת נקם ברית האמונה: האנגלי הגדול Newton אשר מצא את חוקי הכובד נחשב בעבור זה למין וכופר באלהים. — בנימין פֶּראנקלין אשר חקק וחצב להבות אש הברק להורידהו משמים ארצה, אמרו עליו שפגע בכבוד אלהים ונידוהו. — הגודע קורנעליוס אגריפּפא בעשותו נסיונים טבעיים משמימים בני דורו, נרדף וגלה ממקום למקום, עד שהיה באחרונה מנוד ראש לכל רואיו, ובהתהלכו ברחוב העיר נצו גם נעו ממנו, ומת ברעב בבית החולים, אחרי אשר כתב בסוף ימיו ספרו הנ"ל הקורא חבל והבל לכל דרישה בחכמה, ומשבח את הכסיל המאמין אשר נמשל ככהמות נדמה.

התרחק מחקירת המבנה והגזרה של כדור הארץ שקורין Geologie, כי בעבורה צווחו ככרוכיא על הוּמַב אַלד ועל בוך וסיעתם, שמכחישים המסופר בתורה על זמן ודרך יצירת הארץ, ובה נתפקרו האחרונים אנגליים ואשכנזים לתת מופתים בשמים

ובארץ ממש נגד ספר בראשית תורתנו, והופכים קערת הדת על פיה, השתות באמונות אבותינו יהרסון, כל קודש לחכמים אלהיים לעפר השפיתו, וכל ספרי קדשנו ערו ערו עד היסוד בם — ואתה בני כבר אמרתי לך: מוטב שתהיה שומה ואל תתראה כחוטא! ומה לך לדעת אם ארצנו היא אך נערה כבת ששת אלפי שנים, או ישישה רבבות אלפי מאות בשנים, ואתה לא תעמוד עליה כי אם שכעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה!

ב.

ובאמת אמר לי אבא החמור, שהיה חוקר טבעי ככל התורנים, כי נמצא בהרבה חכמים טבעיים דמיון תחת הגיון וחזיון תחת נסיון ושניון תחת רעיון, ורוב מבקרי הטבעי הרומי פליגוס רואים אותו לחומר משלי עפר ואפר, וסיפורי קויניטעס-קורציוס מצאו בדוים כאחד הראמאנים.

ומסורת ביד אבא מאבותיו ערים בני אתונות, כי אין עצה ואין חכמה ואין תבונה לטבע, וכל מחקריו מאפע, כי הכל בידי שמים, ובמופלא ובמכוסה ממך אל תדרוש ואל תחקור, וכל הדורש בחקרי הטבע שוכח אלהים המניע והמשנה והמטה הכל כחפצו, פושע בבורא ומנחג חזיוני תבל ומלואה כרצונו, ואין לנו רשות להסתכל במעשה אצבעותיו אשר יפלא מדעתנו לעולמים, ומכל חכם טבעי באמת אבדה האמונה ונכרתה תפלה מפיחו, שכן מצינו בחכם הטבעי גאלילעי בעיר פיזא, אשר בלכתו שמה אל בית האלהים, חשבו כל הנאספים כי בא להתפלל, והוא לא נכנס אלא להסתכל בנר תמיד התלויה ומתנועת בתקרת הבית, ולמד מזאת משפטי תנועות הפענדל, אשר הסב בעולם המעשה הרבה המצאות גדולות ונצורות, ונמצא הנר ההוא בבית התפלה בפיזא עד היום הזה, אך הכהנים קנאו קנאת הדת בגאלילעי ואסרוהו וענוהו עד אשר כרע על ברכיו והודה על חטאתו ונסלח לו, כי גדול מנשוא עון הדורש במעשה מרכבת הטבע, ואש החשמל ישרפהו, כמעשה שהיה

בהאי תינוק שהיה דורש במעשה מרכבה. על כן כאשר ערב לב הרומי המבטיי פליניוס לגשת קרוב אל ההר פֵּעֶזוּף הבוּער באש מתלקחת, ולהביט בנס פלאי טמיר ונעלם ההוא, יצא אש מתוך ההר ושרפו לאפר, ובעשות המבטיי האשכנזי ר' כמאן נסיונות מבטיות אכלתהו אש עלעקטיקא ומת, כנדב ואביהו בני אהרן, וכהרבה בעלי כימאה שנשרפו באש כור מבחנם ומצרפם, והיו לאות לבני מרי.

נתיבה חמישית

השיעור

אין לך חפץ בחכמת השיעור והמדידה, כי תחלתה אֵין וסופה אָפֶס (Zero) לפי דברי הפילוס' Oken, ומשפטה לאלהים הוא. שכן הקריב פיתגורס, בהנדע אליו משפט השיעור הנקרא על שמו אלף פרים לעולות לאלהים, על כן יחרדו כל ישור וחמור מפני חכמת השיעור ומפני כל המצאה חדשה. ובעבור זה חשבו אבותינו את חכמי השיעור (Mathematici) למכשפים ובעלי ברית השטן, ומשום זה נרדפו עד חרמה גם אלבערט הגדול וראָגער באקאָן והחכם Grandier שנשרף חי, והרבה אנשי שאָר רוח, באמור ההמון כי מעשה ישדים יסוד חכמתם וידעתם, ככל ידיעה רחוקה מהשגתם, ועוד הנסיך פֵּרִידְרִיך השני מפרוסיא שרף בקהל רב ספרי כ"י של האבא טריטהעמעס אשר כתב על הידיעה בכתיבה המסתורית שקורין סמענאגראפֵיע, והרבה כמוהו כאשר מנה הסופר Naudé בספרו על החכמים שנחשדו כמכשפים ונרדפו עד חרמה. לכן היתה חכמת השיעור מסוכנת גם לראשה הקדמון ארכימעדעס, אשר ציין צורות שיעוריות בחול קרקע ביתו, בעוד עירו במצור ובמצוק מחיל הרומאים, וכאשר נכנסו אנשי החיל לחררו קרא להם: אל תשחיתו מעגלי! — ודקרוהו בחרבותם.

נתיבה ששית

הכימיה

א.

חדל לך מחכמת הכימיה, כי אש צרכת היא לבוחן כמו לנבחן, בעבורה נרדף האנגלי ראָגער באקאָן הנ"ל עד חרמה, ספריו עלו על מוקדה, והוא את פושעים נחבא בכתי כלאים עשר שנים, וי"א כי מת בבור כלאו. — להכימאי הגדול Lavoisier חתכו הצרפתים את ראשו בימי המרידה, וכאשר ביקש בהיותו במשמר להאריך לו חייו עוד ימים אחדים למען יכלה נסיון טבעי אשר החל בבית הכלא, השיבו לו כי אין צורך לחכמי טבע והמיתוהו. — ואל הכימאי האנגלי Priestley שרפו את ביתו עליו באש והרסו את חדר עקד ספריו, בקראם אין צורך בחכמי טבע, ויבריחוהו מארץ מולדתו למות בגולה.

ב.

וזאת לא זאת אמר לי אבא, כי הכימיה היא מלאכה ולא חכמה, מפני שהיא בת כסילים, ואכותיה היו החכמים השוטמים, אשר כמו שביקשו כסילי ארגונאוטים את עור איל הזהב, ביקשו גם הסכלים ההם את אבן החכמים, ומצאו בהיסח הדעת את אשר לא בקשו בדעת, כמו שאול בבקשו את האתונות מצא כתר מלוכה ויצא מדעתו. — והכימיה שלך תהיה לבחון ולצרף כח העכול כמעיק, שהן הן גופי הלכות.

נתיבה שביעית

הרפואה

א.

ברח לך מחכמת הרפואה, כי כנפשך היא, וגם היא לא תשא חן וחסד בעיני הכהנים שוטרי מהרת הדת והאמונה, על כן רבים גם חלליה: אבא סיפר לי שכל הרופאים הטבעיים מימי קדם ניסו וכחנו חכמת הרפואה ע"י הנתוח בגופות בעלי

חיים, לתור ולחפש דרך החיים ובריאות ואופן כאב ומחלה בנו
נפש כל חי, והרופא הקדמון גאלינוס התעסק בנתוח קופים
לתכלית זו, עד שבא הרופא הספרדי Vesalius שהיה רופא
בחצר הקיסר קארל החמישי והמלך פֵיליפ השני, והשכיל
להתבונן, כי אך בגוית אדם נוכל למצא יסוד מחלתו ושובו
לאיתנו, וערב את לבו לנתח נבלת אדם לנתחיה, והכהנים
חשבוהו ליוצא מדעת וחרקו שן, אך נבצר מהם לעשות לו כל
רע, בהיותו יושב בשער המלך; אבל בנתחו פעם אחת נבלת
אחד אצילי הארץ, התראה לבו כדופק ומפרפר בקרבו, ובאשר
לא ידעו אז משפט פרפור הלב בכח דחיקת הדם בכלות
מרוצתו, אמרו עליו כי נתח אדם חי, ושופטי הכהנים הרשיעוהו
למות, אך בהתחנן מלך ספרד בעד נפש רופאו, נתנו לו הכהנים
את נפשו לשלל, ורק בזאת יכופר עונו אם יעלה לארץ הקדושה
וכן עשה הרופא ועלה לארץ ישראל, אך בשובו מת בדרך
בקדחת או ברעב, והוא עודנו באבנו.

עד הרופא האנגלי Harvey לא ידעו הרופאים דרך הדם
בנפש כל חי, שהוא יסוד כל החכמה; אבל כאשר גילה הרופא
ההוא את שיטתו על מרוצת הדם בגוית אדם ובהמה, סבוהו
מקנאים ואפסוהו מרעים וחשבוהו ליוצא מדעת, והחולים שלו
גרשוהו מבוא לבקר אותם. — וככה היה גורל רופא אחר אנגלי,
ושמו Charles Bell בהודיעו ברבים הקירותיו בשיטת גידי העצבים,
שהיה בעבור זה חסר לחם ושבע רוגז.

וכעוה"ז של הרופאים כך העוה"ב שלהם, שגם הם כמו
הפילוסופים והמשוררים סופם יורשים גיהנם כמה שנאמר: טוב
שברופאים לגיהנם, וכן אפלטון מזהיר לכלי הרבות רופאים
בהרעפובליק שלו.

ב.

וחוץ לזה אמר לי אבא החמור, שהיה רופא מומחה
מפורסם, כי חכמת הרפואה קלושה וחלושה ומסופקת ואינה
מספקת, כי לא ניתן רשות לרופא לרפאות, אך הטבע לבדו

יכאיב ויחבש, ומזג האדם ימחץ וירפא, ואף אם יש איזה ממש
 בדרישת המחלה וסבתה שקורין פאטהולוגיא, המיוסדת על נסיגני
 בדיקת הנתוח או אנאטומיא, ושעל אדניה כוננה מלאכת
 התרופה או ידיעת מהעראפיע; אין כ"ז אלא בהיקש הגיוני בעיון.
 רפואה זאת למכה כזאת, אבל נעדרת תושיה ותשועה במעשה,
 כי יפלא מיכלתנו לתור ולחפש בחולה אחר מקום סתר מכת
 חדרי בטן, וידיעה כזאת שקורין דיאגנוזא איננה בטוחה כלל,
 ולרוב יחליף הרופא מחלה במחלה, וימיר לפי"ז רפואה ברפואה,
 ויוריד את החולה מהמטה שאולה, ורבים אשר ימית הרופא
 כנאות סכלותו מאשר יהיה בחכמתו בעיניו, וקצתם היו רופאי
 אליל, ולהם היתה הסכלות כליל, לא ידעו דבר מספרי הרפואות,
 והיו בהכליהם לבות החולים מדוכאות, אמרו מי כמונו ומי יועידנו,
 ומי זה רופא אשר נעמוד לפנינו, ומי ישיב אחר ימינו, ומי
 יניחנו, כה דבר אפוקריט וכה ענה גאלינוס, אם לא תאמינו בנו
 לא תאמינו, והפחדים עליהם ישענו, ולא ידעו אלה הסכלים, כי
 ברוב חלומות והבלים, אשר המה מהבילים, נפש המה הובלים,
 ונחשבים אלה האשמים, במעשיהם שופכי דמים (עמנואל).
 ועל כמותם התלוצץ הצרפתי :

„ — — — les doctes assassins,
 Que nous appelons médecins “.

ועל השאלה מפני מה האריכו הראשונים כעץ ימיהם? השיבו
 מפני שלא היו רופאים בימים המאושרים ההם, ומשורר אשכנזי
 כתב ביום מותו בלוח הרופא שלו את החרוז הזה של
 Juvenal הרומי :

„Jnnumerabiles morbos miraris? medicos numera!“

שר"ל: התתפלא על חולים אין מספר? ספור הרופאים! עלובה
 העיסה שהנחתום מעיר עליה, אם אבי הרופאים היפאקראט
 בכבודו ובעצמו הודה ולא בוש לאמר שאין דבר מתעה ומשגה
 בעולם יותר מחכמת הרפואה, והטבעי הרומי פליניוס מחליט שאין
 חכמה בעולם מסוגלת יותר לשנוים וחלופים כחכמת הרפואה.

ואם כן אין הרופא שוה בנוק הטבע, וטוב לך להניח ירך מחכמת הרפואה, כמ"ש שב ואל תעשה עדיף.

וכן אחד גדולי גאונינו היודע ומכיר בכל החכמות שבעולם (מפי השמועה מאחורי הפרגוד או הראיה כלאחר יד או הקריאה בשעה שהתכבדו מכובדיו) טען נגד חכמת הרפואה ואמר כי "לפי המדומה אבדה אותה חכמה עכשיו מן העולם, אחרי שדימו לעלות על במתי עב ע"י המצאות מחודרות, והתחכמו בענפים ובתולדות, ונשתבשו בשרשים, בכל עת דיעות שונות מתחדשים, ע"כ הזרו התחלותיה ויסודותיה להיות מסופקות, ותולדותיהן כיוצא בהן מפוקפקות." (הגאון יעב"ץ בסידורו עמודי שמים בפירושו על מעמות). וכן טענו בהמות אל בני האדם וענו ואמרו: "מה שהתפארתם ברופאיכם, בחיי אני מאמין באמת כל עת שיתמידו הכרסים הרחבים והתאוות הרעות והתשוקה בזוללות, שמהם יתילדו הליחות הענות במאכלים המתחלפים, תצטרכו בעבורם להשכים לפתח רופאים והתרופות והבשמים, כי שם יתקבצו עור ופסח צרוע ונגוע דואג וכואב איש ידוע חולי ואיש מכאובות, כמו שלא ימצא בפתחי המגרילים והחוזים והקוסמים רק קשי יום ורעי המזל הנבלים, ולא יודיע לו הקוסם רק רעה על רעתו, שיקח ממנו ולא יועילחו ולא יגיד לו רק דברים מסובכים ואמרים נבוכים מסופקים לא דבר מהם האמת, וככה משפטי רופאכם יוסיף לעלול חולי ולנגוע יוסיף מכאוב ויארץ דברים והבלים עמו, ויצוהו ויזהירהו ויכתוב לו מגילות והנהגות אם יועילו או יכשילו אין חשש לו בזה, אך עכ"פ יקח ממנו ולא ידעו שאם יעזבו בינו ובין הטבע יהיה יותר ממהר להתרפא; אבל אנחנו הבהמות לא נצטרך אל הרופאים, שלא נאכל רק מזון אחד ומין אחד בכל יום וכראוי לשבענו, ולזה לא יקרנו הפגעים והחליים ולא נצטרך לרופאים ומרקחות ומשקים וסמים ותחבושת ורמיות ותריאק." (אגרת בעלי חיים הג"ל). האין זה דבר פקח שבחיות? עשה כן גם אתה אני, היה ככהמה ואל תצטרך לחכמת הרפואה לקיים מה שנאמר "שאל נא בהמות

ותורך ועוף השמים ויגד לך (איוב י"ב); אך אל תהי כבהמות
להסתפק במזון סעודה אחת, כי אם דרוש תדרוש במעדנים
ובממתקים, והרפואה שלך תהיה שלחן ערוך מלא נחת דשן, וכוס
רויה תהי רפאות לשרך ושקוי לעצמותיך, ואז תהיה בריא אולם.
ורק הזקנה תהי מחלתך, והמות רופאך.

נתיבה שמינית

דברי הימים.

אל תשים עיניך ולבך בספרי זכרונות דברי ימי עולם.
לדעת בינה לעתים וקורות ילדי יום, כי הרוב מכל אשר יורוך
לא היה ולא נברא אלא משל הוא, אשר צמח בדמיון איזה שוגג
או משגה, ובהתהלכו מפה לפה התעבה ככדור שלג בגללו ומסוה
האמת על פניו, ומי חכם יודע פשר דבר להבריל בין תכן
המשל ובין בר האמת על כן יאמרו המושלים: „Le histoire
n'est qu'une fable convenue. שר"ל: ספור דברי הימים אינו
אלא משל שגור ורגיל כפי כל. ואמר חכם אחר: „Les véritables
verités sont bien difficiles à obtenir pour l'histoire. שר"ל:
קשה למצא מרגליות אמתיות בחול ספורי דברי הימים.

לכן בני אל תתן אמון בזכרונות דברי ימי עולם ובספרי
קורות העמים, כי רובם שקרים ודמיונים אשר ברו מְסֻפְּרִים
וסופרים וספרים בזדון או בשגגה, כצדיה או בכלי דעת, ורוב
סופרי הקורות נוטים לצד אחד להימין או להשמאל, לאהבה
או לאיבה, לשבט או לחסד כפי העולה על לבנם, ולפי אשר
יפנו אל רוח הזמן והמקום. ומתם הוכו בסנורים באהבתם את
עמם וארץ מולדתם, ובשנאתם לעמים ולשבטים אחרים, וחזו
לנו משאות שוא ומדוחים, כמו שהוכיחו להרומי הגדול טיטוס—
ליפיוס שנאתו להגאליים שקלקלה לו כפעם בפעם את
השורה, ואל הסופר המפורסם דיון איבתו לממשלת רעפובליק
ואל הירודוט ופלוטארך נגיעה בעדותם לטובת ארצם

ומולדתם. פלוט ארך בעצמו כתב ספר שלם להוכיח זדון לב
הירודוט נגד האמת לאמתו. וכבר התעורר סופר עמנו יוסיפוס
פלאוויוס בספרו נגד אפיון לכרר איך סופרי דברי הימים מכחישין
ומזימין זה את זה, חולקים ומשיגים איש על רעהו, ומה שזה
מספר מכחיש האחר : אנעזיליאס חולק על הירודוט, עפֿהאָרעס
מכרר כי העללאניק משקר, ומימעוס אומר כזאת על עפֿהאָרעס,
והאחרונים אומרים כזאת על מימעאוס, גם בטוהוקידידעס מצאו
הרבה שקרים וכזבים, סטראבאָן אומר על עראטאָסטען ועל
מעטראָדאָר ועל סצעפטיוס ועל פאָסידאָן ועל כאטראָקלעס
שספרו דברים רק מפי השמועה וממה שאמרו הבריות בהמון
העם, דיאָדאָר מתרגז על הירודוט, ליבעריאן על טרעבעלליוס,
ומערטולליאן על טאציטוס, שלא ספרו הדברים לאמתתם כהיותם,
והשתעשעו להונות את קוראיהם. והעיד ציצערון כי הירודיט
המכונה אבי סופרי דברי הימים וכן דיאָדאָר ואחרים מספרים
הגדות בדויות שלא היו ולא נבראו בעולם העשיה כי אם ברוחם
ובדמיונם ומה שאמר יוסיפוס על הקדמונים, אמרו האחרונים גם
עליו, שלא כתב את ספרו לטובת אומתנו ולאמיתתה, כי אם למצא
חן ושכל טוב בעיני היונים והרומאים שונאינו מנדינו ומחרימנו,
ובעיני אנשי הכת שלו מהרסינו ומחריבנו שממנו יצאו, וכתב על
כמה מעוראות שלא היה לו ידיעה ברורה בהן, וערבב הגדות עם
הקורות בלי חפץ וכשרון בקרת, וגם את ספרי הקודש וסיפוריהם
בלבל כהעולה על רוחו להצטדק ולהתנצל ולהחליט ולאשר ולקיים
מזמות לכבו ושמו וזכרו. — ומה גם סופרי דברי הימים האחרונים,
כי יקר מאד למצא ביניהם דן דבר אמת לאמתו בלי משא פנים
ונגיעה ונטיה ופניה כידוע, ורובם כקדמונים כאחרונים מגזימים
ומפריזים על המדה כפי התלהבותם לפי שעה, והם מציירים
לפנינו אנשים מפורסמים לשם ולתהלה ולתפארת, אשר באמת
היו אנשים רעים וחטאים, ד"מ מפארים ומשבחים את הערקולס
אכיללעס העקמאָר שהעזעאוס עפאמינאנדעס קסערקסעס כורש
דריוש אלכסנדר מוקדון פיררהוס האניבאל סציפאָן סאָמפיוס

צעזאר ונאפאלען שהיו באמת בעלי זרוע חומסים ורוצחים ומחריבים עולמות ומשעבדים עמי חורין בזדון לבם האכזר.

נתיבה תשיעית

התכונה.

א.

אל תהי בהוכרי שמים וצבא כוכביהם, כי גדול מעל שמים שבר התוכנים בדורות שעברו: בפשע הדרישה בתכונה נענה ונגש האיטלקי גאלי לעי, כי קנאים כהנים פגעו בו כדובים מיער, על החליטו כי נוע תנוע הארץ סביב השמש, ואלצוהו בשנת השבעים לימי חייו לבא לעיר רומי להתוודות על עון חכמתו ולאמר אשמתי כי דרשתי בגדתי כי נבונותי חטאתי כי חכמתי וכל ישר העויתי בשקידתי במדעים, ושם אסרוהו במשמר והשביעוהו ממרורים, ואף במותו לא מצא קבר, כי כן היה דבר הכהן הגדול מאחיו, לבלתי תת לו מקום שם קבר. — וככה נרדפו ונחרטו כל תלמידי קופערניקוס, וגם התוכן האשכנזי קעפלער נחשב למין זכופר, והתוכן הצרפתי Bailly נמנה את פושעים בימי המרודה וחתכו את ראשו.

ב

ואלי דבר יגונב מפי אבא החמור, שהיה תוכן ומהנדס גדול, כי חכמת התכונה תלויה על בלימה, וכי בין הסכלים הקדמונים ובין החכמים האחרונים יש אומרים עם היוני קסענאפאנס, שהגראה לעינינו ככוכבים אינו אלא מעוף עננים קלים פורחים באויר, והם נצתים בערב ונכבים בבוקר — ותדע שזה מקרוב בשנת 1831 דרוש דרש חכם סכל אחד ושמו Demouville באזני היושבים בשבת תחכמוני בערי פאריז ולונדון את דברי ספרו המברר, שהכוכבים הם רק ניצוצי תעתועים המסוככים משבירת קרני אור השמש ונגוה הירח, או נולדים מאדי הקרח הנורא

אשר בקצוי הארץ צפונה ונגבה. — וחכם אחר סכל צרפתי ושמו Jubiesurt כתב בשנת 1816 ספרו *La creation du monde* להחליט, כי המאמין בהמצאות החדשות בחכמות הטבע והתכונה אינו אלא שומה, מפני שכל העולם הוא רק ביצה שנולדה מזיווג שני יסודות ראשיים, והוא הולך וגדול מיום הולדו כעין העבור החי במעי אמו; ומולד הלכנה מתהווה מאדים שומניים העולים מגופות הארץ, וכן מחזה השמש נולד ע"י אצילות האדים העשנים מגשמי עפר האדמה, וכל כוכבי שבת ולכת נולדים מערפלי טוהר ואדים צחצחים המתנוססים כניצוצות מחומרי השמים הסמוכים להם. — ועוד חכם סכל הוא הכהן הצרפתי Matalene כתב בשנת 1842 ספר בשם *L'anti Copernic* לברר, כי קופערניקוס וכל התוכנים כוזבים, מפני שבאמת אין להשמש בעוביה אפילו עשר אמות, והכוכב נוגה איננו גדול אפילו כתפוח, והארץ גדולה יותר מכל גלגלי השמים וכסיליהם גם יחד.

ג.

ועוד אמר לי אבא, כי רוב התוכנים המה כוערים בדרך ארץ, והתוכן הובר שמים וחווה בכוכבים ואיננו רואה מאומה על הארץ, כמסופר על היִוְנִי הקדמון מה אלעס כי בהביטו אל כוכבי השמים נפל אל אחד הבורות בארץ, וכאשר אמר התוכן הגדול טיכו די בראהע אל העגלון שלו בלילה, שיוכל לפלס מעגלו עפ"י הכוכבים המזהירים ברקיע השמים, השיב לו העגלון לאמר: שא נא אדוני, אתה בשמים תכין חכמתך ותבונתך בשחקים, אבל על הארץ לא תבין מאומה, ובאמת אבד התוכן הזה את חוטמו באחד ויכחיו בתכונה, ומפי התוכן הזה ומפי קעפלער למד הקיסר רודאלף השני חכמת השמים עד שאבד ארץ ממלכתו, כי דרך הארץ לא בשמים היא.

ד.

וגם סופם של התוכנים יורשים גיהנם, כי מרוב התכונה תכרת האמונה ומרבה דעת ממעיט דת, כמו שאמרו הבהמות

אל האדם לאמר: "מהם יתפאר במדידת הגרמים השמימיים הרחוקים ומדת גבהי ראשי ההרים ועומק קרקע הבורות ושעור הארצות והשדות ותשבורת העיוניות והרכבת הגלגלים ומרחקי המרכזים וגדלי הכוכבים וכו' יהיה עוזב למוד תורת אלהיו וקריאת ביאור החוקים והמצות אשר נצטוו בה." (אגרת בעה"י הג'ל) — ואתה בני תמים תהיה עם אלהיך, ובוקר ערב וצהרים אמור תאמר לו עם המשורר החסיד "ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך" (תהלים ע"ב).

נתיבה עשירית

דין ומשפט.

אל תדרוש בהלכות דינים ומשפטים, כי הדינים והמשפטים שבין אדם לחברו הם מצות אנשים מלומדה ליחס אותם אל פי האלהים בין מחוקקי העמים הקדמונים, למען יאמינו בהם בני המון אנשי הארץ: ככה הבטיח אזורים להמצריים כי למד בבית מדרש הערמעז הוא מערקור את המשפטים אשר נתן להם. צורואסתר גילה אוון הפרסיים כי הוא מוסר להם חוקים ומשפטים אשר שמע מפי אורמוצד. המחוקק כאריאָנְדָאס אמר אל יושבי קרתא — חדתא כי רוח שבתאי מדבר מתוך גרונו. סאלאָן שם משפטיו לפני בני אמהען בשם מינערפֿא. מינאָס הציע משפטיו אל יושבי האי כרתי היא קרעטא בשם יופיטער. המחוקק הגדול ליקורג נתן תורתו אל השפארטים בשם אפאָלָאָן. נומא פומפיליוס אל הרומאים בשם האלוהת ענעריא, וכן כלם. לכן בני אל תהיה לא שופט ולא מליץ ולא עורך דין, לא קטיגור ולא סניגור, כי במקום המשפט שם הרשע, ויודעי דין ודת יעקימוה ויעבתוה ויוציאו לרוב משפט מעוקל בדעת ובכלי דעת כמשפטים. הידעת אם שמעת כי במאה ה"ז לספירתם חי היודע דת ודין הצרפתי Laubardemont שאמר, כי על פי עשר שורות אשר כתבה יד אדם מאיזה ענין שהיה יוכל להרשיעהו למיתת

ב"ד. אמנה כן מבינים עורכי הדין לעקם ולעקל את ההלכה בשאלות עקלקלות ובתשובות סגלגלות להטות המשפט לחפצם. על כן גם המדברים והמנאמים והמליצים בלשון חדה ובשפה נמרצה שקורין רעמהאָריק לא זכו בעיני כל ישרי לב : אפלטון גורש אותם הלאה מִגֵּו הרעפובליק הדמיונית שלו, מפני שהם מתעים ומתעתעים בהיקשי המעה שלהם ומוליכים את שומעיהם שולל, והם גונבים דעת הבריות ומלסטים את רעיוניהם להטותם לחפצם, והם מחרחרים ריב בעיר ומדנים במשפחה ומסכסכים איש ברעהו. והחליט אייריפידעס כי הכשרון למשול ברוח בני האדם בכח הדבור הוא מין חמס של איש זרוע לו הארץ. אַשילעס אמר כי לדעתו הרעה היותר גדולה בעולם הוא לדבר במקלות את אשר איזן וחקר ותיקן לעצמו מקודם. רפאל פֶּאָלאַטערראַן מודה ואומר כי ראה ומצא בעולם אך מעט אנשים ישרי לבב אשר השתמשו בחכמת הדבור בין הקדמונים ובין האחרונים. והסופר סועטאָן מספר לנו כי המדברים גרשו שלש פעמים מִגֵּו העיר רומי. ועל זאת יתעוררו נקיים ותמימים לצעוק חמס עם הבהמות על בני האדם לאמר : "שופטיכם וטועניכם כולם מלאים חמס ואוהבי שחד, ואתה תראה אחד מהם כשיתמנה דיין יושב בבקרים כפתח שער העיר, ומתחסד והולך בין שכניו ופניו ארצה, ומראה עצמו מצטער להמצא העול בעולם, והוא עם זה עני ודל כשהתמנה דיין, ולא יאריך זמן שילבש לבושי מכלול וירבב פרדה יפה או חמור מצרי, ועכד או עבדים ירוצו לפניו, ושכירותו מהמלך לא יספיק לאחד מאלו, אבל קבצו מהאלמנות והיתומים, והחניף השרים ויטה דין בעלי ריבם, ויקח מתנותיהם ושוחדיהם, ויעלים עיניו מעדיות שקרים, ויחריש מהזיפים עד שנתעשר בזמן קרוב." (אגרת בעה"י הנ"ל). ועתה בני אל תהי דיין ולא טוען ולא שופט ולא דורש בהלכות משפטים, אך היה אדם פשוט הה"ד נמשל כבהמות נדמו.

נתיבה אחת עשרה

הנגון

א.

התרחק מחכמת הנגון והזמרה, כי גם שרים ונוגנים המשמחים אלהים ואנשים במנגינתם גכו כמגינת לב עד דכא ויהי לאבל כנורם, וגם הם הוסיפו בחכמת הנגון דעת ומזמה בהוסיף להם כעס ומכאובים: הנותן זמירות האשכנזי Händel חיבר את נגינותיו היותר נעימות כאשר אחזהו השבץ והגיע עד שערי מות, ובהלחמו עם דאגה ורגזה להאדיב לבו ולהכאיב נפשו, והיו ילדי זמירותיו בני אונו ועוגבו קול בוכים. — נעים הזמירות Mozart כלה מחברותיו בחבור נגון תאניה על מותו, בהיותו נגש מנושיו ומוכה בכאב אנושי. — המנצח בנגינות Beethoven חיבר זמירותיו היותר מפליאות ברגזה ובדאגה בהאטם אזנו כחוש. — הממתיק זמר Schubert היה דל מסכן ומת בשנת שתים ושלשים לימי חייו, ולא היה לו כמותו כי אם כתבי ידו ובגדיו אשר על כשרו וששה ושלשים שקל כסף. — המנעים זמירות האיטלקי Donizetti יצא מדעתו בדבר מחברתו דון סיבאסטיון אשר המרו המנגנים את רוחו ומת בשגעון.

ב.

ומסורה בפי אבא החמור ז"ל, שהיה גם הוא מנעים זמירות עלי עשור ועלי נבל, כי בשיחות הקדמונים שנאה פאללאס אלהת החכמה את המוזיקא תכלית שנאה. לדעת דיאָדאָר אסרו המצריים לבניהם ללמוד מלאכת המוזיקא המתשת רוחו של אדם ועושה אותו רך לבב, ואמר עפהאָרעס לפי פאָליבעס כי לא המציאו האלהים את המוזיקא אלא כדי להתקלם בבני האדם ולהחליש לבם עד היותם כנשים, על כן רדפו נשי בככוס את המנגן אָרפהעוס עד חרמה, כי חפצו היות להם גבורים ולא נשים לבעליהם, כאשר קרה אל השומר פרת האלהים אר גוז בעל

מאת העינים, אשר בשמעו נגינות אפאָלאָן נסגרו כבות מאת עיניו בכת אחת, והפרה נגנבה. — ובאמת ידעת הנגון איננה חכמה כי אם מלאכה, ולא מלאכת מחשבת כי אם משלח יד בעלי כלי זמר ע"מ לקבל פרס גדול, ועל בעלי כלי זמר העיר כבר המשורר הרומי האָראַץ לאמר:

Omnibus hoc vitium est cantoribus inter amicos,
Ut nunquam inducant animum cantari rogati;
Injussi, nunquam desinant.

שר"ל: זאת חטאת כל המנגנים מול אוהביהם, מאנים לנגן אם יִדְרְשׁוּ, ומתפרצים לנגן אם לא יִבְקְשׁוּ. — והם לרוב בעלי מדות גרועות ונותנים בכוס עינים, ע"כ קראו להם היונים בשם המורה תלמידי בככוס או דיוניזיוס אצל אריסטו, והרבה חכמים קדמונים בין היונים והרומאים בזו בלבם לידיעה הזאת, אשר רק גירון קיסר התעסק בה הרבה, ומסופר כי פֶּהִילִיפּ מלך מוקדן הוכיח את בנו אלכסנדר בהחלו לעסוק בה, ואמר לו: אל נא בני, אל נא מלאכה כזאת לבני מלכים! — וגם אתה בני אל תתן לנשים כאלה חילך!

נתיבה שתים עשרה

המצאות

אל תשאף לגלות גדולות ונצורות בעולם, כי רעה נגד פני כל עושה חדשות. זכור העובר ארחות ימים הנודע קריסטוף קולומבס, אשר בעד חרפו נפשו למות למען ימצא ארץ חדשה, הוגשו לנחושתיים רגליו ושמו לא נקרא על העולם החדש אשר הוציא מתוהו. — התיך הגדול Vogel אשר מצא אים רבים בים הדרומי נהרג בדרכו אל Wadai. — הנוסע המהולל Leichhard אשר בא עד קצה אויסטראליא אכד ולא ידע איש את קבורתו. — פֶּראַנקלין בחפשו הדרך לפאת צפונית מערבית מאסיא לאמפריקא אכלהו הקרח הנורא. — הנוסע האנגלי Flinders אשר בהערותו

אלף פעמים למות נפשו גילה גדולות ונכבדות, נאסר ע"י הצרפתים שש שנים ומת ברוח נשברה. וכן היה מנת הכל רוב ממציא דברים העומדים ברומו של עולם עד היום הזה : החושב הצרפתי במאה ה"ז Denis Papin שהיה הראשון להמציא בתכונת כפיו מכונת אויר בכח הקיטור לאניות, נעזב לעת זקנתו בעירום ובחוסר כל, ומת עני ג'נע במחשך בלי נודע מקום וזמן מותו. — החרש האמריקאני John Fitch בסוף המאה האחרונה, שהיה הראשון לעשות ולנסות כח מכונת קיטור להסיע בעמוד עננו אניה על פני המים, נדחה מקשה יומו לכעס ומכאובים, עד אשר בעתתו רוח רעה ובחר מות מחיים, וקפץ אל הנהר Delaware בפילאדלפ'יא ונטבע ומת שבע יגון ואנחה. — הצרפתי Salmon de Caux במאה השש עשרה ממציא מכונת קטור הושב בבית אוסף המשוגעים עד שיצא שם מדעתו, ומהמשוגע הזה שמע וקבל האנגלי Worcester המצאתו וקרא שמו עליה. — הצרפתי Sauvase ממציא השרויבע לספינות הקיטור מת בבית המשוגעים. וכן הרבה כיוצא בהם.

החכמה מאין ולאין

א.

אלה הן שתיים עשרה נתיבות החכמה, שהן אבות הידיעות ותולדותיהן כיוצא בהן שדרכן להזיק לדורשיהן כגוף ובנפש אשר לא תשבע ולא תמלא לנצח, כי ברוב חכמה רוב שכלות ויוסף דעת יוסיף להתבונן שלא ידע מאומה, ובחנת ותדע בני איך צדק הדוקטור פֹּוֹי סֵט, אשר אחרי שלמד כל החכמות צעק מכאב לבו לאמר :

„Habe nun, ach, Philosophie,
Juristerei und Medicin,
Und leider auch Theologie,
Studirt mit heissem Bemüh'n —

Da steh' ich nun, ich armer Thor,
Und bin so klug, als wie zuvor.“

כי החכמה יסורה אין וסופה אין ואל אין תשוב, ומבקשיה ייגעו
בדי ריק, כמבקש אבן החכמים, כמבקש תנועה תמידית, וכמבקש
רבע העגול :

„Finde des Sonnenstrals Zerlegung,
Der Planeten Zug und Lauf,
Dann die ewige Bewegung
Und des Kreises Vierung auf :
Mehr noch! schmelze Gold aus Eisen,
Sied' aus Perl' und Diamant
Den Verjüngungstrank der Weisen,
Und dein Wissen bleibt Tand !
Und der Gram bleibt dein Gefährte . . .
Bei der Lampe blass und schaurig,
Flieh' den Balsamkuss der Ruh ;
Sohn des Forschens, walle traurig,
Einsam deinem Grabe zu :
Künsteln, Grübeln, Weltumwandern
Schärfsten deinen hohen Geist :
Wohl ! was weisst du jetzt vor andern ?
Dass du V i e l — zu zweifeln weisst.“

(Ostens Myster-Schule, 2. Halle)

ב.

וכי תשאלני בני, אם אין יש רוח נכון בפי כל החכמים
ובי"ב נתיבות חכמותיהם, במה אדרשה ואת מה אלמד לדעת ?
אף אני אענה ואומר לך : אין ! כי טוב האין מתחלתו עד סופו,
מלהתחיל ביש מדומה, ע"מ לסיים באין מוחלט, ועל האין לא
תתחרט לעולם. — "שאלני ונסני אם תרצה, ובאיזה חכמה
שתרצה, כי אני יודע מכל החכמות המחצה, ואשאל לך בחכמת

הכוכבים ויאמר לא ידעתי, וכן מכל החכמות לא ידע להשיב קמץ או גדול. אמרתי לו חסר לב איך אמרת שאתה בקי בכל החכמות וידעת מהם החצי? אמר אלי בעבור שאמר אריסטו כי כל האומר לא אדע כבר אמר חצי החכמה — ובכלל אמר לי אבא החמור, שהיה ניהיליסט גדול כאחד הניהיליסטים המשובחים בימינו, כי גדול כה האין מכה היש, שאילו על היש נחלקו חכמי האומות אם ואיך הוא במציאות, ועל מציאות האין הכל מודים. — היש ישוב עד דכא ויש נספה, והאין לא יסוף לנצה. — להיש התחלה וקץ ותכלה, משא"כ האין הוא בלי ראשית ובלי תכלית. — היש יכפל ויחסר ויעדף, אך האין ממקומו לא ימוש. — היש משתנה בצבא חליפות אין מספר לא כן האין נצב איתן ולא ישונה. — היש מתפרד ומתחלק לניצוצות בלי מצרים, והאין היא הנקודה הראשית והסופית לכל גוף ושטח וקו, לא יחלק ולא ינתח, ובכ"ז הוא יסוד כל דבר בשמים ובארץ. — האין יסוד הבריאה שעליו עומד העולם שנברא מאין או מחומר היולי המכונה אָיִן. — האין הוא האלהים בלב נבל כמ"ש אמר נבל בלבו אין אלהים, ובעדת המקובלים שקורין לאין סוף או לספירת כתר בכנוי אין (ובזוהר ויקרא נאמר עתיקא איקרי אין) ובעצת המשכילים הוגי ספר מו"ג להרמב"ם המכירים תוארי האלהים רק בשלילה ולא בחיוב, ובקהל תלמידי הפילוסוף העג על שקרא לאלהים Das Absolut-Negative. — אין יש דת גדולה כדת האין שקורין עמי בודעה נירוואנא* ומספר מאמיני האין הזה עולה ומגיע עד יותר משלש מאות אלפי אלפים נפשות אדם. — האין הוא הדבר שהאיש הצריך לו יחסר מעט מאלהים, והנותן לו כבוד יחיה בשלום על הארץ. — גם ההמון יעריצו ויקדישו את האין, שהוא להם רפואה לכאב עינים (ניקם בלע"ז) ואמצעי לקיבה משחתה ועזר לכל כמ"ש מאין יבא עזרי.

* ראה בספר "מהולות המות" חלק שני פרק חמישי סימן י"ג על הוראת המלה הזאת וכונתה.

לפיכך חייב כל משכיל בדור החדש וכל נאור אשר
רוח חדשה בקרבנו (Ein Geist der verneint) לומר על כל דבר:
אין! ועל כל יש: אפס! כי היש יקר במציאות, אבל האין
ידו בכל ויד כל בו, הוא שוכן בהיכלי שרים ורוזנים, שורר בראשי
מלכי ארץ, ומושל במדות דרך ארץ, ושומר בכל בתי מדרש,
ויושב בשבת תחכמוני.

אף אתה בני אינך. צריך לדרוש בחכמה ולחקור בינה
וללמוד דעת והשכל, כי האין (Nihilismus) בלבדו יעשה אותך
משכיל (Nihilist בלע"ז) והאין הוא מקור ושרש כל חכמה כמו
שנאמר: והחכמה מאין תמצא, וע"י האין (pro nihilo) תהיה לך
תפארת אדם חי מדבר כמו שנאמר: ומותר האדם מן הבהמה—אין.

ג.

ולא החכמה בלבד מאין תמצא, כי גם החכמים מאין
יצאו ובאפס יסודם, שכן כל החמורים והעירים והערודים והפראים
והימים והפרדים למיניהם המה כלם בעלי יחוס גדול למשפחותיהם
ובעלי אומנות נקיה, אבל רבי גדולי החכמים והסופרים והחושבים
אבות ידיעות שמים וארץ, היו נחותי דרגא בוזי משפחות בעלי
אומנות גרועה ובני שפל המדרגה לעפר נשפתו: מקום מולדת
הפילוסוף הגדול ביון דעמו קריט היה עיר הכסילים המפורסמת
לגנאי בשמה אבדערא. המשורר הקדמוני העזיודוס היה
בנעוריו רועה צאן בעיר אסקרא. אם סוקראטעס היתה
מילדת. הפילוסוף היוני אשניעס תלמידו של סוקראטעס
היה בן מפתם בני מעיים. אבי הפילוסוף היוני מהעופראס היה
כוכב בנדים. אבי דיוג'נס היה שולחני מחקה מטבעות פסולות
ונגרש כגנב מגו ארץ מולדתו. אבי אפיקורוס היה מלמד דרדקי
ואמו פסחה עמו טבית לבית לפעול מעשה כשפים בעד פת לחם
ואגורת כסף. המחוקק הקדמוני באיטליא זאלעוקוס היה
בנעוריו עבד לרועי בקר. אבי המשורר הרומי ווירגיל היה
מקודם יוצר חרס ואח"כ משרת לעבד בית המשפט. אבי ראש
המדברים בין היונים הקדמונים דעמוסטאענעס היה נפחן

או לומש ברזל. אבי המשורר הרומי הא' רא'ן היה בן עבד משוחרר
 ובעסקו גובה מעות הארסיס. כי מבני עניים ובני עם הארץ
 תצא תורה (סנהדרין צ"ו) ומשפלים ונדכאים דקדוקי עניות
 ודקדוקי סופרים. שככה היו רוב חכמי התלמוד בעלי מלאכה
 גרועה ואומנות הדיומית. הכהן הגדול בבית שני פנחס
 הסתת היה חוצב אבנים ועובד אדמה, שמעי היה בונה, הלל
 הזקן חוטב עצים, אבא הלכיה חופר אדמה, ר' יוחנן סנדלה, ר'
 יוסי בר הלפתא בורסקי, ר' יהושוע בן חנניא עושה פחמים,
 ר' יצחק חרש ברזל, רב אדא מודד קרקעות, ר' אבא
 מקיז דם והוי אתי ליה שלמא מרקיעא כל יומא, רב אבין
 נגרא, ר' אבא בר זמינא תופר בגדים, אבא כנאה (כ"ב נ"ח)
 אדא ציידא (ט"ק י"א) אמי תנוראה (שם) אפרים מקשאה
 (סנהדרין ל"ט) בניטין רעיא (ברכות ט'), ר' חנינה ור' אושעיה
 אושכפי (פסחים ק"ג) חנן חייטא (כ"ב קס"ד) חנניה חופר
 שיחין (יבמות קכ"א) יהודה חייטא (כ"ב קס"ד) ר' יהודה הנחתום
 (מנחותו) ר' יהושענפחא (סופרים פרק כ') ר' יוסי שלחא (שבת מ"ט)
 יוסף הכנאי (מ"ה פ' בא) ר' יעקב גבוליי (ירושלמי חלה פרק ג'
 דניאל חייטא פתר קראי בויקרא רבה, ר' יצחק נפחא (ברכות מ"א)
 נחוניא חופר שיחין (בבא קמא ג') נחמיה איש שיחין (ירושלמי)
 שקלים פרק ב') גיטוס הגרדי (חגיגה ט"ו) עמרם צבעה (גיטין
 ג"ב) פישון הגמל (יבמות ק"ז) ספא תוראה (גיטין י"ט) ר' שמעון
 ישזורי (ר"ה י"ג) ועוד ההוא קצרא (נדרים מ"א) שני גרדיים
 (עדיות פ"א משנה ג') אורגים וקבלו חכמים את דבריהם יותר
 מהלל ושמאי בעדות מים שאובים. ההוא רצענא (שבת ס') — ומי
 יודע אם לא אחד הרצעני ההם בחפצו ליפות מלאכתו המציא
 "שאמרו חכמים חנוך תופר מנעלים היה ועל כל תפירה ותפירה
 היה מכוון להקב"ה" (קצור עולם התקון להר"ר יש"ר מקנדיאח). —
 רב הושעיא ורב חנינא אושכפים כנ"ל ועושים מנעלים לזונות
 (פ"ק דקידושין) והם היו בעצמם שעסקו בהלכות יצירה ואיברי
 להו עיגלא תילתא (בסנהדרין). — חנן חייטא בפרק

התכלת ולמד הלכה לרב יוסף. — אדא דיילא ר"ל שואב מים. רב פפא נוטע, בר אדא רועה בקר וכו' וכו' ובין הפילוסופים האחרונים היו ברוך שפינוזה ואלעזר בן דוד לומשי זכוכית, שלמה מימון שואל על הפתחים ורבים כמוהם, ומי אביהם? האנגלי הגדול שעקספער היה גורד צמר בן קצב, ר' משה בן מנחם היה בן מלמד דרדקי, הנוסע המהולל Cook היה בן שכיר יום, התוכן הגדול קופערניקוס היה בן אופה, התוכן האשכנזי קעפלער בן משרת אכסנאי, הצרפתי ד'אלעמבערט היה אסופי מן השוק בלי נודע מכטן מי יצא, האנגלי המפואר נעוומטאן בן אכר עובר אדמתו, המשורר הנפלא מילטאן בן סופר עני בלונדון, ומשורר אנגלי אחר פאָפּע היה בן מוכר פשתים, הצרפתי הגדול Diderot היה בן משחזי סכינים, המנצח בנגינות היי'רן היה בן נגר, הטבעי געסנער בן בורסקי, רב שמואל בר שילת היה מבני בניו של המן (כדאיתא בפרק חלק), והחכם Pierre Ramus היה בנעוריו שומר כלבי צאן, והרכה כמותם.

ד.

וסיפר לי אנא שקרא בספר קדמון (ספר שעשועים מר' יוסף בן זברא) מנוסע במרחקים שפגש באיש זר יארוך ושוטה, מחטיא וחוטא, פניו פני שור, זקנו על בטנו ערמת חטים, זוהמא וצואה מלקטים, וישאל הנוסע את אנשי המקום על אודות האיש החוא, מה מעשהו ומשפטו? ויאמרו לו: אל תבט למראהו ואל גבה קומתו, רק הבט לחכמתו, כי הוא נבון וחכם בכל החכמות, וכמוהו לא היה לפניו ולא יהיה, ולא נודע מקומו איה, ובו מדות טובות ונכחות, מרוב בני אדם הן נעדרות, ויאמר ספרו לי מדותיו, ואחרי כן אשאלכם על חכמותיו, ויאמרו אלה הן מדותיו הטובות ומעלותיו החשובות: הוא שונא כל חכם ואוהב כל סכל, ולא יספיק לו כל משתה ומאכל, ולא יתפלל בכל יום עד שיאכל, ויאמר הנה שמעתי מדותיו, ספרו לי חכמותיו, ויאמרו שאל כל חכמה שתרצה, כי הוא יודע מאין ימצא, ויאמר מה ידיעתו בחכמת הכוכבים? ויאמרו כאשר יזרח השמש הוא

יודע שהוא יום, וכאשר יצאו הכוכבים שהוא לילה. ויאמר
וחכמת החשבון? ויאמרו יודע הוא כי אצבעות ידיו ואצבעות
רגליו במספר עשרים שאיננו מילדי הרפה, ועוד יודע חשבון
אחר, כי הוא סופר ומונה כמה לחמים יאכל בסעודה אחת,
ומחכמת השיעור? אמרו יודע כמה אצבעות ברוחב בטנו, וכמה
זרתים בין פיו לגרונו, וחכמת הנגון? אמרו בחכמה הזאת הוא
יותר משכיל מכל החכמות, כי הוא מכיר בין חריצת הכלב ובין
נעירת החמור, ובין קול נהי לשיר מזמור, (ויודע לנגן כל מקדש
שביעי ואתקינו סעודתא עד הגי כלבי דחציפין). וחכמת ההגיון?
אמרו יודע שלא יוכל אדם לדבר כי אם מן הגרון, ולחפיה כי
אם מהתחתון, ומחכמת העבור, אשר יצטרך אליה כל יחיד
וצבור? אמרו כשיראה במן אשה בולט יכיר שהיא מעוברת,
ויאמר להם ומתורתנו, אשר היא חכמתנו וכינתנו? אמר יודע
כל חקה ומצוה, כי כאשר יראה הערוה, יכיר אם יש לו המילה,
או איש אשר לו ערלה — ואף גם זאת היה האיש ההוא
אהוב למקום ונחמד לבריות, כי היה עשיר ולו בת יפה, שכן
העושר והיופי מכסים על כל דופי, חכמה קנית מה קנית, עושר
קנית הכל קנית.

פרק שנים עשר

בְּגִנוֹת סְפָרִים וְסוּפְרִים

א.

„Le monde est plein d'erreures; mais de la je conclus
Que prêcher la raison n'est qu'une erreur de plus (Bulière)
והיה בני בהניה לך כמעט מעסקיך במשא ובמתן ומעבודתך
במאכל ובמשתה, וארכה לך השעה ותרצה לרחקה, ותעיין
בספרים עבור וחלוקה כמו הגה על פניהם, וראית ונוכחת כי
רובם ככולם מועתקים ושואלים ונגובים איש מאת רעהו ומאת
שכנו הקרוב אליו בהלך נפש, כי הריון הרעיון מוסף עצב

לבעליו וקשה לגוף, ע"כ טוב לו יותר היות עקר שאינו מוליד, ובהפך הקורא ביער הוא מניח ביצי אחרים בקנו, והוא יושב ומרחף עליהם עד צאת האפרוחים, ואומר בלבו אנכי המלמתי הביצים ואנכי הולדתי את האפרוחים, כלם שלי הם.

אמנה כן הוא, אין ספר אשר לא יגונב דבר אליו וממנו, ורוב הסופרים אך מעלי גרה הם ברעיונים זרים, כי לפי דין הסופרים אין איסור גניבת דעת כלול בדבור לא תגנוב, וכל הגונב מזה כמוהו נקה, כגונב אחר הגנב, וכבר קנה אותו בשנוי וביאוש בעלים, גם בוז לא יבוז עוד לסופר כי יגנוב למלא נפשו הריקה והשווקה כי רבי ומחבר יתקרי, ונמצא לא ישלם שבעתים הגונב דעת אחרים, גם מכפל וארבעה וחמשה הוא פטור, כי אמר יאמר אין זה לקט אלא שכחה, הזכרון הוא, גנב ולא אני, זכרוני הטעני ואנכי נקי.

עד כן מלאו פני ספרים גניבת דעת ודברים, וגם בארזים שבסופרים נפלה שלהבת החשד, שכן גם על הומירוס הנשגב אמרו כי שאל מקדמונים שלפניו את הצוירים והחזיונים היותר נשגבים בשתי שירותיו אילליאדע ואודיסע, באשר נודעו לפניו משוררים בשמותם קורינסוס וסיראגרוס שחברו שירות על מלחמת העיר טרויה, והמבקר נויקראטעס הולך ומראה את המקורים שמהם שאב הומירוס את מימיו, והיה לפי דעתו עקד הספרים אשר במצרים בעיר מופ בהיכל פולקאן המעין הראשי להמשורר העור ההוא, שהיה פקח גלוי עינים לשאול דברי אחרים, וכאשר עשה כן נעשה לו, כי בא המשורר הרומי ווירגיל בשירתו אָנעידע, והפשיט ממנו עדיו ושם בכליו כל נתח טוב, (וגם מחבר אחד המליץ בעדו הודה שגנב ווירגיל מהומירוס את היותר יפה ונשגב, מן אפולוניוס רוב שיריו, ומן ניקאנדרס רעיוניו של הגעורגים שלו), שהיו גם המה כצורך נקוב שבו מקלחים ציורי צורותיו לאלפים ולרכבות בצנורי הרכה משוררים אחריו ושופעים ביחוד אל המשורר האיטאלקי טאססאָ בשירתו על ירושלים, והאנגלי מילטאָן בשירתו על גן העדן,

והאשכנזי קלופשטאָק בשירתו על המשיח, ואל הרבה משוררים אחרים גדולים עם קטנים חדשים גם ישנים הדורכים בעקבותיהם. על הטבעי הרומי פל' יניוס אמרו סענעקא ואחרים, כי רוב מראות ידיעות שלו והמצאותיו ורעיוניו שאולים המה אתו ונתונים לו מאחרים. והמבקר פּוּיסמינוס כתב ספר גדול, שבו הוא הולך ומונה את כל הדברים אשר שאל פליניוס מקדמונים. ועל הסופר הרומי המפואר אוילוג'עלעס בספרו הנודע בשם לילות אטיקיים אמרו, שאסף רעיונים זרים ומלאים נכרים מקדמונים ותפר מהם ספרו.

ומה גם ימים רבים אחרי כן, כאשר בקנאת הדת ובשנאת הדעת האבידו קנאים פראים רוב כתבי יד הקדמונים, ונתמעטו הספרים ולא נכרו בחוץ, שאז גנב כל מחבר מכ"י הנמצא אתו ולקח מכל הבא בידו ואמר שלי הוא, שככה עשה הסופר המפורסם בשמו אויגוסטין הקדוש לנוצרים, שלקח רוב דברי ספר הרומי Varron על קורות המליצה ועשה מהם את ספרו הגדול והמהולל בשמו "עיר האלהים" (de Civitate Dei) וכאשר ירא האפיפיור גרעגוריוס פן המצא תמצא הגנבה ביד קדושם אויגוסטין ונמצא שם שמים מתחלל, עמד ושרף את כתבי יד ספר הרומי הנ"ל ובער אחריהם עד מקום שיזו מגעת. — וככה עשה חכם מפורסם במאה הט"ו לעונארד ארעטין במצאו כ"י יוני מאת פרוקופעס והעתיקהו רומית ואמר בנני הוא, עד שכרבות הימים נמצא נוסח אחר מכ"י הנ"ל ונגלה קלון גנבתו. — וכן עשה כהן ראשי נוצרי בארכארוזא בסוף המאה הי"ז בספרו Officio Episcopi שמצא בכ"י ישן בשער הדגים בעיר אוגענטא. — וגם האיטאליקי הגדול Machiavelli מצא ספר אחד כ"י מפלוטארך על מאמרי חכמה להקדמונים ולקח ושם את כל דבריו בפי Castrucio שלו.

שאלות בלי תשובות ומתנות שלא ע"מ להחזיר כאלה רבו מארבה בספרי רבנינו וגאונינו ותלמידיהם ומפרישיהם — וגם בארו שכארזים נפלה שלהבת החשד, שכן לדעת יש"ר

מקנדיאה באגרתו אל ר' שמואל אשכנזי הנדפסת בהקדמת ספר גובלות חכמה, קצר רש"י מפירושי רבינו גרשון מאור הגולה ועשה פירושו על התלמוד! —) ואם אמור יאמר אחד מהם "מקום הניחו לי להתגדר בו," בידוע שהוא מכין א"ע לקבל ולשאול מכל הבא בידו, ולהשמר מחשש גניבה יסיים "אחרי כתבי זאת מצאתי . . ." ואם בכ"ז תגלה גנבתו יתחסד ויקרא "ברוך המקום שכיונתי לדעת הגדול" וכזה יצא ידי חובתו, ומהם לא יתנצלו כל עיקר, כי אם כחתף יארבו לחטוף על ימין ועל שמאל לפרנס את ספרם עב הכרס, אשר אם יוסר ממנו כל עשוק וכל גזול ישולח רוזן בו וישאר ממנו רק שער הספר והקדמתו, ככל החזיון אשר חזה ר"י ערמער הצופה על ספר גדול לרב בעיר ואם גאליציא, וגדול רעבון המחברים לחטוף איש דבר מפי רעהו, עד שלא יבחין אם אמר אותו חברו ע"ד האמת או רק בדרך הלצה, והפנים את טעמו, כמו שמצינו ב"ר עמנואל הרומי שפירש במחברותיו את הכתוב היא נתנה לי מן העץ ואוכל כאלו הכתה חוה את בעלה האדם במקל עץ עד שאכל, והוא דבור הלציי של טעם, ובא אחריו בעל הטורים על התורה והביא את הפירוש הזה בשם עצמו כבאור אמתו, והוא חסר טעם.

ומה נאמר על איזובי קיר החדשים בדורותינו, המתעטפים במלית שלא להם ומתקשטים בנוצות אחרים, ומהם מתקוטטים ביניהם על רעיון שדוף קדים, זה אומר אני מצאתיהו וזה אומר בלה שלי, עד שיבא השלישי להכריע כי גנוב הוא לשניהם גם יחד.

ב.

והיו סופרים אשר כבעל הבית פקה המחפש ביתו הישן ויעלה עליו מחיצונו צבע בוהק עד שיאמרו הכריות ראה זה חדש הוא, יעמו גם הם רעיון ישן ידוע במעטה מליצות חידות למען יאמר הקורא עליו מחדש חדשים הוא, ומהם השתעשעו במשחק הזה כשעשע יונק על חור פתן וכמצחק בנחלי רתמים

ולא ידע כי כנפשו הוא, בהעלותם עדי חידה שירית על רעיון דק אלהי ויעבתוהו ויכפרוהו בכופר גם ככפירה, ומעלה עליהם ההמון כאלו כפרו באלהים וכחשו לאל ממעל והתחייבו בנפשם ואשמם בראשם, כאשר עשה הפילוסוף האיטלקי Vanini הנ"ל בחורו חידה אלהית על רעיונים כשרים מצד עצמם כנ"ל, וכפר משחקו בדמו כי שרפוהו חי.

וכמוהו עשה גם החושב החפשי בכנוי Theosoph האשכנזי Peter Angelus Silesius (1624—1677) אשר כתב והתם בשם חידה אלהית גם הוא בשירתו (המפליאה והיקרה במציאות) "רוכב על כרוב" ואלה דבריו ככתבו וכלשונו :

Ich weiss, dass ohne mich Gott nicht ein nun kann leben ;
Werd' ich zu Nicht, er muss vor Noth den Geist aufgeben.
Dass Gott so selig ist und lebt ohne Verlangen,
Hat er sowohl von mir, als ich von ihm empfangen.
Ich bin so gross als Gott, er ist als ich so klein,
Er kann nicht über mich, ich unter ihm nicht sein.
Gott ist in mir das Feuer und ich in ihm der Schein ;
Sind wir einander nicht ganz inniglich gemein ?
Ich bin so reich als Gott, es kann kein Stäublein sein,
Dass ich— Mensch glaube mir — mit ihm nicht hab' gemein.
Gott ist ein lauter Nichts, ihn rührt kein nun, noch hier ;
Je mehr du nach ihm greifst, je mehr entwird er dir.
Mensch, wo du deinen Geist aufschwingst über Ort und Zeit,
So kannst du jeden Blick sein in der Ewigkeit.
Zeit ist wie Ewigkeit, und Ewigkeit wie Zeit,
So du nur selber nicht machst einen Unterschied.
Jch selbst bin Ewigkeit, wenn ich die Zeit verlasse,
Ich mich in Gott und Gott in mich zusammenfasse. —

שמונה עשר החרוזים האלה (מעשה ידי אמן אשר ישתוממו עליהם נבונים עד היום הזה) מחרידים לב קוראיהם ומרעידים כליות שומעיהם, כי נמצא בקרבם למראה עינים כעין כפירה והטחת דברים כלפי מעלה, ואת מחכרם לא דנו בשריפה, (כמו Casimir Liszynski הנ"ל), אף לא נידוהו, כי הסתתר בכנוי Theosoph ובחביון שם זר ולא ידעו מי הוא, אך נגנזה שירתו זאת ויקרה היא במציאות. אולם באמת ישר ונאמן לאלהיו היה האיש ההוא, ובתם לבנו ובנקיון רוחו הטהורה, כתב את המורים ההם אשר לא חדש בהם דבר, כי רעיון משולש ישן ידוע ונשמע בפי כל הפילוסופים היה ליסוד מוסד שירתו החדיית. הרעיון הראשון הוא יחוס השלילה לתוארי השי"ת ומניעת כל חיוב במציאותו האיכותית אצל המדברים והרמב"ם וסיעתו והמקובלים כידוע. הרעיון השני הוא הנודע בכה הכרת האנוש את האלהות מתוך האנכי שלו ובקרבו שוכן האלהים, והתמודד הרעיון הזה והשתרע עד פ"כ ט ע שהחליט כי האנכי הוא האלהים כנודע. והרעיון השלישי הוא מה שנודע כי לא האדם נברא בצלם האלהים כי אם האדם עושה את אלהיו בצלם האדם המדמה יוצר לצורתו ומספר ואומר בצלם אלהים ברא את האדם, וכבר אמר הפילוסוף היוני קסענופֿאנעס, תק"מ שנים לפני ספירתם, לאמר: האנשים ידמו את אלהיהם אל בני האדם בתוארם במלבושם ובלשונם (ע"ד דברה תורה כלשון בני אדם לפי דעות הרמב"ם ונושאי כליו בזה), השחורים יעבדו אלהים שחורים עם חוטמים שקועים, המראקיים יכבדו אלהים אשר להם עיני תכלת ושער צהוב, ולו היו ידים אל השורים ואל האריות לעשות להם פסילי אלהיהם, כי אז יציירו גם הם את אלהיהם בדמותם ובצלמם. וכן אמר סעבאסמיון פֿראנק במאה ה"ז: Gott ist dem Menschen so, wie er ihn glaubt und denkt. ועל כזה רומז Göthe באמרו:

Wie einer ist, so ist sein Gott,

Darum ward Gott so oft zum Spott.

וזח כלל גדול כולל ומכיל כל גוי וכל אדם יחד, כי גם בכל אשיים

יחידים בבני האדם, כאיש כן גבורת אלהיו, וכגבורתו זו כחו לאלוהו, כעם ככהן כחכם כהמוני, איש איש ממלאכתו אשר הוא עושה וחושב הוא בורא הוא יוצר הוא עושה לו קונהו. בלב גדל — רעיונים שוכן אל נצחי אין — סוף וכלי תכלית במקום ובזמן, והאדם הקופי קצר — מחשבה יאמר לכפים עין אלי אתה. בכליות רגשי אהבים יושב אל אוהב מלא רחמים, ובטוחות קרב מלא כעש ומרורים מקונן אל קנא ונוקם ובעל חמה. פיתגורס חושב סופר ומונה יצר לו אלוה על מוסדות המספרים, והענגעל חושב ורוקם היקשי הגיון ברא לו אלהיו על עמודי ההגיון. ובזאת נזכחה לדעת כי דברי המשורר ההוא אינם להג במוי שפתים, כי אם תוצאות עשתונות פילוסופיות. ופילוסוף מפורסם בזמננו Schopenhauer אומר בספרו הגדול Die Welt als Wille und Vorstellung 153 צד כי שני החרוזים הראשונים מהשיר הנ"ל רומזים על המשפט השרשי בשיטתו הפילוסופית, כי החפץ שהוא היסוד בעולם העשיה מושרש רק באחדות הכללות ולא ברבוי התפשטות בזמן ובמקום, והוסיף לאמר: „Daher könnte man behaupten, dass wenn, per impossibile, ein einziges Wesen, und wäre es das geringste, gänzlich vernichtet würde, mit ihm die ganze Welt untergehen müsste.“

ג.

ועוד מין אחר סופרים מערימים, בהפך גנבת דברים הנ"ל מן הקצה אל הקצה, שהם תולים א"ע באילן גדול, ומיחסים ספריהם לאיזה קדמון מפורסם, לנקר את עיני הקוראים, ולשית עדי יחוס על ספריהם, או לתכלית אחרת, בערמה כזאת השתמשו סופרי אוה"ע אך מעט, אבל סופרי עמנו השתמשו בה הרבה, וכבר בספרותנו הקדמוניה בסוף ימי בית שני, קודם ואחר חורבנו, החלו להתעסק בהמצאות כאלה, ונמשך הדבר חלאה בחיבורי הרבה מדרשים ואגדות וסיפורים ושיחות, עד שבאו המקובלים ור"מ דיליאון עם ספר הזוהר בראשם להרבות יותר מדאי בערמה הזאת, להטיל זוהמא וארס

בספרות גדולה ורחבה, עד שכרוב ספרי הימים ההם הגדיל הספק על הודאי, ועלתה יד הפקפוק והערעור על יד הנכון והאמתי. והדבר הזה היה נסכה נוספת על האחרת להעדר האמת והשלום במחלוקת שלומי אמוני ישראל ובפלגות דעות חכמינו ורבנינו. חלק לבנו באישמת סופרינו! — בשארית תחבולה הזאת השתמש עוד בדור העבר הסופר המשכיל והמקובל ר' יצחק סאמנוב כמעט בכל ספריו הרבים והשונים.

ד.

ועוד מין ערמה אחרת, בהפך גניבת דעת ובהפך התלות באילן גדול הנ"ל, נמצא בין הסופרים, אשר בעד איזה שכר או לתועלת אחרת המה משאילים שמם לספרים שכתבו אחרים אשר לא קראו בהם ולא היו למראה עינים, כמו שהרבה במסחר הזה בזמננו הצרפתי המפורסם אלכסנדר Dumas בספורים רבים הנקראים על שמו כידוע. ותחתיה ביתר שפל המדרגה מתחבאים השועלים הקטנים אשר ישלמו וישחדו מכספם לסופר מהיר לחבר איזה ספר למענם, והם ירפיסוהו על שמם בשער הספר, למען ימנו בעדת המחברים, אם אמנה כפעם בפעם תחת כבוד משנה כלמה יירשו בהגלות נגלות ערמתם וסכלותם, וחרפתם לא תמחה כי נדפסת היא הרותה בעט עופרת.

ה.

ועוד כת אחרת בין הסופרים המערימים להתחקות על שרשי איזה סופר קדמון, אשר ספריו אבדו ונכחדו מן הארץ, ולאמר על מעשה אצבעותם כי זה הוא הספר הנאבד, והאלהים אנה לידו עפי' איזה מקרה אשר בדה מלבו, כמו שעשה הסופר Annus de Viterbe פקיד היכל הקודש של האפיפיור אלכסנדר הששי, אשר החליט כי מצא הספרים כתובי יד של הכנעני סנחוניותן, של המצרי מאנעטהא, של הכשדי בירווס, ושאר קדמונים אשר לא הגיעו לנו מהם כי אם שרידי פלשת ספורים, וכל החכמים דורשי קדמוניות שמחו על מציאתו, עד אשר נגלה ערמת המוציא לאור, ושמחת הקוראים היתה לשחוק.

ובערמה כזאת הרעיש הסופר יוסף וועללא בסוף המאה
האחרונה את העולם במצאו ספרי טימוס-ליפיוס בלשון ערבית
ושאר ספרים, וכל החכמים שישו ושמחו לקראתו, עד שנגלה
ערמתו והושם בבית האסורים.

ועל כלם היה הנוכל הערום רב תבונות גיורג Psalmanazar
אשר בדה והמציא על האי פֶּאָרְמָאָזֶע (אי קמזן על יד ארץ
הסינים וכו' כאלפִים נפש אדם) הנודע לו רק בשם גדולות
ונצורות כיד דמיונו, וחבר ספר דקדוק לִשׁוֹן יוֹשֵׁבֵי, וכתב דברי
ימי קורותיהם, הכל כאשר לכל בדוי ומדומה, ולא נודעה ערמתו
עד שהתודה בעצמו בשעת מיתתו.

ועד היום הזה נמצא בקרב הסופרים מערימים כאלה,
להשביח את מקחם ולהונות את עולם החכמים, אשר כפתאים
תמימים יאמינו בהם בעינים עצומות, עד אשר תפקחנה עיניהם
וידעו כי ערומים (ערמילאין) וערומים (חכימין) סופריהם.

וקלות האמונה הזאת לחכמים קטני אמנה בשאר דברים,
היתה סבה להרבה שגיאות ותעתועים בספרות, כמו שראינו
חכמים תרי ארץ החופשים אחרי ספרי בני קדם הודיים סיניים
ופרסיים, אשר לרוב הופעו ונתעו בשוא בימים שעברו, ודימו
לראות אור אמת בניצוץ ערמה, כמו שקרה להחכם האנגלי
William Jones עם הספר ההודי סאטיאוראטא בדבר הספור של נח
ושלשת בניו אשר מסר חכם הודי אחד אל הספן Wiefard בהבטיחו
שהעתיק אותו מספרי פוראנא שבידו, והכל היה מעשה תעתועים
שנתכוין ההודי להתל ולשחק בחכמי איירופא, והרבה מידיעות הודו
ופרס וספרות בודעה וחינא ושאר ארצות רחוקות נוסדו עד
קרוב לזמננו על ערמות כאלה, עד שבאו החוקרים החדשים
במשענת בקורתם התמוכה על יתי חקירות חדשות שקורין
Philologie comparée, Mythologie comparée וחתרו בכל מאודם
למצא האמת ולהפיץ אור בהיר בשחקים ההם כהיום הזה.

ו.

ועוד נמצא בעדת הסופרים בדאים ובעלי ערמה ומרמה

באופנים שונים ומשונים : זה בודה מלכו קורות וסיפורים ואומר שהם זכרונות דברי הימים, כמו שעשה סופר צרפתי ושמו Varillas בהחליטו שמצא כל ספוריו ערוכים ושמורים בערכאות המדינה, וברר זאת עפ"י עדיות זכרונות ואגרות וראיות שונות, עד שנגלה שקרו והתברר שכל דבריו אינם אלא חלומותיו ודמיונותיו, וזה יושב בחדר ספריו, ומימיו לא נסה הצג כף רגליו מחוץ לארץ מולדתו, והוא כותב ספרי מסעות כאלו סבב את כל העולם כלו, כמו שהערים לעשות Thevenèt סגן עקד ספרי המלך בצרפת, ואחד ספרי איטאליקי Careri שחיה כל ימיו חולה כלוא בחדרו כתב ספר מסע סביב העולם, אשר לא ראה מימיו, וסופר אחר סיפר בספרו קורות מסעיו בארץ הסינים ובשאר ארצות קצוי ארץ וים רחוקים, ולבסוף נגלה הדבר כי גר כל ימי חייו בעלית מקרה בעיר מולדתו.

וכח דמיון המצאה בסופרים גדול כ"כ, עד שמצינו בארץ אירלאנד סופרים מזכירים בתי עקד ספרים אשר היו בארץ קודם המבול, ואחד מהם ושמו אילסקער עשה רשימה גדולה מספרים שחיו בידי אדם הראשון — "שהדברים האלה וכיוצא בהם שוא וזכב, ולא יהיה לך לראיה לפי שתמצאם כתובים בספרים, שהמכזב כמו שהוא מכזב בלשונו יכזב בקולמוסו, אין זה נמנע עליו, והכסילים הבווערים הם שיעשה אצלם לראיה אמתת הדבר בהיותו כתוב וכו' "

(אגרת תימן להרמב"ם)

ז.

ולהרכה חכמים וסופרים יאה השם שארלאטאן במובנו המלא והגדוש, בהרבותם אמצעיים מלאכותיים ליפות שם ספרם, להוגות ולרמות המון הקוראים בכל אופן שאיפשר, כמו בשנוי שמותיהם בתרגום יוני או רומי, למען יצלצל השם ממקום גבוה ומזמן רם, או ברדפם אחרי כבוד גדולה ויקר אשר ניתן להם מאיזו ממשלה או חברה או שבת תחכמוני, וימנו בשער ספרם

כל תוארי הכבוד אחר לאחד בפרוטרוט, ולפעמים גם לא באמת ובצדקה כי אם בצדיה ורמיה, כנודע ממחלוקת החכם Scaliger עם מתנגדו Schoppius שהאחד גילה ערות חברו בדבר הזה. ויש מהם אשר בחילוף מכתביהם קוראים זה לזה בכל מיני תארי יקר וגדולה, עד שלבסוף נפתח לבם להאמין כי באמת להם נאה ויאה כל כנוי הכבוד הגדול ההוא, ורם לבכם לכנות את עצמם בתוארים מגזמים ומפריזים כאלה, ונטלו לראשם עטרה שאינה הולמתם, כעין שעשו הסקולאסטיקים בעולם התיכון, ואחד מהם קרא א"ע Pansaphus שר"ל היודע הכל. ומקצתם הבטיחו בכתב ובע"פ כי בספרם נמצא פשר כל דבר בחכמה ודעת, והיה חכם אחד במאה הי"ז ושמו Macedo אשר כמו גלית הפלשתי התיצב בעיר רוטי שלשה ימים ובעיר וועניציא שמונה ימים קורא ברכים ומבטיח שיש לאל שכלו להשיב מענה נכון על כל שאלה באיזו חכמה שתהיה. וחכם אחר ושמו Kuhlman הבטיח לכתוב ספר הנותן לכל הוגה בו את הכשרון לדבר על העצים ועל האבנים ועל כל יקום בתבל ומלואה בדבור שירי או הגרני ולחבר ספרים מועילים, ותולדות סכלות גאוח וגאון כזה נמצא כה וכה בשערי ספרים ובהקדמותיהם עד היום הזה.

ח.

ויש מחברים המודיעים בקהל רב שמות חיבוריהם אשר אתם נכתובים ערוכים ושמורים כרוכים ומונחים בקרן זוית מחכים לגאולה ומצפים לבית הדפוס, והם לא היו ולא נבראו בעולם, כי אם נולדו ברוח דמיון המחבר; כאשר עשה גדול אחד גאון בדורותינו, בהעבירו במחנה העברים קול גדול ולא יסף על אודות שני ספריו הגדולים, וקרא להאחד "אנשי שם" ולאשני "ערך מלין" על כל סדר הא"ב (אשר איים בו לא אחת ולא שתיים את רמ"ל בעל "מערכי לשון" כידוע). הראשון שקוינו לראות ספר תולדות גדול עצום ורב כאוצר השמות של Bayle היה כנפל טמון לא ראה אור, ואנשי השם כלא היו, מלבד

שש תולדות וכמה נסיונות מקומעות בכתבי בעלי אסופות, ומהשני יצא לאור אך אות הא' בחלק הראשון, והיתר נשאר גם הוא כמו התולדות בסוד העבור במוח המחבר, שביקש לחבר ולא חיבר, (ואנחנו נצרף כונה טובה למעשה) ובמותו לא השאיר אחריו לנחלה כי אם ספר מררי מלא תמרורים וכדי בזיון וקצף וקיקלון על אחד ראשי חכמי הדור אשר בהם יתפאר ישראל בעמים — ובצרפת היה להמלך מזכיר סופר דברי הימים, והוא הודיע כפעם בפעם בפומבי שמות ספרי קורות הנמצאים אלו מהם בכתובים ומהם קרובים למכבש הדפוס; אבל במותו לא נראה ולא נמצא מכל ספרי דברי הימים שלו כי אם כדי מלא ששה דפים.

ט.

ויש סופרים אשר מעניות דעתם או מחמת עצלות אין לאל ידם לחבר איזה ספר למען יקרא שמם עליו או להשתכר בהדפסתו, חותרים וחודרים בחפש מחופש אחרי כתבי יד ישנים שהעלו חלודה וצחנה בקרן זוית בתי עקד ספרים, וכל כ"י אשר ימצאו יחזיקו בו בזרירות יתירה, בלי הבחנה אם איזה תועלת וחכמה בו, ויוציאוהו לאור עם דבר אל הקורא או תולדות המחבר או הקדמה מליצית מאיזה חכם מובהק בראש הספר, אשר יתקעו עליו בחצוצרות ושבחו יריעו בקול שופר. מחברים כאלה מוקירים כל ישן נושן, וכל נרקב מעופש אשר ירום תולעים חשוב בעיניהם מכל הידיעות החדשות בחכמות העולם, וכעכברים ועטלפים הם חופרים בגל ספרי עפר ואפר, ויקראו האח אם יצלה בידם להוציא מאשפות איזה כתב יד קדמון, אשר עליו אבד כלח ואין בו מועיל ויהי אך ראה ראה אחד מהם את המציאה, באים חבריו וגופלים עליה, להשוות כמה נוסחאות הכ"י ההוא ולהראות שינוייהם בדקדוק כל אות וכל מלה כמונה מעות וכמסורת סיג לתורה, ובא רעהו וחקרו בפלפולים רמים ונשגבים מלא אלפי עלים, להורות בקול רם גאה וגאון על כתבי יד אחרים הנמצאים עוד בעקד פלוני ובאוצר אלמוני

ולהראות כח בקיאותם וגבורת שקידתם והתמדת הריצותם על כל קוצו של יוד ועל כל תג תלי תלום הערות, ואח"כ יתחילו להתקומט על זמן הולדת המחבר ההוא ועל מקום מיתתו, ונראים עדים זוממין ובזיון וקצף והרמת יד חובלים, והקורא התם ומתמם עם תמימים יתפלא וישתומם על חריפות המבקרים החם כי גדולה מעל שמים חכמתם ולתבונתם אין קץ כחול שעל שפת הים, ולזה שייך גם מלחמת הסופרים החדשים נגד הישנים, ומליצי הקדמונים נגד האחרונים, אשר צייר האמן הנפלא האנגלי Swift במאמרו "מלחמת הספרים בכיבליאותקה גדולה".

ויותר ממה שמחברים שומים עשו ספרי הבל, הפכו ספרי כסל הרבה קוראים לשומים; ויותר שהיו הסופרים חכמים בעיניהם, יותר נבערו ונכסלו קוראיהם, אשר התיגעו להוציא אור מאופל העראקליט ויודעי ה"ן מבתי מדרש אלכסנדריא עד הזוהר ומפרשיו ועד סוועדענבורג והאר"י, אמת מספיקות סוקראטעס ותלמידיו עד המדברים ופילוסופי אישכנא, חכמה מלהג דיוגינעס ומשלי עפר ואפר עד דרשני פרובנציה ומטיפי לכסף ושמלות בדור החדש, ותבונה מהרבה ספרים קדמונים ואחרונים שנמנו במבוא לספר 'אבן החכמים' בפרק "אולת חכמים וסכלות נבונים", ואם תרצה בני לדעת עד היכן הגיעה סכלות חכמים וסופרים גם בדורותינו, קום וראה עקד הספרים של Wunderlich הנמצא עד היום הזה בעיר דארמשטאדט, על עניני שדים ורוחות וכשוף, ובקרבו ספרים בשמותיהם: "על גלגולי רוחות באדם"; "על גירוש השד מתוך האדם"; וכו'. ועוד בשנת 1706 דרש חכם אחד ושמו מיכאל שילבערג בבית המדרש הגדול בעיר Rostook על השאלה: "אם רשות לנו לשאול בשאול קרובינו המתים את פי המת?" ובשנת 1735 נכתב ספר "על אכילת המתים בקבריהם". ובשנת 1805 הדפיס חכם פילוסוף מפורסם ושמו Dr. Wötzel את ספרו וסיפורו, כי אשתו המתה נראתה אליו שלש פעמים אחרי מותה, והוא ראה אותה פנים בפנים, ודיבר

עמה פה אל פה וכו', ואת הספר ההוא הקדיש לכבוד הנסיך החכם הדוכס קארל אויגוסט מן זאכסען וויימאר, וכאשר התקוממו בין סופרי דור מערערים על אמתת הדבר, והתעורר חכם אחר ושמו Dr. Kiliam לעזרתו, ושניהם הואילו לברר בחוקי הטבע איפשרות הדבר לאמר: האדם מורכב מהומרי מים ואור, ואחר המות יפסקו המים, אך יסוד האור בוער עוד עד שיפסק השמן, וכתב הרעצעפט במלות האלה: Nimm zwei Loth Baumöl oder auch ein Achtel guten Brantwein, mische es wohl untereinander, thue es in einen silbernen oder blechernen Löffel, und gieb ein oder zweimal davon deiner Frau vor ihrem Tode ein. Item es hilft und sie wird wieder erscheinen. —

הבלי הספירימיזמים כימינו אלה, אשר באלפיהם בארצות אמעריקא ובריטאניא וצרפת ובעלגיא יחשבו גם הרבה חכמי טבע היותר מפורסמים ע"י ספריהם והמצאותיהם, כמו החכם הטבעי Crookes מנלך של טהאלליום, החכם המהולל Wallace משנה לדארווין בשיטתו החדשה, הטבעי Varley הנודע בחברת מניחי החבל Kabel מתחת לים, וכמוהם חכמים ונבונים אשר בעדת חווי נפשים פורחות הנ"ל יחליטו, כי לפעמים אפס חוק הכובד בחומרים, הגופות ינשאו ע"י רוחות למעלה, קולי קולות ישמעו בלי סבות טבעיות, חפצים בחדר ינבלו להועתק ממקומם באפס כח טבעי מניעם. האדם בגפו יעלה מרום, גשמות ורוחות מתלבשות בגופות לעין רואי ויד ממששת, רוחות ונפשות יוכלון לכתוב בספר לעין הקורא, וכיוצא בהבלי הבלים כאלה —

ואם רצונך לדעת עד היכן הגיעה הפרות המחברים היותר מחוכמים בעולם הספרות, איך השתמו לדעתם בעברם גבול דרך הארץ ובחלפם חוק המוסה, קום קרא בספרו של Adelung הנ"ל בשם Geschichte der menschlichen Narrheit שאחד מהם קרא בעצמו לספרו הגדול בשם: Närrische Weisheit, und weise Narrheit

הוי אומר: אין סבל כחכם!

יא

כמעט כל המחברים מקוים חיי נצח והשארת עולם
לזכרון שמש על הארץ אחרי מותם. והיה סופר אנגלי אחד
ושמו Johann Bower אשר מיראתו פן ישכח שמו עלי אדמות
אחרי מותו, פקד בשטר צוואה שלו לתת ששים שקל כסף
לאיש ואיש אשר יזכיר שמו לתהלה. על כן גדולה האהבה ויתירה
החבה אשר לחסופרים אל ספריהם ילדי רוחם וזרע שעשועיהם,
וכל עלה אשר כתבו כבן יקיר הוא וחכיב עליהם יותר מחייהם
מנפשם ומילדיהם, ומבקשים תמיד עת מצוא לקרוא כתביהם
לפני כל השומע כמבין כבלתי מבין כמהלל כמתקלס בהם,
וכאנגים טובות ומרגליות יחשבו כל מלה וכל תבה בחבוריהם,
ואוהבים לדבר בהם ולשוח על אודותיהם ולהזכירם בכל זמן
ובכל מקום, ומוטב בעיניהם שיאבד כל העולם ואל יאבד הכתב
יד שלהם ה"ו, והיו מחברים אשר בסכנת נפשם קפצו אל
התבערה להציל את הכ"י שלהם ממאכולת אש. — החכם
הצרפתי Budé במאה הט"ז ישב בחדר ספריו והנה זה משרתו
בא ובשורה בפיו כי פרצה אש שלהבת כבית — גלה אוון אשתי
מזאת, ענה המחבר בקר רוח, באשר תדע כי אין לי עסק בצרכי
הבית!

יב

זכמה גוזמאות והפרזות וסכלות אהבת עצמו ואולת גאה
וגאון בשמות שיקראו מחברים לספריהם, לא בלבד מחברי עמנו
בגעגועיהם לילדי רוחם היקרים בעיניהם שיקראו להם: נופת
צופים, טורי זהב, נקודות הכסף, דבש לפי, בתם פז, אור החיים
כלי יקר, יערת דבש, וכיוצא בהם; כי גם באומות נהגו בשמות
תפארת כאלה, כמו שמצינו כבר אצל פליניוס הצעיר המתקלס
כסופרי היוונים שהם עשירים ומאושרים בשמות ספריהם, פעם
הוא "נחילות דבש" כאלו אך נופת תטופנה שפתיו, ופעם
יקרא "קרן השובע" כחשכם כי ימצא בקרבו כל מין מחיה
וכלכלה, ופעם יקראו לספריהם בשמות בנות החכמה, או "גנף

פוריה" או "שלחן מטעמים" וכדומה בשמות גאווה לנקר עיני הקורא, אשר כי תחזינה בספרים ההם ימצאם צנומים ושודופי רוח קדים. ובין האחרונים מצאנו ביניהם שמות ספרים כאלה: "מרקחת הנשמה" לסדור תפלות, "שלשת בנות איוב" על שלש המדות הטובות שהן סבלנות אומץ הרוח ואמונה. "קול שופר" על היום הדין האחרון, "מפוח גורש זכובים" על צירוף אש הגיהנם והרבה בהרכבת השם היכל כמו "היכל הכבוד" "היכל הזכרון" ודומיהם. ויש אצלם ספר ממאה המ"ז בשם "אבן יקרת כל אבנים יקרות" והוא ספר אוצר מלין פשוט. והיו ביניהם שמות ספרים ארוכים הרבה מדות או שורות, כמו שקרא המשורר האנגלי המפואר בדורותיו Gascoigne לקובץ שיריו בשער הספר בשם ארוך כזה: "אגודת מאת מיני פרחים אלומים בעומר אחד והם שירי חופש קטופים מקצתם ע"י העתקה בנגות חמד איירופידס ואוביד ופעטרארקא ואריוסטא ומקצתם גודלו על ברכי כורמי ויוגבי ארצנו אנגילטירה והמה מעלים ריח נוחה שונה וישימו קטורה באף הקוראים החכמים בהריחם ברוח התול ומועיל ונעים וערב." ויש שמות ספרים המתעים בזדון או בשגנה את הקורא לפי תומו, אשר לפי השם יקוה למצא בספר ההפך מהנמצא בו באמת. ומחם אשר כדי להשביח את מקחם יתנו לספרם שם קדמוני גודע, וכבר השתמש ציצערון באמצעי כזה שקרא לדבוריו נגד אנטוניוס בשם Philippicas להזכיר במדברות דעמוס מהענעם נגד המלך המוקדוני פהיליפ.

יג

ויש ספרים הרוצים למלאות חסרון כשרונם ע"י חריצות ושקידה יתירה על המדה, בהשתדלותם לחקות איזה סופר מפורסם, שככה מסופר על הסופר Paul Manuces שהחרה והחזיק להתדמות במליצת אגרותיו אל ציצערון, ועמל חודש ימים לחבר אגרת אחת, ומליצת אגרותיו דומה באמת למליצות הרומי ההוא, אבל עקבי זעת אפו נכרו בהן בלחץ וכדחק. והרבה סופרים דומים לקופים גמורים בשקידתם להתדמות

לאיזה סופר מפורסם, ולפסוח כהגר בעקבות איזה מחבר
אחר.

יד.

רוח נכון ילאה נשוא טורח הרבה סופרים בפלפולי
ויכוחיהם, משאם בבקורת וחפש מחופש אחרי מומי אחרים,
וריכם איש באחיו כאויבים בשער, וסכסוכם איש ברעהו כערוכי
מלחמה, שנעשו שונאים ואויבים זה לזה בהלכה, כמו שהראח
לדעת זה המשורר האנגלי מילטאן בספרו "מריבות סופרים"
וקנאת סופרים תשפל לקנאת איש מרעהו ולשנאת אומן
לאומנתו ולמלחמת פת לחם יפשע גבר, בהשליכם שיקוצים
וקיקלון איש בפני חברו, ושופכים זע"ז בוז ולעג כמים חרון
וכעס כאש, ער כי נמצאו מחברים נהלים עד מות מחמת
מקנאיהם ומבקריהם, כמו שראינו בראש מליצי זמננו באשכנז
Gutzkow אשר הצרו לו מנגדי ספריו בדברי בקורתם, עד שביקש
לשלוח יד בנפשו, וכבר מצינו באחד המשוררים הקדמונים
Polyagras שהלך ותלה א"ע בהציק לו מרדפו בעלי אומנותו.
והחכם Bayle באוצר השמות שלו ערך Hipponax מספר כי
סופר אחר Archilochus חבר בקורת דוקרת בדברי הידודין
אשר הכריחו שנים שלשה סופרים לתלות א"ע, וכיחוד נוהגים
מעריכי כתבי עתים לימים ולשמועות ולחדשים בדברי נרגן
לזרות פרש איש על פני רעהו, שהאחד מגלה מומי חברו, ואינו
רואה נגעי עצמו, עד שבא אחר לגלות את ערותו גם הוא,
הצד השווה שבהם שדברי כולם כמוץ יסוער ברוח שבין לילה
היה ובין לילה אבד, אך ישאירו ריח צחנה באף הקורא.

והפך הדבר מעורר צחוק יותר, והוא באהבת המחברים
זה לזה, לשבח ולפאר כל אחד ספר רעהו ולהרבות על מחברו
תלי תלים תוארים ותשבחות, וכאשר לא ימצאו המחברים
אוהבים מהללים, יבקשו למצוא אויבים מקללים, למען יתפרסם
שמם במחלוקתם, ויש מהם אשר בכונה יכתבו דברים מתנגדים
לדעת הקהל, למען יתעוררו מבקרים עליהם וידובר בם בשער.

ופעם מבלי מצוא מבקר אחר יבקרו הם בעצמם ספרם לתכלית זו, כנודע מהמשורר Garopulus בשירו על קארל הגדול, אשר כתב עליו בעצמו בקורת שנונה מלא תוכחה, ומחם הוצים לפרסם שמש ע"י בקרת נאצה, ויתנפלו על איזה גדול מפורסם, וישפכו על ספריו סיר רחץ משפטם, בתקותם אולי יענה המחבר לבקרתם ונודע שמש בגוים.

טו.

וכמה מן חנופה וצביעות וזכנעה ורמאות בקריאת שם (Dedication) כבוד איזה אדם בראש הספרים: זה התן יושב בבית חמיו ומסב על שלחנו יקדיש לו את ספרו, למען ימצא הן בעיני אשתו ושכל טוב בעיני המתו; וזה ידכה ישוח לפני נדיב או כילי לקרא שמו על ספרו ולהשתחוות לו לאגורת כסף, ויפה אמר הצרפתי Furetier כי הראשון שהמציא המנהג של דעדיקאציה היה איזה נודר ללחם על הפתחים, — ויש מקדישים ספרם להרבה אנשים בבת אחת, כאשר עשה האנגלי Dryden ועושים מקצת סופרים עברים בזמננו, ויקדישו ספריהם לכל פסל במבטאים שונים ומשונים, ויעשו מחבוריהם מחבת מלאה ריח לבונה או חלבנה להעלות קטורת באף אדוניהם, או עלי הספר להם כזנב הכלב לנענע בו לקראת גדולים להפיק מהם רצון, וכמו שהיו מחברים מתגאים שהקדישו ספריהם לאלהים, כאשר עשו הרבה סופרים אישכנזים בימי העולם התיכון, ובדור העבר סופר עברי גאליציאני באחד מקונטרסיו המכונה "מגן החכמה" אשר כל ענינו מהחל ועד כלה שאול או גנוב מספר "תעודה בישראל" להריב"ל, ואותו הקדיש המחבר לשם שמים עם מכתב גלוי להקב"ה בראש הספר (*); כן היו

(*) ועליו כתב החכם יש"ר באגרותיו ח"ש צד 12 לאמר: "ולא יאומן כי יסופר שנער אחד בן תשע עשרה שנה עני בדעת ומחוסר תיקון המדות יקום מתוך העדה ויתפאר להיות הוא לבדו למגן על החכמה ויכתוב בראשית ספרו אגרת בלשון מדברת גדולות, אל מי? אל ממי? הקב"ה! ויעזו פניו לחורות לו י"ת הדרך אשר בה ילך להבין מליצותיו הנמבזות בצוותו אותו שיעיין בפורוש החכם רי"ם ז"ל למורה כי לשלישי! השמעת מימיך כזאת?"

אחרים אשר כבוד עצמם חביב בעניהם מכבוד חברים ומכבוד שמים, והקדישו ספריהם לשם עצמם וכבודם, כמסופר מהסופר Citizens בספרו על המלחמות, וסופר סקאטי צוה את המדפיס להקדיש לו את ספרו של עצמו, והמהתל הצרפתי המשורר הנודע Scarron הקדיש אחד ספריו אל הכלב הקמץ שהיה לו. והמשורר הגדול שיללער כתב ע"ד הלצה בראש קובץ שירים המכונה Sibirische Anthologie שחברו אתו מרעיו יחד (ראה במ"ע גארטענלויבע לשנת 1876 צד 171) דעדיקאציא אל המות במבטא: „Meinem Prinzipal dem Tod“ כי שיללער היה רופא בימים ההם, וכל רופא עבד נאמן אל מלאך המות. האנגלי Swift כתב בראש ספרו "מעשה חבית" דעדיקאציא לכבוד השר "דור אחרון" כי ישפוט שפוט על ספרו, ומסחר רב עושים המחברים המקדישים עם הקדש כזה, ולפעמים בוש יבושו משברם ע"י איזו טעות הדפוס והיה כל עמלם לבהלה, כאשר קרה להחכם עראסמוס הנ"ל, שהקדיש אחד ספריו לאשה כבודה מאצילי הארץ, ובאו במכתבו המלות *mente illa mentula* שר"ל: רוח כזה, והמדפיס הציב בזדון או בשגגה תחתן המלה *mentula* שר"ל בלאטינית הישנה: ערות גבר, וכדי בזיון וקצף היה לו ולה.

טז.

רוב הסופרים משנים מעמם בספריהם, אין לכם ועמם שוים, כי מתחפשים הם ופונים לכל אשר יפנה רוח הזמן והמקום כמו שהעיד והודה על עצמו המקובל הפילוסופי יש"ר מקנדיא בספרו מצרף לחכמה לאמר: "והנה אנכי כותב כאן נגד הפילוסופים ויצאתי לעזרת ה' להליץ בעד חכמת הקבלה כי כן צויתי מאחד האלופים שרי יהודה אשר לבנו פונה היום לדברי המקובלים וכהיותי נצמד בעבותות אהבתו פניתי מלמודי להפיק רצון רוטמותו ואם למחר רוח אחרת תהיה אתו ויתאו לחכמת הפילוסופיא ויבקש ממני לאמר סלסלה ותרוטמה ובין נגידים תושיבה אני אחלץ חושים ואאזור כגבר חלצי להגן בעד

הפילוסופיא. וכלל גדול אני מוסר בידך שלא תדמה בנפשך לירד לסוף דעת המחברים מתוך ספריהם כי השם לבדו יודע תעלומות לב, ולדעת החכם הנרכוני גם הרמב"ם ז"ל הערים מאד לכסות דבריו בספר המורה והוא בפירושו עליו אינו אלא כהולך רכיל מגלה סוד, אבל שאר המפורשים הבאים אחריו גם כי ראו פירושו לא הרגישו רמיזותיו שמליצתו צרה וצריך פירוש לפירושו, ויפה אמרו חז"ל והביאו הילקוט בס' שמואל שרש קל"ט בפסוק ויקרע ה' את הממלכה ממך ויתנה לרעך לדוד א"ל כד הוית גבן אמרת לרעך הטוב ממך וכאן אמרת לרעך לדוד א"ל כד הוינא גביכון הוינא בעלמא דשקר דדחילנא מנך וכו'".

יז.

ויש ספרים הרבה מלאים דברים של מה בכך, מדברים על ענינים ריקים צנומים שדופי רוח קדים, וכל רוח נכון איז בקרבם, שהם מתלחמים ומפלפלים ומתוכחים ומתקוטטים בדקדוקי סופרים ודקדוקי עניות, הנהוג ביחוד בין המדקדקים והדייקנים הלוחמים על אתא קלא דלית בה מששותא, ובין מלקטי אותיות פורחות בכתבי הקדמונים, וכמו שלחמו רס"ג עם אדונים ותלמידי חיוג ודוגש בן לברט ומנחם בן סרוק אלה באלה, ובין האחרונים בעלי צהר התבה ואוהל משה על תנועה קלה וחסון, בן רבו מדקדקי הצרפתים מאה שנים על האות q בהמולה גדולה, וכן שאר מדקדקי העמים ימלאו ספרים שלמים על דקדוק מלה אחת בפלפולי הבל—ובכלל ידענו כי המדקדקים הם גאונים המרהיבים עוז בנפשם לשום דמיונם לקו בלשון וחזיון לבם למשקלת בכלליה, ובאמת חכמת הדקדוק היא רק המצאה מלאכותית מאנשים יחידים, ממציאה הראשון אצל היונים היה בשם פראַמעטהעוס, ומהם קבלוה הרומאים ע"י מאלאטעס, ומדקדק רומי אחד ושמו פאלעמון הרחיבה והעטיקה וקרא אותה על שמו gramatica palemonia וכלם לא הבינו כי מקור לימודי הלשון ויפיותה אך בהורים ולא במורים, האם והמינקת והאומנת הן הנה תורינה דעת הלשון לילידי חניכם ולא

המדקדקים, שכן למדו האחים הרומאים הנודעים בשם Gracchus נאום הלשון ומיטב הדבור מאת אמם קארנעליא, והמלכה איסטרינא הורתה לשון יוגית לבנה מלך הסציטים. על כן העירו ועוררו אפלטון וקווינטיליען לקחת לילדים מינקת חכמה בלשון, כי המדקדקים בעצמם אינם יודעים מאומה, והיה מדקדק בשם פריסציען אשר עסק כל ימי חייו בחכמת הדקדוק וכשמת הודה כי לא הבין ממנה מאומה, ומסופר כי דידימעס התקשה בחקירת הדקדוק כ"כ עד שחיבר עליה ארבעה אלפים וי"א ששים אלפים ספרים — ומחלוקת תמידית מלחמה מדור דור בין המדקדקים על הרבה כללי הלשון, והחויץ יותר מהכלל, והזרות גדולה על המדויק, ומה שהוא כלל לאחד הוא חויץ או זר לאחר, בכל הלשונות בשגם בשפות הקדמוניות שכבר מתו, ע"ד שהתלווצצו לוציאן ואנדרעאס די סאלערנא על מלחמת האותיות מ"ס ומי"ת בלשון לאטינית, וכשם שלדעת חסידי עמנו וקדושיהם כל מדקדק הוא מפר דת ואמונה ועובר חק ופורץ גדר, כן העיר אנריפסא הנ"ל שטעות בדקדוק מלה אחת התעה כבר בימים קדמונים מלך ועם כלו מדרך הישר, המלך היה שאול מלך ישראל שבאשר צוהו שמואל הנביא להשמיר זָכָר עמלק, היבין שאול המלה כמו זָכָר והרג רק הזכרים *) והחיה את הנקבות (?) ויצא עליו הקצף מאת ה'. והעם היו היונים והרומאים שבלשונם מורה המלה Phos גם אדם גם נר ובחגי שבתאי שלהם שקורים סטורנאליא היה להם להדליק נה, לפני פסלו, והם זבחו לו אדם, מפני שטעו בפירוש המלה — ובולטם הדקדוק אחז קצתם כ"כ עד שהתדקדקו על לשונות דמיוניות, כמו האנגלי John Dee אשר כתב והדפיס ספר מלים מן הלשון אשר דיבר אדם הראשון כגן העדן, ובהרבה להג נחלקו באיזה לשון דברו אדם וחוה כגן עדן, בעלי אנדה שלנו מחליטים שהיתה לשון עברית כידוע, סופר אחד ושמו Goropius הדפיס בשנת 1580 בעיר

(*) החליף מלחמת כורין בימי משה במלחמת עמלק בימי שמואל.

אנטווערפּען ספרו להוכיח כי בלשון האָללאַנדית דברו בן העדן. וסופר אחר André Kempe בשנת 1569 הוכיח בספרו כי אלהים דבר אל אדם הראשון בלשון שוועדית, ואדם השיב לו בלשון דאָנית, והנחש דבר אל חוה בלשון צרפתית. (* ודומים בכ"ז אל האשכנזי שמואל האפֿפֿענרעפֿער אשר חי שבספרו את דופקי העורק ביד האדם על פי משטר מוזיקאלישער ריטהמען. — ויש ספרות גדולה תלויה על בלימה, כי איזה שקר בפועל העמיד עט סופרים בכה, וכזב שלא היה ולא נברא הסב מלחמה בין החכמים, כאשר העיר הצרפתי Fontenelle באמרו, כי לו השכילו החכמים לחקור היטב על איזה דבר בטרם יקדשו עליו מלחמה כי אז לא היה ללעג ולקלס בבקשם למצא סבת דבר שאיננו במציאות, והביא משל ע"ז מקרה שן הזהב הנודע, כי בשנת 1598 יצא הקול, כי בארץ שלעזויא צמח לילד בן שבע שנים שן זהב גדול כפיו, אחרי אשר נפלו כל שיניו, ושתי שנים אחרי כן כתב המורה לחכמת הרפואה Horstius קורות השן ההוא, והחליט שהוא מקרה טבעי במקצתו, אך גם אות ומופת אשר הראה האלהים לנחם את הנצורים הנגשים והנענים מחמת התוגרמים הנלחמים בהם. בעצם השנה ההיא כתב החכם Rullandus גם הוא על קורות השן הפלאי ההוא, וחלק עליו חכם אחר וישמו Ingolstädter בדבר סבת השן ההוא וטיבו, והראשון עמד וכתב התנצלות דעתו במאמר מפולפל, חכם גדול אחר וישמו Libavius אסף את כל דעות החכמים על אודות השן ההוא והוסיף עליהם נופך משלו כנחוג בין הסופרים וכה רבו ספרים על ספרים, עד אשר באחרית המלחמה הגדולה ההיא עלה על לב אחד מהם, לשאול את פי צורף זהב על דבר השן הנפלא ההוא, והנה זה בא הצורף ובחן ובדק את השן ומצא כי איננו מזהב כי אם מזהב, כי הרקיעו פח זהב דק סביב השן להונות בו את הבריות — וחמת החכמים והסופרים שככה.

(* Vgl. Max Müller, Wissenschaft der Sprache §. 159.

ומסופר כי מלך אחד בארץ אנגליא, בהתאסף נבוני עמו בשבת תחכמוני, הציע לפניהם את השאלה הזאת: לו ישקל יִשְׁקַל דג מונח במים בכלי, במאזנים ישאו יחד הדג והמים, יגרע כבדם ממשקל הדג והמים, אם בד בכד יעלו במאזנים. ועתה אמרו נא אמורו כל יודעי דת ודין בחקי התולדה, מה שרש דבר נמצא בהבדל הזה? — כשלישים תשובות שונות ושנונות בלהג הגיון הגיעו אל יד המלך. אכן כלם נתעו בשוא ונלאו למצא פשר הדבר, עד אשר עלה על לב אחד מהם לנסות הדבר ולראות, אם באמת נמצא ההבדל הזה כדבר המלך, וינס וישתומם לראות, כי אך מצחק בהם המלך, וכי באמת נשתוה משקל הדג חוץ למים למשקלו בתוך המים. —

יח

ומה גם מחכמים חשוכים בספרים אפולים בעלי הזיהו בחכמת הנסתר, אשר כחולמים יארונו קורי עכביש ופמפומי מלים, ויחליטו משפטים מוזרים ומתמיהים כאלו יקוד אש הקדחת והדלקת מדבר מתוך גרונם הנחר מחרבוני להמים, והיטב אשר דימה השוער כפתח הספר "סוד הספירות" מחברים כאלה אל אספסוף חולי נפש ונגועי רוח בבתי משמרתם. אבל גם בקרב בעלי הגיון נמצא ספרים מלאים דיעות זרות משמימות, כאשר יאמר משל קדמוני אשכנזי: *Es ist nichts so verkehrt, das nicht schon von einem Gelehrten vertheidigt worden wäre.*

יט.

אהבה גדולה לסופרים ורבה יתירה לספרים עשתה הרבה שוטמים והרבה אומללים. חכם איטלקי אחד הנודע בשמו Magliabechi קבר א"ע כל ימי חייו עד שמונים שנה תחת גל ספרים לאלפים ולרכבות, גם חדר משכבו היה מלא ספרים צבורים זע"ז באין מקום לשבת או לשכב, והיה אוכל ושותה וישן על תלי תלים ספרים, מבלתי יכלת להפרד מספריו כמעט רגע. — "אוצר ספרים עתיקים דומה למורי עני גבי האדמה, שגם בהם נתקשו לאבני חול תעתועים קדמונים ומתו לשחת בלי,

ואך החותר במעבה קדמוניות ישים עיניו על פגרים מתים ההם" (שאַפּפּענהויער). — "הירודוט מספר כי קסערקסעס מלך פרס בכה בראותו רבבות אלפי אנשי חילו הגדול, כחשבו כי מכל אלה לא תשאר פרסה אחר מאה שנים; כן בכה יבכה הרואה שנה בשנה רשימות אלפי ספרים חדשים מקרוב באו, בעלות על לבבו כי מכלם לא ישאר אחר עשר שנים כי אם בלויי סחבות וכמתים מלב ישכחו" (הנ"ל). — "ספר קורות הספרות דומה לחדר הנתוח האוצר בקרבו נפלים טומטמים אשר נאכל חצי בשרם בצאתם מרחם אמם, וחיי צרוף המעמידם בכלי הוא עור החזיר הכורך הספרים הישנים" (הנ"ל). — וחכם איטאליקי אחד גוואריני די פֵּרונגעס עבר בכל ארץ יון לאסף כתבי יד עתיקים, וכשבו לארצו איטאליא טבעה ספינתו בים ואבדו כל ספריו, והיה צערו גדול כ"כ עד שהלבינו שערותיו בלילה אחד, — ומלבד זה היו לסופרים רבים מנהגים זרים בשעת כתיבת ספריהם, ד"מ הצרפתיים Mezerai גם l'Etoile וי"א אף Corneille לא היו יכולים לכתוב לאור היום, כי אם סגרו חלונותיהם והדליקו נר, והראשון הדליק נר אף כשחלוננו פתוח לשמש, ואל הבאים לבקרו ביום האיר בנר שבידו בצאתם מחדרו, כאלו לא היה שמש בעולם. העורך דין הנודע Cujacius כתב ולמד בשכבו שמוח על יריעה על קרקע חדרו וסביביו ספריו, שיללער אהב להריח בתפוחים נרקבים בשעת כתיבתו, ועוד נראה בוויימאר המקום בארגזו ששם הניח בשעת עבודתו תפוחים נרקבים להריח בהם, על המנצח בנגינות הלוי (Halevy) צלח רוחו ביחוד לחבר נגינותיו בשמעו רעש סיר נפוח מלא מים אשר ירתיחהו איש לוחט, והמנצח בנגינות מענדעלסזאן יכול אך אז לחבר ישיריו אם עמדה על שלחנו אגודת פרחים. —

ואתה בני אם חכם לבך ידוע תדע כי הטוב והמובחר שחכמים הוא ספר בשול (Kochbuch), ולבל ארבה לך ראיות ועדויות ע"ז, אעידה לך רק שני עדים, האחד קדמון והשני אחרון, הקדמון הוא הרומי המשורר Vespa אשר אחר כתבו הרבה ספרים

השאייר אחרי מותו שיר בשם: *Judicium Coci et Pistoris*: שר"ל משפט המבשל והאופה, ומחליט בו כי תכלית האדם אך במאכל ובמשתה, והאחרון הוא הסופר היותר גדול בזמננו בספרות פוריה וענפה עד חמש מאות ספרים הוא הצרפתי אלכסנדר Dumas, אשר היה רגיל לאמר בחייו, כי ספרו האחרון (אחרון אחרון חביב) יהיה ספר בשול; וכן היה כי במות הסופר הגדול הזה, לא הניח אחריו בכתב ידו, לא ספר זכרונות דברי הימים, ולא ספור נשגב או חזיון כמשפטו כל ימי חייו, אלא ספר אוצר מלין על חכמת הבשול (*Dictionnaire de cuisine*) למבשלות לרקחות למבחות ולאופות, לידע ולהנדע ולהודיע כי חכמת הבשול עולה על כל החכמות שנעולס, והחכם שאפפענהויער הנ"ל מחליט כי קריאת ספרי דעת לא תמלא רוח תאבה לחכמה, כמו קריאת ספרי בשול לא תשביע בטן רעבה, וכשם שגזר הכליף אָמאר שכל הספרים נידונים בשרפה חוץ מספרי הקוראן, וכמו שאמר אגריפסא הנ"ל שכל הספרים מעונים גניזה חוץ מכתבי הקודש, כן אומר אני שכל הספרים הבל אין בם מועיל חוץ מספרי בשול.

פרק שלשה עשר

משגב הסבלות

.א.

קבלה ביד אבא מפי רבותיו לאמר: פתיות מביאה לידי סבלות, סבלות מביאה לידי אולת, אולת מביאה לידי שטות, שטות מביאה לידי רוח הקודש, ורוח הקודש מביאה לידי שגעון, וכיון שהגיע השכל למדרגת השגעון סימן יפה הוא לו, וזה האות כי שאר רוח לו שנאמר משוגע איש הרוח, וכן מצינו במלך שאול שבתחלה צלחה עליו הרוח והתנבא בחבל הנביאים בתוף ובכנור בחוצות וברחובות, ואהרי אשר נהפכה הרוח לרעה השתגע והתנבא ונפל ערום, ובפירוש דיבר הכתוב "לכל איש משוגע ומתנבא" (ירמיה כ"ט)

ומתרגם הכשדי "ומטפש" כי טפש הוא נביא, ונביא הוא שומה, שכן מתרגם הכשדי על "ויתנבאו" (מ"א י"ח) "ואשתמיאו" ואין בין שומה וטפש לנביא חלום חולם אלא השם בלבד. והשוה כבר אפלטון המלה Mantik אל המלה Manie, והפילוסוף האשכנזי שלייערמאכער העתיק אתהן Wahrsagen עם Wahnsagen.

ב.

ולא בישראל בלבד, אלא גם באומות העולם היה המשוגע חשוב כנביא יודע דעת עליון, ואומר לבני אדם מה פעל אל, שכן כל העמים הקדמונים, ובארץ הקדם עד היום הזה בין מאמיני בודעה ומחמד, רואים הסכלות השמות והשגעון כשכינת רוח הקודש והנבואה. והכת סאנמוני בין התורגמים, כמו הקוואקער בין הנוצרים, משתמים ומשתגעים בכרכורים ובתנועות זרות למען יחשבו לבעלי רוח הקודש כידוע, וכידוע ג"כ מעשה צדיקי החסידים וקדושיהם בין בני עמנו בארצות הסלאווים. ובן בהררי אלף (Alpen) ובין שבטי אמעריקא הצפונית קדושים השוטים שקורין קרע טינס.

ובן לדעת אפלטון היו השוטים נביאים אמתיים, הלא כה דבריו בספרו "טימעוס" סי' ע"א: הראיה שאין הקב"ה משרה שכינתו על האדם אלא כדי למלאות לו חסרון שכלו היא, כי אין אדם כריא ושלם בשכלו נביא אמת, כי אם האיש אשר שכלו מטורף ע"י תרדמה או חולי נפש הוא מתנבא באמת. שומה נביא כזה היה המשוגע המפורסם בדורותינו בשם Claus באשכנז, אשר פעם אחת נכנס מבוהל ונדרחף לבית ישיבת המחוקקים בעיר ווייטאר וקרא: מה לכם שבת בסוד יועצים, ולא תחשבון מאומה לכבות את התבערה בעיר קאבורג! ואחר כן נודע הדבר כי ברגע ההוא פרצה אש תבערה גדולה בעיר ההיא.

ג.

ודע בני כי לדעת הפילוסופים מתראים סימני שמות ושגעון בכל איש אשר שאר רוח לו ובכל בעל נפש רמה ונשמה

יתירה בכל העמים, כמו שנודעו לנו בדורותינו הצרפתי Rousseau האנגלי Byron והאיטלקי Alfieri ואחרים כמוהם, אשר כגודל רוחם הנשגבה הרבו במנהגי שגעון.

שאל נא את פי פילוסוף גדול בזמננו Arthur Schopenhauer ותמצא בו נאה דורש ונאה מקיים, כי נהג במעשה על פי משפטו בעיון, שכן בספרו Die Welt als Wille und Vorstellung צד 224 הראה לדעת על פי דרך שיטתו באותות ובמופתים, שכל איש ברוח יתירה (Genialität) הוא חסר בינת אדם רגיל, וכל חכמתו תתכלע בהתפעלות ובהתלהבות ובתמהון לכב כמשוגע ממראה עיניו. על כן כמו שקראו לרוח נבואה ולרוח הקודש שגעון (והמון העם כמשפטו הפכו המשפט וקראו לשגעון נבואה כנ"ל, כן קראו גם לרוח הדמיון והשיר בתאר שגעון. המשורר הרומי האַראץ מכנה כשרון המליצה : amabilis insania שר"ל : שגעון נחמד. המליץ האשכנזי וויצ'אל אנד בפתיחת שירתו Oberon קורא לרוח השיר : Holder Wahnsinn. החכם הרומי Seneca בספרו de trang. animi 15.16 מזכיר בשם אריסטוטלס שאמר : Nullum magnum ingenium sina mixtura dementiae fuit שר"ל : אין כשרון גבוה בלי תערובת שגעון. ואפלטון אומר בספרו Phädrus כי אין רוח משורר אמתו בלי מדת שגעון. ואמר עוד שם שכל המסתכל למצא הצורות הנצחיות בעצמים בעלי תכלית מתראה כמשוגע; והוא סופר ומונה שם כל מיני שמות ושגעון שהן מתת האלהים האדירים: שמות הנבואה מושפעת מן האלוה אפאָלאָ, שמות הקדושה מן דיוניסיס, שמות השיר והמליצה מן כנות החכמה, ושמות האהבה מן נוגה ואמיר; ולדעתו גדול כוחן של המחלות ההן השלוחות מאלהים יותר מחכמות אנושיות, כגבוה שמים על הארץ. וכן אמר ציצערון בספרו de divin. I. 37. שאין רוח רוח יתירה ורמה בלי רוח שגעון. וכן שר האנגלי Pope לאמר:

Great wits to madness sure are near allied,
And thim partitons de their bounds divide.

שר"ל: הרוח הגדול קרוב אל השגעון, ורק מסך דק 'מבדיל' ביניהם. וכן הציג Göthe לעינינו את המשורר האיטלקי Torquato Tasso איך רוח הנשגב והשגעון היו תואמים בקרבו ולא התפרדו. ונדעה החלמת גדולי חכמת הפרצוף, כי האנשים אשר פניהם דומים לפני קוף הם בעלי רוח יתירה (Genies). והשוטה המפורסם Künz כחצר הקיסר האשכנזי מאקסימיליאן החליט, כי כל בעל רוח Genie אמתי מוכרח לעשות כה וכה איזו שמות, והוא מתאונן וקובל על עצמו לאמר אין לי שאר רוח ונשמה יתירה, מפני שלא עשיתי עוד שום שמות.

וראיתי ספר ישן המכונה "מעשה חבית" מאת האנגלי Swift הנודע במסעי גוליווער, שראה בני אדם זעירים כפרעושים ואחרים גדולים כענקים, ועוד ראה סוסים חכמים כבני אדם ובני אדם מפשיים כסוסים, ובספרו הנ"ל ראה הרבה נגעים ומומים וחסרונות ומגרעות גם בנבחרי הולכי שתיים שהן ארבע, ושם הוא מברר במופתים טבעיים כי מרוף הדעת ובלבול הראש הוא מקור מעלת רוב גדולי אנשי השם בארץ כמו אריסטו דיוג'נס אפלטון לוקרעציוס פאראצלזוס דעסקארטעס ודומיהם, אשר כ"א מהם מאמין באמונה שלמה שלא נברא העולם אלא על פי שיטתו, ולא נוצרו בני אדם אלא כדי לשמשו בבית מדרשו ולהתחמס באור חכמתו שהיא לבדה אמיתית וזולתה כוזבת ושקרית. — והנה כמו שאמר לי אבא חמור ז"ל, שהיה לו אוצר גדול מלא ספרים שונים ומשונים, כי חדר עקד ספריו, שמקצתם קשורים בשלשלאות של ברזל אל הכותל, דומה בעיניו לבית שומים מלא להקת הוללים שוללים ותוללים המשתגעים בקולמוסיהם, זה כחריפותו וזה בפחזותו, זה בקנאתו ושנאתו וזה באהבתו ותשוקתו, זה ברדפו אחר כבוד וממון, וזה ברדפו אך טוב וחסד, זה באדרת אמונתו, וזה בנזר כפירתו, זה בשעשועיו וזה בתעתועיו — כן אמר Swift בספרו הנ"ל, כי הבית בעדלאם היינו בית המשוגעים כלונדון הוא בית המדרש הכולל שקורין

אוניווערזיטעט, וכעין שפגעתו על יד שער הספר יסוד הספירות את השוער להוליכנו ולהביאני חדריו, וענה ואמר לי כוא ברוד ה' אל בית חולי נפש משתגעים, עבור כחדריו ושית עין ולב ליושביהם; פה שונה תועה כחתחתים ולבו כל עמו, ושם משגד מתעתע כמתלהלה יורה עדשים ויאמר אכני קלע הס, פה ישן מדבר מתוך התרדמה, ושם חולם חלום בהקיץ, פה קודח בחום הגינו וביקוד דמיונו, ושם משליך קרחו כפתים למהמורת פתאים, פה יושב דומם ומשמים הוגה עמוק במוחות כליותיו ורעיוניו מעופפים] הגבה למעלה והעמק שאלה, אך שפתיו נעות וקול מלות מקומעות ישמיע והיו למליצות חירות; ושם שוכב סרוח על ערשו שכנו הקרוב אליו, ומשמיע גם הוא כעין מלות ההן למשמע אזנים, וכל רוח אין בקרבן, פה סגור מתפלסף אשר בהמריאנו למרום על מגדלו הפורח באויר לרוח הגיונו נפל אחורנית וסר מעמו והוא משתגע, ושם נחבא חוקר רך לבב מפחד אשר מיראתו את הבריות שנה מעמו, בפנה זאת סרוח שתום עינים אשר בהציצו בשמש הפרדס נפגע והוכה בסנורים, ובחור אחר כלוא עמלף מבטן ומלידה אשר לא ראה מאורות מימיו — כן יעץ Swift בספרו הנ"ל אל בני ארצו לשלוח צירים מבינים אל הצר בעדלאם הוא בית המשוגעים לחפוש בחדריו כשרונות שונות ביושביהם, ויוכלו להוציא משם הרבה בעלי מעלות יתרונות מוכשרים למלאות מקום כמועצות הממשלה, בשבת תחכמוני, בקהל רופאים, בעדת שופטים, בין בעלי אסופות, בקרב מורים, בתחבולות מלחמה, במושב סנהדרין, ובישיבת תלמידי תורה, עפ"י סימנים כאלה: אם ימצאו יושב אחד מחרף ומגדף בחרונו, ושובר כלים בחמתו, ומוריד רירו על זקנו בזעפו, וזורה פרשו על פני הכאים לבקרו — איש כזה ראוי לשים אותו בראש ישרי צבא הרוכבים בחיל המלך, תושב אחר פושק שפתיו בלי הרף לבמא ולכצבץ באין אומר ודברים, אותו ישלחו לוועסטמינסטער בלונדון, ששם בית מליצי המשפט ועורכי הדין, בער אחר שם משתגע כמרחב חדרו הצר, יושב חושך וצלמות

ומתראה כרואה בוחן ובודק, מתהלך במצעדי גבר הוקם על, שואל נדבת יד בכבוד ובהדרה, מדבר על רוע הימים האלה כי השחיתה הארץ את דרכה, מתאונן על מסים ונימוסים, סוגר תאו לפנות ערב, ובלילה הוא חולם מן שרפות וגנבים ובעלי חובות שאין להם אחריות — איש כזה ירימו בראש כנעני סוחרי הארץ, שם שומה נכבד מדבר אל לבו, מביט בצפרניו ונושך באצבעותיו, על פניו רשמי עסקים גדולים והמצאות כבודות, אץ ברגליו בצעדו הנה והנה ועיניו מביטות אל גליון שכידו, אזנו כבדה משמוע ועיניו כהות מראות וכה זכרונו חלש, והוא ממחר חושים בעסקיו האוכפים על גבו כמשא כבד, ובכל זאת הוא לוחש באזני אחרים על אודות האויר בחוץ אם הוא יפה או חם או קר או לח, דבריו נשמעים כנחת ובמלות מקומעות, קל להכטיח וקשה לקיים, שוכח מובן המלות ונותן בהן מוכן זה, והוא מדלג מענין לענין במהירות נפלאה, ומבקש ממך אגורת כסף למען ישיר לך שיר חדש, אך משקיבל הגרה לא יגר ולא ישורר — האיך ההוא הוא דיפלומאט גמור וחרוץ, ושום השימהו בשער המלך לנהג עסקי המדינות בבית ובחוץ, קרב הנה אך שתום נחירי חוטמך וראה שם אנוש מלא קיא צואה, מתרפס כחראים ובשינים, מדבר מעט ומנשב הרבה ברוח אפו, פושט ידו לקבל ממך אגורת כסף, ומשקיבל אותה הוא שב לעסקיו ולא יחשוב עוד עליך — איש כזה בסוד קהל רופאים ינוח לשר ולראש בעדתם, בחדר אחר שם תושב מתנאה לפניך ומתנפח בלחיו, ועיניו יוצאות מחוריהן להשגיח עליך מכף רגליך עד קרקדך, ובכל זאת הוא אוהב ונחמד לפשוט לך כף ידו למען תנשק אותה, והשוער מבטיחך לבל תפחד ממנו כי לא יעשה רע לשום אדם, שע"כ נתן לו הרשות למייל בחצר האולם — לאיש כזה תמצא בנקל מקום גבוה . . . ומבית ההוא תוכל להוציא עוד הרבה שרים ונוגנים, שרים ויועצי ארץ, סופרים ופילוסופים, דרשנים ומוכחים, מטיפים ומגידים, וראשי מדברים בשער בת רבים, מחברים ובעלי אסופות, וכל איש אשר מסך אלהים רוח

חכמה בקרבו כמעלה גבוהה גבוהה באופן שעלה והגיע עד מדרגת רוח עושים.

וכזאת הראית לדעת בני שכל המרכה בדעת סופו לצאת מדעתו והמעלה הרמה שתגיע אליה ההשכלה כרוח קדים עזה. היא היא המדרגה העליונה שתגיע אליה הסכלות כרוח מצויה. ואין בין כתר חכמה לכובע השוטים אלא השם והצורה בלבד.

פרק ארבעה עשר

ספר האושר

כעין הוספה (Codicill) לצוואתי החדשה הזאת, הנני לקרא באזניך דברי ספר הגיוני אחר, אשר כתב חכם אשכנזי בשם Krantzovius, וסופר אנגלי העת יקחו ללשונו, והצרפתי Boulanger תרגמהו צרפתית בטאה האחרונה. שם הספר הוא "ספר האושר" והוא בנוי על מופתים משולבים כדרך יסודי חכמת השעור, להגיד לאדם מה אשרו בארץ, ובמה שפרה נחלתו בתבל. והרבה חפשו הפילוסופים וחקרו איפה ואנה נמצא אושר האדם היותר נעלה, ונפלטו בחקרי לבם על זאת: הפילוסוף אנאקסגורס אמר: להביט בלי הרף בפני החמה. אנטהיסטענעס אמר: מיתה יפה. ארכיטאס: הנצחון על האויב. אריסטיפ: העונג. פיתגורס: חזיון אלהים. אריסטו: התושיה. טעמופראסט: מזג טוב. כריזופ: בית נאה. אפיקורס: רגש העונג. דיאדאָר: חסרון כל הרגשה. העריללאס: המדע. פיררהאָ: מנוחת הנפש. דיוגניס: יפה עניות עם חירות. אייריפידעס: אהבת אשת חן. העראקליט: הון רב. דעמאָקריט: הצחוק והשחוק. קראטעס: מסע על הים בלי אסון. פעריאנדעס: המנוחה. פאָלעמאן: מענה לשון. ציצערון: שם טוב. סענעקא: דעת יקרת עצמו. סימאנידעס: הריעות. האַכבעס: החופש. רוססאָ: מעוט צרכים. סטערנע: התפעלות. האנגלי יונג: המות. ועוד פילוסופים אחרים מצאו את האושר בשררה, בשתיקה, בעצלות, במנוחה, ומהם בעושר

ובתענוני בשרים, והותיקים מצאו האושר היותר נעלה בסיגופים
ובנגלגול שלב. על כן יקר בעיני ספר האושר הזה, כי הוא מצא
את האושר האמתי.

הט נא בני אזנך ושמע לדבריו אלה:

הגיונים על האושר.

מראש ימות עולם נלאה המין האנושי בכל דור ודור
לתור אחר תכלית האושר, ונפלגו הקרי לבכם וחקקי רוחם זה
בכה וזה בכה. על כן ראיתי כי טוב גם לי לחות דעי אף אני
על ענין יקר כזה. והנני לכתוב בזה את תוצאות מחקרי אשר
הגיתי על טבע האדם בשגם הוא בשר ולא רוח. ולמען לא
אסבן לנפול ברשת השגיאות אשר נוקשו בהן החוקרים הגדולים
שהיו לפני, נתתי את לבי לסדר הגיון חקירותי אלה במשפטים
משולבים, איש אל אחיו, ולרכוס אותם בחחי הקדמות מושכלים
משפטים תולדות ובאורים אל שרשרת מסובכה הדק היטב
למען תחזינה עיני הקורא מישרים ולבבו יבין ורפא לו.

הקדמה א'.

האושר הוא מצב ההוה שבו ימצא האדם נחת לרוחו
וישטח בחלקו באשר הוא שם.

הקדמה ב'.

האדם הוא נפש חיה מרגשת עונג וצער. מקור הרגשות
כאלה בתנועות הפנימיות של הגוף, ובהתפעלויות חיצוניות
הבאות לו מגופים אחרים. ולו הכשרון לחשוב רעיונים על מה
שהיה לעבר ויהיה לעתיד.

הקדמה ג'.

התנועה היא הגעת איזה גוף אל חלקים שונים במלוא
רוחב התבל, ובאשר היא מתנגדת לחוק המנוחה הטבוע בכל
חומר, היא מתנהגת אך בכבודות.

הקדמה ד'

לחשוב מחשבות היא פעולת הרוח המתאמץ לבקש ולמצא
איזה דבר אמת.

הקדמה ה'

השם הטוב הוא מה שאחרים מגלים דעתם על פעולותינו,
ובא לו לאדם ע"י מעשיו המראים איזה כשרון נעלה במדעים
או שקידה יתירה לטובת הכלל.

הקדמה ו'

התשוקה להתבונן על איזה דבר הוא החפץ אשר ישיאנו
לחפש ולבקר אחר שרש דבר נמצא, אחר תשמישו ותועלתו
ותואריו וכיוצא בו, שהיא ראשית כל דעת.

הקדמה ז'

לב טוב הוא החפץ באדם להיטיב לאחרים בכלל ובפרט.
בכל מה דאשר אף אם לא יתאים לטובת נפשו.

מושכל א'

כל אושר שזה כקטן כגדול, ואין בין אושר לאושר אלא
השם בלבד.

מושכל ב'

האדם הוא מוכשר להגיע אל מצב האושר הנזכר בהקדמה
א', אמור מאתה שהוא מיועד למצב כזה.

משפט א'

האדם הוא מוגבל בהכנתו ובהשגתו שנאמר לא ימצא
האדם את המעשה אשר עשה האלהים.

משפט ב'

נשואי הדעת והתבונה הם בלי תכלית באיכותם ובכמותם
שנאמר כל הדברים יגעים לא תשכע עין לראות ולא תמלא
אוזן משמוע.

משפט ג'.

גם טובות העולם הן בלי תכלית במספרן.

משפט ד'.

מיב הטבע מורה לכל בעל חי את הדברים שהוא מיועד להם.

משפט ה'.

אין בכח האדם להכין צעדי העתיד או לשנות העבר שנאמר מה שהיה כבר נקרא שמו וגוי' מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו.

משפט ו'.

טוב הכוון א"ע לרעה עתידה בלתי ידועה, מהצטער א"ע ברעה ידועה בהוה.

היקש א'.

האושר איננו מתאים עם חפץ שאי אפשר להשיגו; כי תוחלת ממושכה טהלה לב, ולב דוי לא ישמח בחלקו ההוה, ולא ישיג האושר שגדרנו בהקדמה א'.

היקש ב'.

דרישה וחקירה בכל מיני חכמה בינה ודעת איננה מסכמת ליסודי האושר; כי לפי הקדמה התשוקה לחכמה היא ראשית דעת; ובאשר נשואי הדעת והתכונה לפי משפט ב' הם בלי תכלית, א"כ גם התשוקה להם בלתי תכלית שנאמר כי לא יוכל האדם למצא את המעשה אשר נעשה תחת השמש בשל אשר יעמול האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא, והוא המבואר במשפט א' כי האדם הוא מוגבל בהשגתו לכן תשוקתו נשארה מעל להפיק זממה, וזהו מתנגד אל האושר לפי היקש א'. אמור מעתה כי חב"ד יעצור בעד אושר האדם, ואין ת"ח מאושר בארץ, הח"ד כי ברוב חכמה רב כעם ויוסיף דעת יוסיף מכאוב.

תולדה.

יוצא מזה שצריך האדם, הרוצה להיות מאושר, להתרחק מכל למוד בחכמה ומכל דרישה בדעת, מפני שהן מחסרין עשרו ואשרו של אדם, ומוסיפין לו כעס ומכאובים, וגם בלילה לא שכב לבו, מכאן אמרו החכמה הבינה והדעת מוציאין את האדם מן העולם.

היקש ג'.

לחשוב מחשבות היא פעולה מתנגדת אל אושר האדם; כי לפי הקדמה ד' המחשבה היא התאמצות לבקש ולמצא איזר דבר אמתי, ועמה תמיד התשוקה להשיג חכמה בינה ודעת, ולפי היקש ב' מתנגד החפץ הזה אל האושר, וע"ז נאמר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים.

באור.

וזאת היא הסבה מדוע האנשים החושבים אך מעט מזער הם ככלל היותר טובים בעולם והיותר בריאים בגופם, ובהפך האנשים החושבים והוגים הרבה הם בעלי מרה שחורה ודקי בשר, כי הטבע לא ינקה את המתפרץ נגד רצונו, וענוש יענוש בגופו ובממונו.

היקש ד'.

החפץ להיטיב לאחרים לא יעשה את האדם מאושר; כי לפי הקדמה ז' החפץ הזה מתאמץ להמציא לאחרים כל טובות שאיפשר בעולם, אבל לפי משפט ג' טובות העולם הן בלי תכלית; מעתה היא חפץ שאי אפשר להשיגו, והוא לפי היקש א' מתנגד אל אושר האדם.

היקש ה'

שם טוב לא יעשה את האדם מאושר; כי בהשוות הקדמה ה' עם היקש ב' וד' נמצא כי שם טוב ימצא ויתקיים אך ע"י פעולות המהרסות את אושר האדם.

היקש ו'.

האושר לא יִלְד ממחשבות על העתיד; כי לפי משפט ה' לא יוכל האדם לכונן מעשי העתיד, ומחשבותינו יעזרונו אך אז להשיג האושר, אם נוכל לדעת מראש מה ילד יום; אבל לפי משפט א' וב' האדם איננו מוכשר ליריעה בזאת, וכל מה שאין בכח האדם מתנגד אל אשרו לפי היקש ב', והוא שנאמר כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו כי הוא חלקו כי מי יביאנו לראות מה שיהיה אחריו.

היקש ז'.

האושר לא יִלְד ממחשבותינו על העבר; כי לפי משפט ה' אין בכח האדם לשנות את העבר, וכאשר ירצה לחשוב על מעשי העבר הבלתי טובים לו, יוכרח להשתוקק כי יוכל לשנותם לטוב לו; אבל תשוקה כזאת מתנגדת אל אושר האדם לפי היקש א'. אמור מעתה שאין טוב לאדם כי אם לשכוח את העבר ולזנוח את העתיד ולהתענג רק מן ההווה מתענוגי העולם אשר יִקְרוּ לו מעצמם בדרך ארץ החיים המשתנים מרגע לרגע.

היקש ח'.

הרגשות נעימות מועילות אל האושר, מפני שהן ממלאות בתי הנפש ואינן מניחות אותה לחשוב מחשבות, ומרחיקות בזאת לפי היקש ג' את המתנגד למצב האושר הנזכר בהקדמה א'.

תולדה א'.

יוצא מזה כי תענוגי הגוף טובים מתענוגי הרוח, וכן היתה דעת הפילוסוף הקדמון אריסטופפס.

תולדה ב'.

ועוד יוצא מזה כי תענוגי הגוף אינם נחוצים כ"כ אל אושר בני אדם אשר לא עלה עליהם עול המחשבה, על כן יותר שיזקן האדם ויבא בימים, יותר מותר לו לבקש תענוגי בשרים והנאות החיים, כי אפילו היה כל ימיו בעל דרך ארץ

ואיש מדות, יציקוהו הרעיונים הרבים אשר נולדו בו במשך אורך ימי חייו, ולפעמים יתרוצצו בקרבו ויתהפכו במסכות תחבולותיהם אל ספיקות שאלות כפירות אמונות והנחות המתנקשות זו בזו ומכריחות אותו לחשוב מחשבות, אם לא יחיש מפלג לו אל תענוגי החיים, שנאמר כי אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח ויזכור את ימי החשך.

היקש ט.

הרוצה להיות מאושר ירחיק כל אהבה מלבו; כי בהיות האהבה רצון הטבה מונכל לאיש פרטי, והוא לפי הקדמה זו החפץ להטיב לפרטי ההוא ככל מה דאיפשר, היא מתנגדת אל אושר האדם לפי היקש ד'.

באור.

בד"א באהבה שאינה תלויה בדבר כאהבת דוד ויהונתן, אבל באהבה שהיא תלויה בדבר כאהבת אמנון ותמר אין לך אושר גדול מזה.

היקש י.

הרוצה לפנק את נפשו באושר החיים לא יתנועע כי אם מעט מזעיר; כי לפי הקדמה ג' התנועה מתנהגת בכבודות, וכל דבר הכבד מיגע אותנו, ועתה בהיות היגיעה מתנגדת להרגשות נעימות, היא מתהפכת לבלתי נעימה, מדי אך הרגשות נעימות מועילות לאושר האדם לפי היקש ח'.

תולדה.

יוצא מזה כי השמח באשרו לא יניע לשונו לדבר אך מעט היותר אפשר, ולא יגיד פיו לשחוק רק לפעמים רחוקות.

באור.

באמת שתי המדות האלה כי טובות הנה הכל מודים, אם אמנם טעמן ונימוקן לא נגלו לנו עד היום הזה. ככה ידענו הכלל סיג לחכמה שתיקה, והפרט שהפילוסוף הראשון פיתגורס

אסר איסר על תלמידיו לדבר בחמש שנים הראשונות, בתקותו בלי ספק כי במשך הזמן יהיה להם ההרגל הזה למנע שני ויהיו אלמים כשאר בעח"י, ועל שנוי אדם לבהמה כזה נראה שרמז הפילוסוף ההוא בסוד גלגול נשמת אדם בבהמה. ובמדה השנית אמרו שאסור לו לאדם למלא פיו שחוק, וצווחו הרבה על מליצנו שאמר יושב בשמים ישחק, כמו המשורר האמער אשר יחס שחוק מלא כזה גם הוא לאלהים עליונים.

היקש י"א

בד"א בתנועת הפה לדבר ולשחוק, אבל בתנועת הפה לאכול ולשתות מותר וחיוב הוא לו, שנאמר כל עמל האדם לפיחו; כי תנועות כאלה מולידות הרגשות נעימות, שהן לבדן מקור האושר לפי היקש ח', וכל המרבה לאכול ולשתות הרי זה משובח.

בארר

לשונות הקדמונים והאחרונים קיימו אמתת ההיקש הזה, שכן בלשון רומית המלה Sapio מורה חכמה וגם עונג מאכל ומשתה, וכן בעברית המלה טעם מורה על טוב טעם ודעת יטב; גם על טעם החך באכילה ושתיה. ובצרפתית מורה המלה goût על שתי הוראות האלה. וברומית מורה המלה Jus על משפט צדק ועל מרק ורוטב נותן טעם לשבח. ובזאת נראה איך נואלו ונכסלו מקצת הפילוסופים הקדמונים, אשר מיראתם התנועה בפיהם, לא לדבר ולשחוק בלבד, כי גם לאכול ולשתות, בחרו למות ברעב.

היקש י"ב.

האדם צריך לבחור עמל קטן על עמל גדול, כי עמל קטן מתנגד פחות מעמל גדול לנועם ההרגשה שהיא מקור האושר לפי היקש ח'. הוא הדבר אשר דברנו, שצריך האדם לאכול ולשתות הרבה אעפ"י שקשה עליו עמל התנועה.

היקש י"ג

וכן צריך להתנועע ולהתרחק בראותו אבן מקיר מוכנת לנפול על ראשו, שלא כדעת הפילוסוף הגדול פיררהו; פי אף שלפי היקש י"א צריך המאושר להמעיט בתנועה, מ"מ לפי הקדמה ב' עלול האדם להצטער מהתפעלות חיצונית, ולפי היקש י"ב נבחר עמל קטן מעמל גדול, לכך צריך להתיגע בתנועתו להתרחק מהאבן.

תולדה.

יוצא מזה שגם המבקש אשרו בעולם יכול ללכת לפעמים אל בית התפלה במקומות שלוקין מלקות את מי שאינו נכנס מימיו להתפלל, ובלבד שלא יתנועע בהליכתו יותר מדאי ביגיעת פסיעה גסה, כמה שנאמר שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים.

היקש י"ד.

המאושר השמח בחלקו לא ישתדל לשנות מקומו למען יהיה מאושר יותר שנאמר מקומך אל תנח; כי לפי מושכל א' אין בין אושר לאושר אלא השם בלבד, ולפי היקש ו' לא יולד האושר ממחשבות על העתיד, ולפי היקש י" ימעיט בתנועה בכל מה שאפשר.

תולדה.

מזה נשפוט איך יבערו ויכסלו אלה הפילוסופים המחליטים בסכלותם, כי יסוד כל אושר המין האנושי הוא השתדלות לצעוד הלאה ולעלות במעלות שלמות מדומה בחלומותיהם. והדעה הכוזבת היא מסכה רוח עושים בהרכה אנשי עיון ומעשה לשנות פני תכל ולעבור כל המין האנושי, בדמיונם לעלות ולהגיע אל מרום האושר. וכסילי פילוסופים כאלה השליכו מנגד אשרם ונפשם לטובת הכלל ולשלמות העולם, כמו שעשו סולון ליקורג סוקראט ברומוס קאטון ואחרים, אשר דרכו בנתיבותיהם ונתעו בשוא.

היקש ט"ו

האדם מיועד בטבעו להיות שוכב או מסוכה או יושב שנאמר חובק את ידיו ואוכל; כי לפי מושכל ב' נועד האדם למצב האושר. ועתה לפי היקש י' התנועה מזקת להאושר, אמור מעתה שלא נכרא האדם ללכת ולרוץ ולא לרלב ולקפץ. ומאחר שלפי משפט ד' לבעח"י שנוצרו להתנווע הרבה בקרסוליהם נתן הטבע יותר משתי הגלים, הרי כי לא נעשה האדם הולך שתים להשתמש א"ע הרבה ברגליו. ע"כ נראה כי שאר בעח"י מיד אחר לידתם מוכשרים לעמוד וללכת, משא"כ האדם שלא יכשר לזה רק אחר שנים ויגיעה רבה.

תולדה.

יוצא מזה כי החכם לא ישב אלא בחדר שיש בו מטה.

היקש ט"ז.

איש חכם צריך להשגיח תמיד על טובת עצמו והנאתו אף אם לא ייטב בעיני אחרים; כי לפי מושכל ב' מוכשר האדם לעונג האושר, א"כ יכול הוא להשתדל להגיע אליו. ועתה לפי היקש ד' אין האדם מאושר בחפצו אך להיטיב לאחרים, היינו להקטין טובת עצמו למען טובת אחרים.

תולדה כללית.

היוצא מכל זה כי איש חכם בדרך ארץ ויודע להלוך נגד החיים ישמח בחלקו ההוה, לא יחוש אל העבר ולא ידאג על העתיד. ידאג על טובת עצמו ולא יחוש לטובת אחרים. ירבה במנוחה שוכב או יושב או מסוכה, וימעיט בתנועה, בין שתהיה פנימית לחשוב מחשבות, בין שתהיה חיצונית ללכת ולרוץ. לא ידאג על מה שיאמרו הכריות ולא יחוש לשם טוב. יתרחק מכל למוד חכמה בינה ודעת שהן להג הרבה יגיעת בשר ורוח. יתרחק מכל עבודה ומלאכה ויבקש אשרו ההוה במנוחת עצלתים. יתרחק מאהבה שאינה תלויה בדבור. ימעיט בדבור ובשחוק וירבה באכילה ושתייה. יתרחק מכל רעיון שכל ומחשבת

דעת, כי המחשבה מתשת כחו של אדם; וחכם כזה יכול להיות מתואר ככל הנאורים בזמננו בשם הכבוד "חושב חפשי". (Freidenker) אם יבינו פירוש המלה שר"ל שהוא חפשי לחשוב או שלא לחשוב, ובודאי לא יחשוב מאומה, כי שבואל תעשה עדיף.

אלה דברי הספר ההגיוני הזה, הכולל בקצרה את כל דברי צוואתי הארוכה, העולה בעזו מופתיו בדרך חכמת השעור על מופתי הפילוסוף ברוך שפינוזה, שבחר גם הוא בשיטת מופתים כאלה. ועתה בני הסכת ושמור את כל הדברים האלה, והיו לחותם על ימינך, לאות על לוח לבך ולמוטפת בין עיניך, למען לא ימושו מפיך ומזכרוך עד עולם.

פרק חמשה עשר

קץ לדברי רוח.

ועתה בני שמור צוואת אביך ואל תמוש מסורות אבות אבותיך, ושננת אתהן לבניך ולבני בניך לדורותם, כי יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים, ועל הים סוף ראתה שפחה יותר ממה שראו כל החכמים והחוקרים עד היום הזה, ועל כל הבל פיהם של הראשונים עומד העולם, ואף שיחות חולין שלהם הן תורה אצלנו*.) המה ענקים ואנחנו ננסים, המה הרועים ואנחנו הצאן, המה בני אדם ואנחנו חמורים. לכן נצור כל מסורות הקדמונים ואל תפל מדן דבר ארצה, והתנחלת אתהן לזרעך אחריו עד עולם. נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי כסיל עוזב דרכו וזרעו מבקש חכמה, כי האולת בירושה, והסכלות חזרת

* אפילו שיחת חולין שלהן שקולה כנגד כל התורה (מדרש משלי

לאכסניא שלה מדור דור, והיתה גם לך וליוצאי חלצ'ך לנחלת
עולם, כי היא חיינו ואורך ימינו.

* * *

ויכל בעור בן חמור לצות את בנו, ויאסוף רוחו ונשמתו
אל ארגז זהבו וכספו, ואת רגליו אל המטה, ויסגור את ארגזו
ואת עיניו, ויגוע וימת — אך הסכלות לא מתה, והיא קיימת
בהשארת הנפש לנצה, כי לא תחדל סכלות מקרב הארץ, ולא
יתום כסל, אם אמנם

תם הספר.

שגיאות הדפוס

צ"ל	תחת	שורה	צד
פילוסופיים	פילופים	27	18
שגם המרבה *	כל המרבה	10	35
כפעם בפעם	כפעם	29	37
ובראשו	והראשו	9	38
בדרשת	בררשת	14	"
נשאו	נעשו	13	39
שיחה	שוחה	14	45
כמשל	כמושל	15	48
וככה	וככד	1	52
למשחקו	למשחק	14	53
כמאמרו	כמאמרו	25	56
החקור	חקור	22	65
המתוקות	המתוקים	11	"
לענות	לעוות	28	"
הטעיים	טטעיים	2	82
שולל	שוללי	12	104
לא תשקל	לו תשקל	12	105
סטענאגראפיע	סטענאגראפיע	21	133
סכלות	שכלות	22	146
שמאי	שמעי	6	150
הסכל	השכל	25	176
חלי	חולי	21	177
ויעלאנד.	וויצלאנד	14	178

* נשאלתי: הלא נאמר שם להיפך: ולא כל המרבה בסחורה מחכים? והשיבותי שהוא הדיון, כי מכלל לאו חוקפי אתה שומע הן חלקי, לפי חוקי ההגיון, באשר מהמשפט השולל אין כל אדם כותב מחויב שיש או שגם רוב אדם כותבי, וכמו שאם נאמר לא כל המרבה בסחורה מעשיר, נקיש שקצת או גם רוב המרבה בסחורה מעשיר.